

APOSTROF

revistă a uniunii scriitorilor

APARE
LUNAR

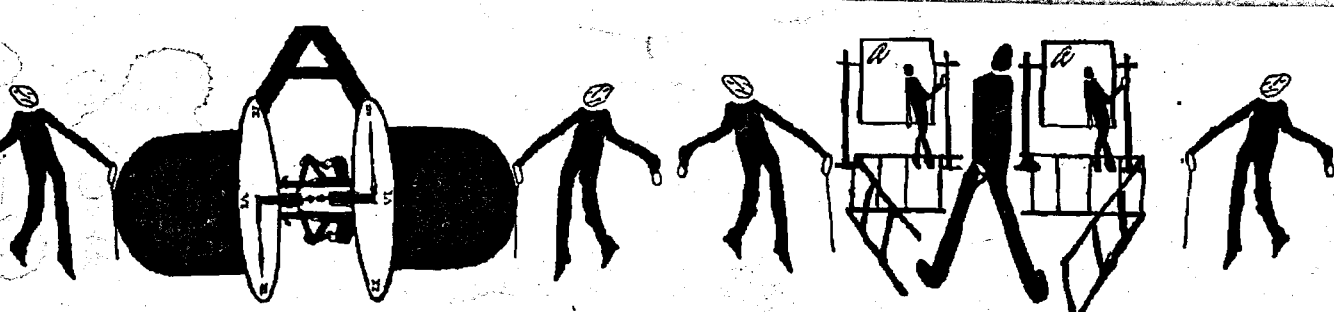
Caragiale

colaborează:
Constantin Căbuleșan,
Gabriel Dimisianu,
Ioan Groșan,
Ion Ianoși,
Gelu Ionescu,
Irina Petraș,
Cătălin Ghiță

Vol XII bis nr. 1-2
(140-141)
2002

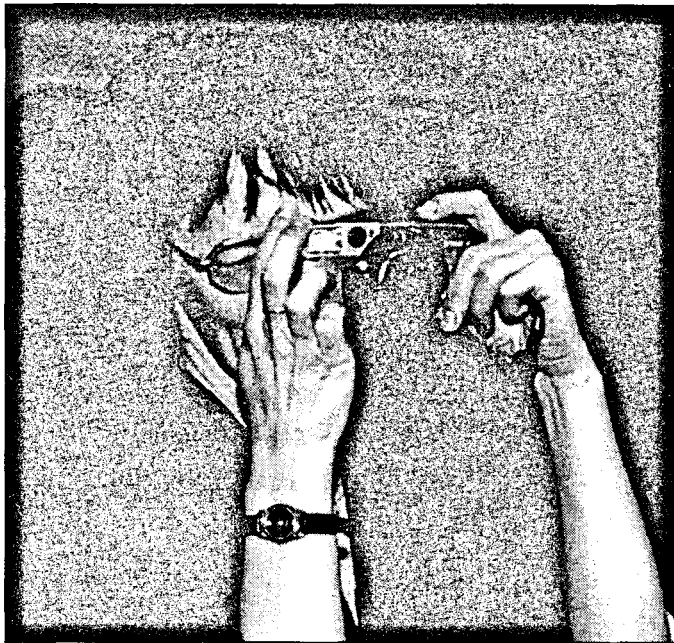
Dosar I.D. Sîrbu către Liviu Rusu

toată vremea rece și închisă... armul... și fo... are delizat... multicolore... unu... tătă... or... legenda... in Aue. baloanele colorate anun... riase „Europa Fest“. Lume îm... că. să aplaude. să bea bere și... reună cu „Proeminenții“ politici... i armonii nonuliste de almanah.

Revistă editată cu sprijinul financiar al MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR
și al FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECTS

APROPOSIȚII

A P O S T R O F

Decembrie cultural
la Cluj

• 7 decembrie 2001. Postmodernismul și noua critică a fost tema mesei rotunde organizate de Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național și Asociația Scriitorilor Cluj. Dezbaterile a fost tentantă, ca dovadă că sediul Asociației Scriitorilor a devenit, brusc, neîncăpător. Au participat la dezbateri: Petru Poantă, Ion Pop, Ștefan Borbély, Ioana Bot, Corin Braga, Irina Petraș, Sanda Cordoș, Mircea Muthu, Adrian Popescu, Claudiu Groza, Marta Petreu, Ruxandra Cesereanu, Mihai Dragolea, Victor Cubleşan, Mircea Oprea, Ion Vartic, Traian Brad și mulți, mulți alții. Editurile „Biblioteca Apostrof” și Casa Cărții de Știință au lansat volumele:

Alexandru Vona, *Misterioasa dispariție a orașului din câmpie*;

Philip Roth, *Animal pe moarte*;

Panorama criticii literare românești, dicționar ilustrat, 1950-2000, alcătuit de Irina Petraș.

Revista
Revistelor

Sfârșit și început de an cu o „pradă” publicistică excepțională:

• În *România literară*, nr. 51-52/2001, de citit interviul dlui Nicolae Manolescu, care explică dificultățile financiare ale revistei; în nr. 1/2002, eseul Anei Stancica Tabarasi despre Regine Olsen, „logodnică de-a pururi, soție niciodată” a lui Kierkegaard; eseul este prilejuit de apariția la Copenhaga în 2001 a *Jurnalului Reginei Olsen*.

• *Euphorion*-ul, nr. 127-129/2001, este dedicat lui Iustin Panța, scriitorul atât de talentat și atât de devreme și de absurd dispărut.

• *Familia*, nr. 11-12/2001, publică o dis-

• 17 decembrie 2001. Cele peste 20 de organe de presă din Cluj – reviste, ziare, televiziuni, posturi de radio – au acordat *Premiul de Excelență 2001* Centrului Cultural Francez din Cluj, în fapt dnei director Christiane Botbol. Motivația: Dna Christiane Botbol a muncit din răsuferință pentru circulația ideilor, valorilor și oamenilor din Franța înspre România și, da, din România înspre Franța. Ceremonia decernării premiului s-a desfășurat la Studioul de Radio și Televiziune Cluj.

• 18 decembrie 2001. Tîrg de carte „Biblioteca Apostrof” – Echinox. Ediția a II-a. Locul: Sala de expoziții temporare a Muzeului de Artă. Au fost lansate volumele:

Mioara Avram, Marius Sala, *Faceți cunoștință cu limba română*;

Philip Roth, *Animal pe moarte*;

Alexandru Vona, *Misterioasa dispariție a orașului din câmpie*.

Afară – un ger cumplit. De unde și ideea dnei Liana Pop, coordonatoarea colecției de pragmatică de la Editura Echinox, să facem la primăvară, cînd dă căldura, un târgușor de carte afară, în stradă, cu flori și baloane colorate. Vom reveni deci asupra problemei în luna mai, la cea de-a treia ediție a târgușorului nostru.

• 21 decembrie 2001. Editura Dacia și-a sărbătorit, într-o sală de recepții a Ho-

telului Melody, succesele. Drept care a lansat primul număr al revistei de informație editorială *Piața literară*. Și a acordat premiile Editurii Dacia pe 2001.

Premiile Fundației Culturale Dacia pentru cele mai bune cărți publicate la Editura Dacia în anul 2001

• *Premiul de excelență pentru întreaga activitate literară, cit și pentru cărțile tipărite la Editura Dacia de-a lungul anilor*: Adrian Marino

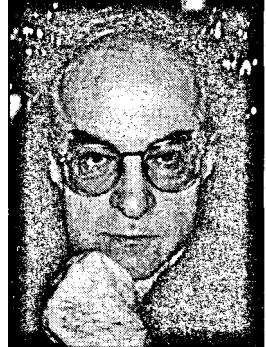
• *Premiul pentru poezie*: *Nopțile franciscane* de Andrei Zanca

• *Premiul pentru proză*: *Maramureș* de Dumitru Țepeneag

• *Premiul pentru eseu*: *De la Herakles la Eulenspiegel*. Eroicul de Ștefan Borbély

• *Premiul pentru critică literară*: *Viață și texte* de Ion Pop

• *Premiul pentru istorie*: *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-*

Norman Manea, laureat al
Prémului Internațional
„Nonino” pe anul 2002

Un juriu internațional, din care au făcut parte Adonis, Ulderico Bernardi, Peter Brook, Luca Cendali, Raymond Klibansky, Emanuel Le Roy Ladurie, Claudio Magris, Morando Morandini, V.S. Naipaul, Giulio Nascimbeni și Ermanno Olmi, a acordat, în unanimitate, *Premiul Nonino 2002* scriitorului român *Norman Manea*. Premiul a fost acordat pentru *opera omnia* și a fost însoțit de următoarea motivare:

„Martor al cumplitei barbarii săvîrșite în secolul XX, profund impregnat de acea «humanitas» mitteleuropeană, Norman Manea este astăzi un autor printre cei mai mari, aparținînd literaturii internaționale, care «trebuie să fie cunoscut», pentru că în condiția cea mai umiltoare pe care o «civilizație» o poate oferi unui individ, aceea de exilat, el a știut să descrie în romanele și în eseurile sale, cu o forță magistrală, oglinda grotescă a totalitarismului, transformînd-o într-o metaforă dureroasă, tragi-comică și crudă a condiției umane».

Cîteva cuvinte despre Premiul Nonino: ajuns la cea de-a 27-a ediție, este un prestigios premiu internațional acordat în Italia. Printre laureații precedenți se numără scriitorii Leopold Sedar Senghor, Jorge Amado, Leonardo Sciascia, Chinua Achebe, V.S. Naipaul, Henry Roth, René Girard, Adonis, Jorge Semprun, Hugo Claus, Claude Levy Straus, ca și oameni de artă precum Peter Brook, Jerzy Grotowski, Claudio Abbado.

Și cîteva cuvinte despre autor, mai ales că, profesor la Bard College fiind, este colaboratorul *Apostrof*-ului: Norman Manea, prozator și eseist, este autorul următoarelor volume: *Noaptea pe latura lungă* (1969), *Captivi* (1970), *Atrium* (1974), *Primele porți* (1975), *Cartea Fiului* (1976), *Zilele și jocul* (1977), *Anii de ucenicie ai lui August Probst* (1979), *Octombrie, ora opt* (1981, ed. a II-a – 1997), *Pe contur* (1984), *Plicul negru* (1986, ed. a II-a – 1996), *Despre clovni: dictatorul și artistul* (1997), *Fericierea obligatorie* (1999), *Casa melcului* (1999). Volumele sale au fost traduse în peste 10 limbi, aducîndu-i autorului prestigioase premii și burse internaționale: *Literary Lion Medal* (*New York Public Library*), *Bursa Mac Arthur* (1992), *Bursa Guggenheim* (1992), *Bursa Fulbright* (1989) și *Bursa DAAD Berliner Künstlerprogramm* (1987).

1800). *Societate rurală și mentalități colective* de Toader Nicoară

• *Premiul pentru științe sociale*: *Introducere în teoria relațiilor publice* de Doru Pop

• *Premiul pentru filosofie*: *Semn și interpretare. O introducere postmodernă în semiologie și hermeneutică* de Aurel Codoban

• *Premiul pentru cea mai bună colecție*: „Mundus imaginis”, coordonator Corin Braga; „Bibliografie școlară”. seria „Biografia unei capodopere”, coordonator Ion Simuș

Lume multă, bună dispoziție. Lipsescu, din Clujul literar și artistic, numai Petru Poantă și Ion Vartic.

nel comentează *Istoria...* lui Marian Popa.

• Tot de *Istoria...* lui Marian Popa se ocupă Mircea Iorgulescu în „22”, numerele de început de an 2002, precum și Dan C. Mihăilescu în *Cotidianul*, acesta din urmă demonstrînd că Marian Popa e nu doar istoric literar, ci și un harnic și ordonat informator al Securității.

• *Contemporanul* publică (în nr. 1-2/2002) lucrările celei de-a III-a ediții a colucivului Romanului Românesc, la care au participat Alexandru George, Nicoleta Sălcudeanu, Petru Cimpoieșu, Henri Zalis, Florin Sicoie, Gabriel Chifu, Ioan Groșan, Simona-Grazia Dima, Sorin Comoroșan, Ion Vădan, Radu Aldulescu, Nicolae Boaru, C.Th. Ciobanu, Nicolae Breban, Eugen Uricaru, Aura Christi.

• În nr. 12/2001 al *Cuvîntului* e dată lista „superlativelor” anului 2001: Mo-

nica Lovinescu, Virgil Ierunca, Angela Marinescu, Petru Cimpoieșu, Al. Cistelecian, Cristian Tudor Popescu, H.-R. Patapievi, Alexander Hausvater, Johnny Răducanu și Paula Ribariu.

• *Observatorul Cultural* publică, în decembrie 2001, un interviu cu Mariana Marin, iar în nr. 97-98 din 2002, un interviu cu Romulus Bucur.

• În *Ramuri*, nr. 12/2001, o anchetă despre „De ce scriu? Ce scriu? Cum scriu?”, la care răspund – fiecare pe limba lui! – Gabriel Dimisianu, Alexandru George, Marta Petreu, Alex. Ștefănescu, Livius Ciocărlie, Gh. Grigurcu, Marius Tupan, Aura Christi, Lucian Vasiliu, Nicolae Prelipceanu, Adrian Popescu.

Ancheta Apostrof

PUNCTE DE REPER

1. Cum vă explicați faptul că, în timp ce Eminescu are statut de mit național, Caragiale a fost și este autorul „repudiat” de care mediul cultural românesc își amintește mai degrabă cu neplăcere?
2. În ce măsură vă recunoașteți în:
  - a) I.L. Caragiale omul;
  - b) în personajele lui Caragiale?

Constantin Cubleșan

1 și 2. Prima Dvs. întrebare este, fără îndoială, o provocare, pentru că despre Caragiale ce s-a spus cel mai *grav* vreodată, a fost aceea frumoasă, de altfel, metaforă, ce-l desemna drept *ultimul ocupant fanariot*; nicio dată nimeni nu a rostit cuvinte de contestare cu vehemența și chiar ura cu care a fost *blagoslovit* Eminescu, încă de la început, de la mica mîrșăvie a lui D. Petrino și pînă în ultima vreme cînd i se contestă cu atîta îndrîjire tocmai ceea ce afirmați Dvs., adică acea calitate de poet național – Dvs. spuneți *mit național*, și poate e prea mult; e destul dacă rămînem la a-l considera și a-l simți *poet național*. Ori, pe Caragiale nu l-a atacat nimeni cu atîta violență, nici chiar atunci cînd i s-a reproșat plagiatul, pentru că și Caion și Macedonski, cel ce stătea în spatele reclamantului, știau foarte bine că avansează un neadevăr, scopul lor fiind acela de a plăti niște polițe mărunte, de a-l discredita, eventual, pe autorul incomod... în viață. Și Ca-

ragiale a fost *incomod* mai mult ca om decît ca scriitor. Este știut cazul cînd marii actori ai Naționalului bucureștean și-au dat demisia la venirea lui Caragiale pe scaunul directoral, plecînd la alte teatre, fapt ce a și dus, între altele, după nici doi ani la demisia celui ce venea înaintea reprezentațiilor în holul teatrului, în calitate de director, evident, îmbrăcat în frac, purtînd mănuși albe și nesfîindu-se a *trage palme*, cum zice un erou dintr-o schiță de-a sa, cite unui subordonat indisciplinat; ei bine, toți acești mari actori au revenit pe prima scenă a țării, după plecarea de la direcție a omului incomod și au jucat cu plăcere și dăruire în piesele lui Caragiale. Dar, aș fi nedrept, aș minți dacă aș zice că opera lui I.L. Caragiale nu a incomodat pe nimeni. Ba chiar pe foarte mulți. Dar, a *incomodat*! Diferența e enormă față de ceea ce produce sau produce Eminescu. El nu incomodează, el produce alergii, aversiuni pătimașe, accese de violență și ură. V-ați întreb-
bat, oare, de ce? Răspunsul vine foarte bine la alăturarea pe care o faceți: Caragiale – Eminescu, pentru că înlesnește explicația cu

limpezime și simplitate. Eminescu ne propune un ideal de românităte, de naționalitate (nici vorbă de naționalismul înțeles în sensul minor și abuziv al cuvîntului vehiculat politicianist), un ideal de ființare spirituală superioară. Ceea ce este, cu evidență, pericolos din varii perspective. Pe cîtă vreme Caragiale ne propune cariile din stîlpii de susținere ai acestei românități, mizeriile morale de care merită să-ți bați joc și să le arăți cu ostentație în văzul tuturor. Pentru ce și mai ales pentru cine să fie pericolos un scriitor care nu propune o construcție ci îți arată fisurile din încheieturile acesteia, care pot s-o prăbușească, necontrolate. Întîmplarea (sau nu tocmai întîmplarea) face ca de vreo cincisprezece ani buni să mă ocup de Caragiale, comentînd, cu priceperea puțină de care sunt în stare, dar cu toată cinstea profesională, cărțile, studiile de caragialeologie, comentarii pe care le-am adunat în 1999 în volumul *Caragiale în conștiința critică*. Sunt acolo analizate peste treizeci de asemenea referiri la Caragiale și, puteți constata, în nici una nu i se aduc autorului *Scrisorii pierdute* cu-

Cuprins

• CARAGIALE		
Răspunsuri de Constantin Cubleșan, Gabriel Dimisianu, Ioan Groșan, Ion Ianoși, Gelu Ionescu, Irină Petraș	3-7	
Caragiale sau critica societății autohtone	Cătălin Ghiță	8
• CRONICA LITERARĂ		
„Curajul” de a fi român		10
Despre micșorarea omului		11
Despre ritmul oracular	Irina Petraș	11
Un eseu despre interferența limbilor și culturilor	Ionel Necula	12
• POEME		
August, La cules, Veșnica întoarcere, În sfîrșit, Întrebări	Aura Christi	13
• BALCANOLOGIE		
Înlăuntrul/Înafară	Mircea Muthu	14
• DOSAR		
Centenar Liviu Rusu (II)		
I.D. Sîrbu către Liviu Rusu		15
• CRONICĂ TEATRALĂ		
Hamlet cu o carte în mîini	Sanda Cordoș	21
• JURNAL SUEDEZ II (4)		
	Gabriela Melinescu	22
• POEME		
Marianne, Cîntec unei doamne în umbră, Stigmat (traducere de George State)	Paul Celan	23
• DEZBATERI		
Ion Antonescu și conștiința critică românească	Damian Hurezeanu	24
• ESEU		
Cioran și Celestina	Michael Finkenthal	28
• ARHIVA „A”		
Vizită scurtă	Eta Boeriu	29
• ÎNTÎLNIRI LA IERUSALIM		
	Marta Petreu	29
• VESTIAR		
Festivalul Național de Teatru „I.L. Caragiale”, București, 2001	Nora Colțea	30

vinte de insolentă atât de ostentativă cum i s-au adus lui Eminescu în aceeași perioadă. Pentru că omul Caragiale nu mai incomodează pe nimeni de când a trecut în lumea umbrelor, iar opera lui nu numai că nu conține dar vine de minune în orizontul aceluia care se și văd deja pe marile bulevarde europene, debarasați de orice element care să le trădeze apartenența la o națiune încă (!!!) atât de levantină, și moftangiul de Nenea Iancu este numai bun să arate tuturor, lumii întregi, de ce fel de moștenire vrem să ne debarasăm. În acest caz, de ce să-l înjuri pe Caragiale? De ce să-l repudiez? Când el îți face, de fapt, un serviciu. Și nici nu-l repudiază nimeni. Pe câtă vreme Eminescu... Cu viziunea lui despre națiunea română am fi îndreptățiți la un loc destul de în față între seminiile lumii. E un mister, cel puțin pentru mine, de ce vor cu tot dinadinsul unii ca noi românii să stăm mereu pe undeva pe lângă ușa din dos, la un banchet european și să nu stăm și noi mai acătării?! Dar, punind astfel problema, mă tem că intru în politică și, zău, mă feresc de așa ceva ca de foc. Cel puțin când e vorba de judecarea nepărtinitoare a valorilor literare românești (S-au găsit prea mulți *judecători*, după 1989, care nu-i mai suportă pe Sadoveanu, pe Călinescu, pe Vianu etc., pentru că au fost... colaboraționiști și n-au stat și ei la canal măcar vreo două sezoane, de parcă în asta ar consta valoarea operei acestora. Dar, în fine...). Așadar, revin la întrebarea Dvs. Caragiale nu poate avea statut de *poet național*, de *mit național*, pentru că miturile propun înălțimi de idealuri, ceea ce nu se potrivește cu opera acestui uriaș care a radiografiat atât de exact spiritul național încât imaginile de pe *film* nu s-au voalat nici după un secol. Și nu s-au voalat nu pentru că el e un geniu (sau, nu numai pentru asta) și a surprins totul cu privirea sa adânc pătrunzătoare în fenomenele sociale și dincolo de social, în structura ființială a românității, ci pentru că, din păcate, mizeriile morale ale națiunii noastre au rămas cam aceleași, ca să nu spun chiar aceleași, de-a lungul secolului ce a trecut. Se pare că în esența noastră umană n-am evoluat prea mult și de aceea și azi, ca pe vremea lui Caragiale, avem în fruntea partidelor câte un Tipătescu, în președenție câte un Trahanache, în parlament atîția Cațavencu, Farfuridi, Brînzovenescu și, nelipsit, Agamiță Dandanache. Asta e durerea imensă a națiunii noastre. Și, atunci, sigur că te incomodează unul care îți arată pe față cât ești de *mizerabil*, și-ți vine să-i întorci spatele, dar nu prea mult, pentru că imediat recunoscînd în personajele lui pe vecinul de palier, de bloc, de partid etc., ridiculizat așa cum tu n-ai

îndrăzni s-o faci pe față, îți cade bine, te bucuri în sinea ta, că nenea Iancu îl pictează cu atîta năduf pe X, pe Y... Drept pentru care îl iei de braț pe Caragiale, cu cordialitate, cu amuzament, și-l muștri ușor pe sub mustață, dar îl prezinți lumii, bucuros că ai un asemenea *curajos* prin preajmă. Așa că orice *repudiere* (dacă e cumva vreuna adevărată) de care vorbiți, e una prefăcută. Pentru că toată lumea știe că n-ai ce-i face lui Caragiale atîta vreme cît însuși te simți bine, destul de bine în *fotografiile* (la Eminescu ar fi vorba de *icoane*) în care te prezintă cu adevăr și exactitate, fără nici un fel de complexe. Caragiale e viu, e aici și cred că va rămîne mereu actual, chiar și după ce vom fi ajuns în Europa (în care suntem de mult de tot), pentru că el e reversul medaliei Eminescu, iar pe Eminescu nu-l putem scoate, oricît s-ar strădui unii și alții, din conștiința noastră națională, acolo unde se află, de drept, și Caragiale. Tocmai de aceea, trebuie să avem mereu cuvînt de cinstire pentru aceștia, nu numai la ceas aniversar, sau mai ales nu la ceas aniversar, ci tot timpul.

Gabriel Dimisianu

1. Prin factura ei figura lui Caragiale nu putea fi sacralizată, proiectată în mit, precum a lui Eminescu, acestea neînsemnînd însă că autorul *Scrisorii pierdute* ar fi azi în mediul nostru cultural un scriitor „repudiat”, privit „mai degrabă cu neplăcere”. Nici vorbă de așa ceva. Există, desigur, mai mult subînțelese decît exprimate, reacțiile de neaderență la Caragiale ale naționaliștilor, nemulțumiți, ca altădată N. Davidescu, de criticismul „ultimului ocupant fanariot”. Acestea nu au totuși cine știe ce pondere în receptarea actuală a lui Caragiale. Mai ales din anii '70 ai trecutului veac, parcă pentru a compensa reducționismul la care fusese supus Caragiale în epoca dogmatismului, cînd era apreciat exclusiv pentru că satirizase burghezia și demascase „monstruoasa coalțiție”, exegeza caragialiană s-a îmbogățit extraordinar. S-au scris multe cărți noi despre Caragiale, mai multe, probabil, decît despre oricare alt clasic, unele de mare interes prin schimbarea totală a perspectivei de analiză, dinamitînd interpretările clișeizate. Au apărut și noi ediții din opera lui Caragiale, unele de un puternic accent personal, de la aceea a lui Marin Preda, din 1972, pînă la ediția declarat neconvențională a *Momentelor*, din 1997, a lui Ion Vartic. Acestea sunt fapte care mărturisesc parcă despre altceva decît despre „repudiere”. Și nu este vorba numai de receptare, de înmulțirea debordantă a exegezelor, dar și de asumarea creatoare a lui Caragiale. Anii '80 înregistrează în literatura noastră un mare val procaragialian, cînd o întreagă generație de creație s-a înșiruit simbolic „la ușa domnului Caragiale”, cum suna titlul cărții unuia din exponenții acestei generații. Nu se petrece prea des într-o cultură un fenomen ca acesta, cînd un clasic este resuscitat pentru fi făcut port-stindardul unei mișcări literare de care, în timp, îl desparte aproape un secol.

Iar în ce privește raportarea la Eminescu și eventuala punere în balanță a celor doi mari scriitori, este de făcut observația

că au tot mai puțin credit reprezentările piramidale despre literatura națională, acelea în al căror vîrf s-ar afla singur Eminescu, „omul deplin al culturii românești” întrevăzut de Noica. Spiritele dispensate de complexul unicității, caracteristic culturilor mici, spiritele echilibrate și raționale, admit că nu poate fi vorba de un singur pisc în cultura română, oricît de semeț ni s-ar înfățișa vederii și oricît de mult s-ar părea că atinge, el singur, cota „deplinătății”. Nu una ci măcar două sunt culmile literaturii române clasice: Eminescu și Caragiale. Aceasta nu este o revelație a noastră, de ultim moment, și încă în 1944 Tudor Vianu scrisese:

„Printre-un neașteptat dar al soartei, în timp ce poezia română cîștiga în Eminescu expresia ei cea mai înaltă, proza narativă și teatrul ating același nivel în I.L. Caragiale, un scriitor pe care îl înrudește cu emulul său în lirică aceeași perfecțiune a conștiinței artistice, același cult al cuvîntului românesc pe care îl înzestrea cu noi și mari puteri expresive”.

Privit astfel de tot mai mulți, Caragiale se află azi într-un moment fast al posterității lui literare. Poate că este și repudiat în anumite zone ale receptării, iritînd, ca și odinioară, sensibilitatea aceiași „partide naționale”, dar acesta este un fapt care ține mai mult de politic și constituie, fiind astfel, subiectul altei discuții.

2. Problema nu este a unuia sau a altuia ci a întregii lumi românești care nu are cum să nu se recunoască în Caragiale. Suntem implicați, suntem de acolo, vrem nu vrem, și *vrem*, de cele mai multe ori, chiar dacă formal nu admitem. Chestiunea regăsirii în Caragiale m-a preocupat și altă dată și pot spune că, într-un fel, am răspuns anticipat întrebării pe care ne-o pune acum „Apostrof”. Mi-aș lua îngăduința să reproduc aici un citat din mine însumi, spre a nu reformula inutil ceea ce am spus, în 1973, în legătură cu același subiect:

„Ceva imponderabil se petrece, un transfer de substanță sufletească, parcă o prelungire a noastră în acești eroi, o transmisie de bunăvoință și chiar de simpatie, aș risca să afirm, dinspre noi spre întruchipările lui Caragiale, percepute ca într-o stare de vrajă. Ceea ce vedem ne binedispune, ceea ce auzim ne place, ne sună familiar și, totuși, incitant, provocînd în noi un straniu impuls de adopțiune. Faimoasele formule, zicerile tipice le preluăm, le pronunțăm cu voluptate, le vrem ale noastre și tot repetîndu-le în felurite împrejurări le purtăm spre o carieră independentă care probează că au căzut într-un teren sufletesc pregătit, fericit am spune să le adopte. La fel personajele: jupîn Dumitrache, Conu Leonida, Pristanda, Cațavencu, Trahanache, Farfuridi și ceilalți, ale căror fizionomii sunt trasate cu atîta vigoare a surprinderii diformului, nu provoacă repulsie, nu indispon privirile cu spectacolul detracării lor fără limită [...] Îl citim, noi românii, pe Caragiale cu o nemaîncercată emoție a *implicării*, parcă proiectați în mijlocul personajelor sale, parcă noi înșine deveniți, prin ceva din substanța noastră, unul dintre acestea. Vedem cu limpezime cît de agravată este alienarea acelei lumi, simțim luminile sarcastice pe care Caragiale le plimbă asupra ei, dar nu ne putem reprima și nici ascunde un straniu elan de contopire

cu ea, un imbold de solidarizare [...]. Nu poți rămâne contemplativ citindu-l pe Caragiale, ceva te împinge să-l «joci», să-i reieci replicile, neuitatele refrene ce-ți sună obsedant în auz, să-l cauți peste tot în viața cea reală, în manifestările semenilor și în înfățișările străzii, proces de substituie care măsoară câtă forță fascinatoare exercită scrisul acestui demon, ce complicate mecanisme psihologice pune în mișcare».

Dacă eu însumi mă recunosc în personajele lui Caragiale? Cum de nu? Mă recunosc în destule și cel mai mult, dacă mă gândesc bine, mă recunosc în Conu Leonida. Ca și el citesc în fiecare dimineață ziarul (nu spun care!) ca „să văz cum merge țara”. Ca și el, deși nu sunt republican, râvnesc după o lume în care să nu plătească „niminea bir”, în care „fiește care cetățean” să încaseze „cite o leafă bună pe lună, toți într-o egalitate”, bașca pensia, pe care o am „după legea veche”. Ca să nu mai vorbesc despre „legea de murături” la care visează Conu Leonida, admirabilă, căci mi-ar da dreptul să nu-mi mai plătesc datoriile. Cum să nu-l îndrăgești pe Conu Leonida, când are asemenea idei grozave, și cum să nu te recunoști în el?

Ioan Groșan

1. Cred că explicația e destul de simplă: deși amândoi, și Eminescu și Caragiale, au fost în fond profund dezamăgiți de societatea timpului lor (ba uneori de-a dreptul scârbiți), primul a preferat să-și proiecteze nostalgiile în ample utopii paseiste, într-un ideal timp mitic exaltând virtuțile strămoșilor aflate într-un flagrant contrast cu viciile contemporanilor, în timp ce al doilea, mai „pragmatic”, s-a aplecat cu migală de entomolog asupra „insectarului” vremii sale, asupra „românității”, fixînd-o pentru totdeauna în pozițiile sale fundamentale. Nu întîmplător am spus „pentru totdeauna”: ceea ce irită (chiar și pe unii fini, onorabili intelectuali de azi) la Caragiale este tocmai actualitatea viziunii sale și-a personajelor ce-o populează, făcînd superflue temerile interbelice ale lui Eugen Lovinescu privind perenitatea creației autorului „Momentelor și schițelor”. Dacă degetul mare al lui Eminescu arată peste umăr, în spate, spre trecut, spre modelul idealizat al trecutului, arătătorul lui Caragiale ne țintește, necruțător, și azi. Eroi lui mișună printre noi, sînt, cum se zice acum, „dintre noi, cu noi, pentru noi”. Ce vreți mai bun, mai năucitor exemplu decît „evoluția” lui Marian Munteanu, care o repetă pînă la virgulă pe cea a personajului Coriolan Drăgănescu din *Tempora...*? După ce „bravul student” aflat în fruntea tinerimii universitare a însuflețit cu cuvîntări „prodigioase”, la doi pași de „statua” lui Mihai Viteazu, adică în Piața Universității, multumile, după ce „zbirii guvernului banditesc”, într-o „scenă de teroare de nedescris” l-au bum-băcit bine, ce face eroul (al nostru? al lui Caragiale?) după scurtă vreme? Își anunță candidatura la președinția țării din partea partidului condus tocmai de cel care orchestrase din umbră „golirea” Pieței Universității, „zbirul” Virgil Măgureanu! Păi să nu te enerveze Caragiale ăsta?!

2. Orice român care e cît de cît lucid nu are cum să nu se recunoască în cel puțin

doă-trei din „tarele” personajelor caragieliene. Îmi sînt așadar proprii și mie, deseori, jemanfișismul, înclinația spre flecăreală, „punerea” țării la cale, convivialitatea prelungită peste poate ș.a.m.d. Iar de la omul Caragiale îmi place să cred că împrumut uneori acea privire calm-condescendentă, peste halba de bere, asupra lumii, exclamînd din cînd în cînd, asemeni Maestrului, către amicul Zarifopol-Buduca: „Uite-i ce drăguți sînt!”.

Ion Ianoși

1. Dualitatea vizată, în posteritate ajunsă uneori adversă, e cea dintre „romantici” și „realiști”, dintre poetic și prozaic, sublim și umil, dintre exaltare și critică. E în joc cite o tipologie, nu forma literară ci substanța ei. Deși există și antecedente premoderne, mai ales literatura națiunilor moderne variază modelul „fraților opuși”. Byron și Thackeray creează încă succesiv, la fel Schiller și Heine, dar Hugo și Balzac sau, mai cu seamă, Pușkin și Gogol își elaborează scrierile în paralel. Ultima „pereche” e tipologic cea mai apropiată de Eminescu și Caragiale. În ambele situații, se impune „poetul național” cu care nici un urmaș nu va cuteza să se compare – iar alături un, în fapt, egal al său contemporan, totuși de la început suspectat de macularea prozaică a poeziei. Generațiile următoare nu-și vor reprima un mic rînjat: nici Heine n-ar fi fost autentic german în *Germania, o poveste de iarnă*, nici Gogol nu ar fi tratat Rusia cu destulă venerație în *Suflete moarte* (culmea: el însuși a vrut să o „corecteze” printr-un al doilea volum, nedus pînă la capăt). De unde provine complementaritatea opuselor? Din nevoia dublei raportări la nașterea și creșterea națiunii moderne. Pe de o parte, aceasta trebuie susținută cu toată dăruirea, în ceea ce privește trecutul ei glorios, ca și luminosul ei viitor sperat. Pe de altă parte, cu deosebire prezentul merită disecat în mod critic, la nevoie, neiertător. Deși prima atitudine domină la Pușkin sau Eminescu, nici a doua nu absentează, dovadă proveniența pușkiniană a „ideii” fundamentale atît din *Revizorul* cît și din *Suflete moarte*; dovadă, totodată, publicistica eminesciană. Totuși, Gogol și Caragiale sunt diagnosticienii asumat lucizi ai prezentului; ei sînt maeștrii transferului criticii în autocritică – în ceea ce, după ultimul război mondial, o seamă de scriitori germani aveau să numească „autocritică națională”. Acesta îmi pare a fi miezul nevralgic al raportării suspicioase la Caragiale, sau măcar la filonul principal din creația lui. Respingerea sa față de ori voalată s-a tot perpetuat, încă din timpul vieții, prin epoca interbelică, în ultima jumătate de secol. Repudierea de fond, îndulcită sau nu prin elogierea formală, au legat (într-un plan doar aparent secund) pe intelectualii de dreapta și „național-comunismul”. Pe unii și pe alții i-a oripilat autocritica națională. Unii și alții au privilegiat exaltarea naționalistă, pentru care apelau, selectiv ori manipulator, la texte eminesciene. Așa s-au săpat tranșee de netrecut între cei doi clasici de vîrf ai literaturii române, în realitate intim complementari. Între timp, publi-

cul cititor și spectator a continuat să-l iubească neabătut pe Caragiale. Un sondaj ar proba, cred, mai multe reminiscențe din schițele și dramele sale, chiar printre necunosătorii literaturii, decît din poemele lui Eminescu. Poetul „nepereche” al fiecărei limbi, Dante, Shakespeare, Goethe, Pușkin, Mickiewicz, Petőfi, Eminescu, își va păstra desigur locul de *primus inter pares*. „Mediul cultural” la care vă referiți ar trebui să accepte însă, pretutindeni de-acum, rolul consubstanțial jucat de mari autori comici, ironici, satirici, evident acolo unde ei s-au ridicat la un nivel comparabil. Nemții recunosc sarcasmul lui Heine în rînd cu elevația lui Hölderlin ș.a.m.d. Diagnosticarea situațiilor „de jos” poate fi la fel de salutară ca și exaltarea virtuților „de sus”. Mai ascuțit: respectiva autocritică națională, oricît de jenantă, totuși corectă, e efectuată tot în sprijinul și întru folosul națiunii! Uneori ea devine chiar mai imperios necesară decît lauda. Dacă masca acoperă cu fard un chip prozaic, urît, respingător, e preferabilă de-mascarea, într-o manieră ori alta, mai blîndă sau neiertătoare, efectiv demascatoare. Nu am ajuns să avem o sănătate într-atît de înfloritoare și de robustă, încît să nu mai avem nevoie, decît în muzele literaturii, de „doctorul” Caragiale; de aceea recurgem, zi de zi, la diagnosticele pe care le-a pus el. Pînă una-alta, latura lui corozivă ne solicită mai tare, în așteptarea unui timp în care să-i redescoperim mai apăsător blîndețea. Oricum, el este și va rămîne de nedepășit.

2. Omul mă încîntă, personajele mă fascinează. Mă „recunosc” în el și în ele precum în marii autori și marile opere care îmi sînt dragi: cu recunoștință.

Gelu Ionescu

1. Un scriitor satiric nu poate atinge un, cum spuneți dv., „statut de mit național”. Eu, cel puțin, nu cunosc vreun caz. Caricatura, satira irită – poate chiar exaspera. Produce mult mai multe resentimente decît puținele adeziuni. Spiritul critic nu a fost niciodată popular, a fost cel mai adesea confundat cu „denigrarea” (ah, ce cuvînt înăbușitor cît un complex de inferioritate!). Mai e de spus că acest „statut de mit național” mai degrabă defavorizează posteritatea critică – adică cea adevărată – a unui mare scriitor. Vezi chiar cazul lui Eminescu în diverse perioade istorice, între care și cea actuală.

În ceea ce-l privește pe Caragiale, n-aș spune că a fost mereu repudiat de mediul cultural românesc, nici că a rămas un paria. El a avut (încă din timpul vieții) și are foarte mulți admiratori și chiar „fani” – iar invocarea numelui său în legătură cu vreun personaj al vieții publice, cu vreo situație, sau numai cu un discurs, e foarte frecventă. Expresia „ca în Caragiale” e foarte des folosită – iată o referință și o trimitere ce face concurență întregii noastre literaturi. În plus, Caragiale a rămas oarecum actual, în ciuda prevestirii Iovinesciene, prevestire optimistă pentru că arăta încredere în evoluția societății românești, evoluție ce ar fi făcut ca personajele lui Caragiale să dateze istoric, să cadă în desuetudine. Doamne, ce bine ar fi fost! – dar nu a fost...

E drept că, nu o dată, repudierea a existat – liberalii, în timpul vieții, apoi naționaliștii de extremă, în fine chiar și Ceaușeștii l-au interzis: aceștia și pentru că erau naționaliști de extremă dar și pentru că urau humorul și aveau pudibonderia complexaților. Așadar, grila judecăților naționaliste sau moral-politice pusă în prim plan, înaintea celei estetice, poate duce la repudieri. Eu aș fi tentat să „repudiez” mai degrabă publicistica lui Eminescu sau faimoasa „Doină” – dacă e vorba de repudieri – și pentru că aceste scrieri contrazic preeminența criteriului estetic, în aceste cazuri cu totul secundar. Însă fiind un om de litere și încercând de vreo 45 de ani să mă apropiez cum trebuie de literatură, am învățat că nu am dreptul de a repudia, că nici nu trebuie să-mi treacă prin cap ideea de repudiere, adică de alungare din literatură a unui text care e o valoare. Îl pot judeca, interpreta, pot fi de acord sau nu cu el, îl pot admira sau nu – dar nu repudia.

Însă societatea își poate lua acest drept, pentru că în ea nu primează criteriul estetic. Satiricii – și Caragiale este un autor esențialmente satiric – pun în fața societății oglinzi în care diformitățile ei se văd mult mai bine. E ceea ce nu place, ceea ce irită. Am auzit odată un năărău universitar care spunea: „Poporul român nu e un popor de Mitici, Cațavenci și Miște!”... ca și cum Caragiale ar fi spus vreodată asta....

Dar:

Caragiale, în ciuda caricaturii sau satirei, a lăsat în urma sa un popor de personaje fundamental simpatice, amuzante, de cele mai multe ori atașante. Au, cu toatele (sau aproape) ceva atrăgător. Toți încornorații, toți demagogii, toate adulterinele, toți analfabeții, năărăii, mincinoșii și ramoliții – toți sînt simpatici. În plus, nimeni nu e pedepsit în această lume de care rîdem

de mai bine de un secol. Rîdem – și prin asta îi acceptăm. Poate chiar iertăm. Ei vin pe scenă, noi le știm partiturile pe din afară, le îngînăm, au intrat în viața noastră; Caragiale e un scriitor pe care nu poți să-l uiți; nu l-a uitat nici Eugen Ionescu (și cred că nici nu a vrut să-l uite). Eu cred că – fără voia sau intenția lui Caragiale, firește – societatea românească a acceptat mult mai ușor viciile unor membri ai ei, nu o dată de seamă, pentru că a confundat viața cu scenele și caracterele din piesele și schițele sale atît de cunoscute, atît de familiare, atît de admirate, atît de acceptate. Recunoscînd în jur Cațavenci, Ipingești, Farfurizi, „dame” ca Zoe, Veta și Didina, românul, în loc să blameze, să judece și să condamne moral, politic sau social vicii care sînt de condamnat în ei, față de care ar trebui să iei o distanță, a rîs – sau numai a zîmbit – a iertat – sau a ridicat din umeri. S-a acomodat cu ei, o năîngă acceptare ca o fatalitate dirijată de zeii derizoriului. Eu numesc asta inerție – și nu toleranță. Geniul său a sugerat unui popor acomodarea cu prostia, viciul și mișelia. Nu e vina lui, firește. Latura odioasă a acestor personaje – nu toate, pentru că nu puține sînt idioți inofensivi – e ascunsă de șarmul lor, de arta comediei ce o practică prin toată ființa lor. Dar această latură odioasă e cea care, la toți marii comediodrafi, de la Moliere la Gogol, e pedepsită. Mare misogin, Caragiale iartă pînă și pe toate adulterinele sale, despre care G. Călinescu a delirat în faimosul eseu „Domina bona”, un model de falsă înțelegere a lui Caragiale. Pedepsă din „Tartuffe” sau din „Revizorul” nu intră în morala „Scrisorii... furtunoase”...

Așadar, autorul repudiat, personajele mai mult decît acceptate – chiar fascinante: prostia monumentală, de pildă, poate trezi o admirație stupefiată... E simptomatic faptul că autorul își mîngîia personajele sale calificîndu-i ca fiind „drăguții de ei!”. Drept este că a exclamat o dată și: „Îi urăsc, mă!”.

Fiind vorba de repudiere, să amintim că a avut parte de destui detractori: cei din timpul vieții, apoi N. Davidescu etc. La fel de stupizi ca detractorii sînt și unii care au încercat interpretări aberante – de exemplu N. Steinhardt care, într-un eseu locvace, a încercat să demonstreze... creștinismul fundamental al eroilor caragialieni: a confunda complicitatea în viciu cu iertarea creștinească este un punct de vedere atît de fals, încît echivalează cu un act detractor...

Ca să închei răspunsul la prima întrebare, aș spune că oricît „rău” a făcut, fără știința sau intenția sa, societății românești, oricît rîsul său, comparabil cu cel al marilor artiști din gen ai lumii, Caragiale a „săbotat” viziunea dramatică pe care un popor trebuie să și-o asume pentru a deveni matur; cu toate acestea, eu admir fără condiții arta sa, atunci cînd ea strălucește. Nu tot timpul și nici pretutindeni, ci numai cînd ea strălucește la nivelul empireului literar național.

2 a. Nu mă recunosc în om, am citit cred aproape tot ceea ce s-a scris despre el. Îmi plac berăriile, dar le frecventez rar. Nu-mi place șprițul. Nu-mi place deloc să stau de vorbă cu imbecilii. Panicile mele sînt altele, prieteniiile mele au ceva sacru; nu sînt cinic. Sînt meloman, deși nu Beethoven e compozitorul meu preferat. Eu

cred deci – poate mă înșel – că nu am nimic caragialesc în persoana mea. Mărturisesc că nu prea am simpatie pentru tipul ce el l-a reprezentat cu brio, tip foarte... românesc, de altfel. Caragiale pare a fi fost personajul principal al operii sale. Dar simpatia pentru om sau personaj e una, și geniul operei alta.

Dar:

Viața a vrut ca exilul meu să aibă loc tot în Germania. În fond, Caragiale este antemergătorul unei întregi categorii de scriitori care au plecat în exil – un exil cu alte, cu totul alte motivații. Acum cîțiva ani am vrut să scriu un eseu intitulat „De ce s-a exilat Caragiale?”. Nu l-am scris pentru că nu știu să dau un răspuns concludent întrebării. Dar voi rezuma aici cîteva observații pe această temă, profitînd de ocazia ce mi-o oferă excelenta revistă *Apostrof*.

Cred ca există mai multe cauze:

Prima ar fi respingerea de la premiile Academiei, pe deplin meritate, atît a volumului de teatru cît și a unuia de schițe, de proze. Dimitrie Sturdza, șeful liberalilor de atunci, poartă vina acestei enorme nedreptăți, una din primele pe care politicul le-a operat asupra artistului în țărișoara noastră. Dar știm că I.L. Caragiale avea intenția expatrierii mult înainte de 1904 – voia să se așeze la Brașov sau Sibiu. Însă moștenirea Momuloaiei i-a permis să aleagă Berlinul, oraș ce era atunci în plină glorie, oraș ce oferea ordinea, curățenia și civilizația unuia care se exasperase de haosul, murdăria și subdezvoltarea balcanică a Bucureștilor. Îl înțeleg, aș fi făcut poate la fel. Nu a ales nici Parisul – a declarat cîndva, că în ciuda entuziasmului, orașul îl obosise (și pe mine mă obosește, deși îl ador, revin mereu la el – cred că adunate, zilele și lunile, am stat în Paris mai mult de un an...) – nici alt oraș mai sudic, mai dulce în climat. Climatul îl obsedează – vezi excepționala corespondență către Zarifopol, principala noastră sursă – dar nu unica: „Amintiri despre Caragiale”, volum vechi și incomplet din 1972, ar fi o alta. Apoi, e lucru bine știut, în Germania se face cea mai de calitate interpretare muzicală – așa a fost, așa a cam rămas. Un meloman ca el nu putea ignora această realitate, mai cu seamă că pe atunci nici măcar gramofonul nu exista... Cineva în mai sus amintitele „Amintiri” spune că berea, calitatea berii nemțești a fost un serios motiv. Se poate, aceeași corespondență menționează de multe ori numele berii preferate – Pflugstädter – dar berea nu poate fi, totuși, un motiv determinant, cel mult unul secundar. Șerban Cioculescu, în cunoscuta biografie (cam... romanțată) care a reprezentat o turnantă decisivă în receptarea critică a lui Caragiale, pune exilul exclusiv pe seama dorinței de a trăi, în sfîrșit, burghez-comfortabil: moștenirea o permitea. Nu știu cum o permitea, pentru că Vlahuță scrie că, la momentul morții subite, banii se cam terminaseră (inclusiv cei pe care îi luase din moștenirea lui Mateiu, spoliindu-l, motiv de ură veșnică a acestuia din urmă) și se punea problema unei colecte. Eu aș mai adăuga la toate acestea încă un motiv al exilului – și anume LEHAMETEA. A preferat să se despartă de sursele sale vii de inspirație, dar a fost o despărțire capricioasă. Caragiale vine des în țară (ceea ce exilații români din anii comunismului nu pu-

teau să o facă); ba chiar intră în politică și susține campania electorală a celui în care își pune toată speranța – și anume Take Ionescu. Discursurile sale politice ținute cu aceste ocazii sînt de-a dreptul venite din cele ale lui Cașavencu. Caragiale, care nu avusese premiile Academiei și nici alte onoruri, spera să devină deputat... S-a înșelat și de data aceasta, a fost „tradus” de idolul său. Deputăția l-ar fi reîntors în țară și i-ar fi asigurat cîțiva ani un venit. Și apoi? Stau să mă mir cît pot fi uneori de orbi chiar oamenii de geniu: cum nu-și dădea seama el că destinul nu-l va așeza niciodată în scaunul celui pe care îl batjocorise dincolo de orice limită – în scaunul lui Agamiță Dandanache? aceste campanii – și discursurile din ele – sînt, într-un fel, o contrazicere a operii...

În același timp cînd bătea drumurile țării pentru Take, el scria lui Zarifopol că abia așteaptă să se întoarcă ACASĂ – acasă e întotdeauna Berlinul, niciodată Bucureștiul sau patria daco-romană. Aici e poate misterul adînc, complex și numai în parte palpabil al răspunsului la întrebarea: de ce s-a autoexilat Caragiale la Berlin? După părerea mea la fel de obscur ca și răspunsul, imposibil de fapt, la faimoasa întrebare: „de ce, Nene Anghelache?”

Nu mai am de adăugat decît faptul că, după opinia mea, scrierea „1907 – din primăvară pînă în toamnă” nu putea fi scrisă DECÎT departe de țară. Luciditatea ei, tonul ei, nu sînt ale unei detașări ci ale unei distanțe care îi asigură valoarea obiectivității și-i validează dramatismul. Caragiale vedea rezolvarea, dincolo de omagiul regal, în împrumutarea țaranilor însoțită de introducerea sufragiului universal. Vor trebui să mai treacă 15 ani și un război mondial pentru ca politicienii români să îndeplinească aceste necesități vitale ale unei societăți care nu se hotăra să iasă dintr-un fel de feudalism.

2 b. Nu mă recunosc de fel în niciunul din personajele lui Caragiale. Mă identific însă cu naratorul din proza „Grand Hotel Victoria Română” – o proză teribilă, disperată, halucinantă. Folosesc însă, nu o dată cu deliciu, replicile sale de neuitat, de neuitat...

Ca o fatalitate.

Irina Petraș

1. Nu-mi explic în nici un fel. Nu cred că lucrurile stau așa cum le puneți. Statutul de poet (nu mit!) național al lui Eminescu n-are a face cu Caragiale. Eminescu e, pe de-o parte, creatorul limbii române moderne, iar pe de altă parte, păstrează aura romantică, aură în stare să-i înalțe statura. Dacă ar fi numai atît și tot s-ar putea explica, firesc și fără fandacii de toate culorile, *locul* său în imaginarul românesc. Pentru cititorul de rînd, e un fel de erou de basm. Nimic de invidiat aici. Mă îndoiesc că Eminescu e mai citit decît Caragiale. *Locul* de care vorbeam e, din păcate, unul comun. Datoria cititorului de „nerînd” ar fi nu să lupte cu o imagine, oricum, rezistentă, ci s-o transforme în catalizator de energii spirituale. Bătăliile contemporane se poartă, uneori, cu arme stupide care nu aduc învingători în nici o tabără.

Revenind la Caragiale, nu-l simt nici repudiât de vreun mediu cultural, nici evocat cu neplăcere. Dimpotrivă, mi se pare chiar suspectă ușurința cu care i se recunoaște calitatea de foarte-bun-cunoscător-al-românului. Situația celor doi e, pînă la un punct, aceeași: pe Eminescu îl urcăm atît de sus încît nu ni se poate reproșa că nu-l mai auzim, pe Caragiale nu-l asumăm necondiționat, căci astfel nu mai trebuie să facem nimic pentru a-i contrazice diagnosticul...

2. Cred că te poți recunoaște într-un om doar dacă îl cunoști în carne și oase, personal, adică. În cazul marilor figuri, *omul* e sau devine el însuși personaj. Prin urmare, întrebarea ar fi dacă mă recunosc a) în personajul „Caragiale” și b) în personajele lui Caragiale. Cred că, în mod obișnuit, reacționez ca toți românii: îi recunosc în personajele caragialești pe toți contemporanii mei – nicidecum pe mine însămi –, situîndu-mă pe poziția unui Caragiale schematic: „Bine i-a mai încondeiat stîmabilul!”. Dar, dacă ies din simpla birfă la o cafea ori la colț de stradă, lucrurile se complică.

Valabilitatea lui Caragiale vine nu, neapărat, din încremenirea românească într-un tipar anacronic, ci din capacitatea sa, rară, dar nu unică în literatura lumii, de a vedea caracterial, adică apăsător caricatural. Ochiul său descoperă în jur și reține ceea ce este tipic uman și repetabil. Decorul de epocă e simplu decor. El e datat, însă nu contează, căci se vede doar accentul omenesc. Deși nu au numele trăsăturii, ca la Molière, de pildă, nu-s *avarul* sau *mizantropul*, personajele sale trimit anume la un simptom etern omenesc și-l îngroașă rîzînd. Carnavalul lumii, în sensul foarte larg de teatru cu măști nenumărate, reproduce nu o epocă, ci gesturi, ticuri, relații omenești neschimbate de secole. Extrem omenească și inevitabilă, masca poate fi și disimulatoare. Ea nu acoperă fără rest un tip, o figură. Nu întîmplător s-a vorbit despre prefăcuta prostie a Efimiței ori despre naivitatea interesată și vicelană a lui Trahanache. Rîsul lui Caragiale nu-i nici sarcastic și necruțător, nici indiferent. E pur și simplu lucid. Clarviziunea îl ajută, cum o arată și numele, să vadă limpede și fără amăgiri semnul distinctiv al *firilor* (în sensul de „moduri de a fi”) și să se amuze inventariîndu-le. De aceea, nu văd cum ar putea fi întîmpinată cu neplăcere o asemenea generoasă perspectivă. E ușor de bănuț că, dacă ar avea la îndemînă o bună traducere, s-ar recunoaște în personajele caragialești neamuri dintre cele mai felurite. Ni se pare că numai despre noi vorbește din cauza limbii sale uimitoare, a artei de a desena prin ticuri verbale. Dar trăsătura încondeiată nu-i proprietate etnică. Altfel spus, lucru absolut firesc – dacă nu de-a dreptul banal – cînd vorbim despre un mare scriitor, limba e a lui Caragiale (după ce a fost a noastră și a redevenit a noastră, trecînd prin Caragiale), nu și lumea, căci lumea lui e Lumea. Recunoașterea se întîmplă/ar trebui să se întîmple, în cazul nostru, de două ori, la două niveluri: al limbii și al umanului (nu al românescului, exclusiv!). Pe de altă parte, Caragiale circulă și e utilizat ca marcă și scuză a comportamentului social românesc mai ales grație receptării rapide și fugare a operei

comice. Nuvelele și povestirile sale, chiar și drama sînt trecute cu vederea cînd e vorba de *caragialismul* nostru incurabil. Abisale fiind, ele coboară dincolo de ticurile la lumina zilei și nu mai acceptă tratarea cu ușurătate. Încin să cred că recitarea lor ar reduce la dimensiuni „umane” mania recunoașterii în Caragiale și ar întregi statura unui scriitor receptat – de cele mai multe ori – pe o singură, îngustă și comodă lungime de undă.

Cum „Anul Caragiale” abia a început, sper să revin într-un număr viitor cu detalii.

(ancheta continuă în numărul următor)

Caragiale sau critica societății autohtone

Cătălin Ghiță

Opera lui I. L. Caragiale s-a analizat dintr-o multitudine de perspective. În rândurile care urmează, ne propunem o abordare neconvențională a acesteia; intenționăm să demonstrăm, pe scurt, că ironia și tonul vitriolant caragialiene se înscriu într-o ilustră tradiție autohtonă a subminării imaginii de sine. Un tratat de imagologie, fie el și fals, precum cel al lui Dan Horia Mazilu, *Noi despre ceilalți* (avându-i ca obiect pe alogeni din Țările Române în perioada veche), ar trebui să cuprindă, în primul rând, portretul demitizant pe care îl execută conașionali noștri atunci când se referă la ei înșiși. În fine, vom analiza câteva texte din *Momente și schițe* care îi au ca obiect pe români, caracterizați, la un moment dat, generic, prin expresivul *mof-tangii*. Sunt surprinse, în acest termen, fanfaronada, suficiența, obtuzitatea, stări circumscrise vanității rănite a unui popor care a zăcut realmente în anticamera istoriei, așteptând beckettian un *Soter* mai curând financiar decât religios.

Fără îndoială, cu toții ne-am confruntat cu situații caragialiene, unele dintre ele atât de pure structural, încât am putea bănuși că ficționalitatea irupe în real, îl contaminatează, ba chiar, în ultimă instanță, și-l apropiază. Dar este Caragiale un original? Fără îndoială că nu. Cu aproape două sute de ani înainte, Dimitrie Cantemir dădea, în secțiunea a doua, *Partea politică*, dintr-o lucrare comandată de Academia din Berlin, *Descrierea Moldovei*, primul portret colectiv al populației romanizate (referindu-se, firește, numai la moldovenii). Calitățile erau puține («în afară de credința cea adevărată și ospetie nu găsim prea lesne ceva ce am putea lăuda»¹), defectele însă se aglomerează și au o putere de persuasiune... caragialiană: «Trufia și semeția sunt muma și sora lor. [...] Cu toții sunt mai cu seamă cutezători, semeți și foarte puși pe gâlceavă [...]. Moldovenii nu cunosc măsura în nimic: dacă le merge bine, sunt semeți, dacă le merge rău, își pierd cumpătul. [...] De altminteri moldovenii nu numai că nu sunt iubitori de învățătură, ci chiar le e urâtă aproape la toți. [...] Ei cred că oamenii învățați își pierd mintea și atunci când vor să laude învățătura cuiva, zic că a înnebunit de prea multă învățătură.»²

Paradoxal, un Antim Ivireanul, georgian deci la origine, ne va învăța limba și obiceiurile și, predicând în fața curții domnești și a lui Brâncoveanu personal, îi va înfieră pe români (în rândul cărora se include, folosind un abil *noi*), mirându-se de faptul că nici un neam nu înjură de cele sfinte, pre-

cum o face al nostru, nici măcar dintre cele păgâne.

După Antim și Cantemir, vine rândul unui boier de neam, frate cu Iordache Golescu, Dinicu, asiduu călător prin Europa Apuseană (Austria, Bavaria, Elveția și Italia), să critice moravurile autohtone: «Un boier foarte vrednic de smerire mi-au zis că mai mulțumit este să fie grădinar la această grădină (n.n., Schönbrunn), decât Ban în ticăloasa Țară Românească. Cât de mult mi-au plăcut aceasta!»³.

Exemplele de contestatari ai fenomenului românesc ar putea continua. Din rațiuni de concepție, vom face saltul către secolul al XX-lea. La începutul său, descoperim strania lucrare a lui D. Drăghicescu (suplinitor la Universitatea din București), *Din psihologia poporului român*, care încearcă trasarea unui portret colectiv al românilor dintr-o perspectivă explicit etnopsihologă, pe modelul francezului Fouillée sau pe cel al englezului Boutmy. Drăghicescu este sident de eterogenitatea compușilor neamului românesc, al cărui amestec exotic amintește de poporul american. În capitolul al IX-lea, *Religia și cultura la români*, psihologul notează cu cioraniană *amertume*: «Oamenii ceva instruiți sunt de o nepăsare deplină față de biserică și ignorează cu totul misterile, viețile sfinților. Chiar spiritul clerului este tot atât de emancipat și străin de doctrina profund creștină»⁴.

După D. Drăghicescu, filosoful Ștefan Zeletin va scrie pamfletul *Din Țara Măgarilor*. Atacat de Toma Chiricuță și, mai ales, de „patriarhul” naționaliștilor, Nicolae Iorga, Zeletin va încerca ulterior prezentarea societății românești nu dintr-un unghi etic, precum în vituperantele rânduri consacrate „măgarilor”, ci dintr-unul politico-economic, solid documentat.

Ulterior, ștafeta va fi preluată de Eugen Ionescu. În volumul de debut, *Nu*, premiat de Comitetul Tinerilor Scriitori Needitați (cu vot de blam din partea lui Tudor Vianu și a lui Șerban Cioculescu), viitorul membru al Academiei Franceze tună și fulgeră împotriva unor ipotetici domni și doamne din România: «Dacă eram francez, eram poate genial. Domniile Voastre sunteți vinovate [...] de faptul că occidentalii cred că Sofia este capitala României și Bucureștii capitala Bulgariei; de faptul că românul este, în ochii oboșiți, dar cunoscători, dar lucizi ai francezului și ai englezului, un personaj de operetă; Domniile Voastre sunt vinovate de faptul că generația de astăzi nu va fi mai deșteaptă și va rata ca generațiile ce ne-au precedat; d-voastră sunteți vinovați, în sfârșit, de faptul că nu am o solidă cultură

³ Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriei mele, Constantin Radovici din Golești, făcută în anul 1824, 1825, 1826*, ediție îngrijită de Panaitescu-Perpessicus, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1952, p. 74.

⁴ D. Drăghicescu, *Din psihologia poporului român*, Ed. Albatros, București, 1995, p. 282.

humanistică, de faptul că nu citesc cărțile decât cu efort, fără voluptate și numai ca să fiu informat; de faptul că mă condamnați la facilitate pentru că nu este necesar să mă desăvârșesc prea tare, pentru a străluci în cultura românească»⁵. Criza intelectualului român, inferior celui occidental doar din rațiuni geografice, va fi intuită de un prieten bun al lui Ionescu, furtunosul și melancolicul Emil Cioran.

În 1936, marele nihilist publica *Schimbarea la față a României*. Paradoxal, opul nu era rezultatul materiei digresive a unui reneș, ci rodul speranțelor unui naiv. În capitolul al II-lea al eseului, *Adamism românesc*, Cioran se întreabă cu doza-i de retoricism arhicunoscută: «Doamne! Ce vom fi făcut o mie de ani?! Toată viața noastră de un secol încoace nu este decât procesul prin care am ajuns să ne dăm seama că n-am făcut nimic...»⁶. Declarând ritos că singura sa preocupare este „spirală istorică a României”, filosoful încheie pe un ton profetic: «Până acum am fost reptile; de aici încolo ne vom ridica în fața lumii, pentru a se ști că nu numai România este în lume, ci și lumea în România. De nu ne vom trăi apocaliptic destinul acestei țări, de nu vom pune febră și pasiune de sfârșit în începuturile noastre, suntem pierduți și nu ne mai rămâne decât să ne recăstigăm umbrele trecutului nostru»⁷. Acum, nimic nu este mai îndepărtat de români decât destinul unei mari puteri. Cloaca balcanică, loc geometric al bălăcării, al imaginarului fără perdea și al râsului gros, pare a-și fi pus definitiv amprenta pe ceea ce Constantin Noica numea odată, pe jumătate cu emfază, pe jumătate cu inocență, „sentimentul românesc al finței”.

În această galerie ilustră de nume, care este locul lui Caragiale? Răspunsul nu este deloc ușor. Toți autorii la care, din evidentă lipsă de spațiu, ne-am rezumat comentariile, imaginează, corijează, speră; nu se dau bătuți; cred că nu este niciodată prea târziu pentru neamul pe care-l urăsc din prea mare iubire. Spre deosebire de aceștia, Caragiale este doar un ironist. Sufocat în pasta balcanică pe care tot el a creat-o, autorul pare redus la tăcere de trâncâneala propriilor personaje. Aparent, el nu-și permite luxul de a avea opinii. Spectacolul derizoriului pe care-l proiectează pe ecranul pieselor, al momentelor sau al schițelor, este ispititor *în sine*; orice comentariu cu valoare morală i-ar răpi din *éclat*.

În cartea ce avea să constituie testamentul literar al creatorului său, *Mitică și Hyperion*, Laurențiu Ulici descoperea, printr-un subtil joc dialectic, esența românității. Criticul are în vedere două binoame: unul genetic, celălalt istoric. Este vorba, în terminolo-

⁵ Eugen Ionescu, *Nu*, Ed. Humanitas, București, 1991, pp. 196-197.

⁶ Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, Ed. Humanitas, București, 1990, p. 39.

⁷ *Idem*, p. 207.

¹ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Tinerețului, București, 1967, p. 204.

² *Idem*, pp. 204-206.

gia autorului, de doi oximoroni, în fapt, sin-teza neo-hegeliene: în primul caz, teza și anti-teza sunt conținute de „daci“, respectiv de „romani“, în cel de-al doilea caz, de „supraviețuire“, respectiv de „viețuire“. Rezultatul atâtor paradoxuri va fi unul tragic pentru români; situațiile-limită generează forță obstinată, dar și cecitate: «Aparența că ni se potrivește orice nu numai că nu izbutește să ascundă, dimpotrivă, deconspiră, până la detaliu, realitatea: nu știm sau nu ne interesează să știm ce ni se potrivește cu adevărat»⁸. Decelarea epurei comportamental-morale a românilor în acest *mixtum compositum* de abject și sublim rezolvă, prin unificare, antagonismul ideologic ce nu permitea coagularea unei imagini despre sine a românului.

Așadar, există sublim la Caragiale, la acest prim imagolog artistic pe care l-am avut? Tindem să afirmăm că nu. Sublimul derivă dintr-o certă propensiune a subiectului pentru *natural* și *spontan*. Personajele lui Caragiale sunt, de fapt, *personae*, măști histriionice lipsite de semnificație reală. Dimensiunea eroică a unui caracter este probată de raportul acestuia cu moartea, cu neantul. După cum arată Mircea Iorgulescu, «violența are în această lume caracterul unei excitații derizorii, lipsite de consecințe grave, chiar și atunci când, rar, se ajunge la moarte, fiindcă moartea însăși este devalorizată»⁹.

Ca să uite de moarte (care, oricum, anulează conștiința reflectorie), personajele mănâncă și beau în neștire. Este în aceasta un exercițiu de exorcizare, care, în ultimă instanță, le redă personajelor pofta inconștientă de viață, dorința de a simți deliciale existentului la nivelul epidermei. Alexandru Călinescu notează, într-un rând, că «berăria, crâșma și cafeneaua reprezintă locuri privilegiate în opera lui Caragiale, locuri de întâlnire, de discuții, locuri în care se fac, se consolidează și se desfac prietenii, în care se scriu reportaje senzaționale și se pun la cale cele mai mari manevre politice [...]»¹⁰. Funcția catalizatoare a localului public este incontestabilă; noi suntem însă înclinați să-i acordăm chiar o funcție religioasă, de *ecclesia* balcanică, în care conversația animată și întotdeauna lipsită de obiect, prolixă în cel mai înalt grad, devine o reală misă solemnă. Eroii lui Caragiale se supun unor divinități gastronomice, singurele care le răspund, singurele care le induc o stare de mulțumire, de uitare de sine.

Ion Neculce a fost cel dintâi care a anulat granițele dintre aristocrați și plebe; curios și bârfitor, ultimul mare cronicar moldovean a preferat evenimentele din spatele cortinei istorice, jocurile de culise, dar nu prezentate documentat, ca la Miron Costin, ci doar colportate. La el, ca și la continuatorul său pe linie literară, Ion Creangă, nu mai există bogăți și săraci, nu mai există cutume comportamentale menite a regla raporturile dintre cele două straturi sociale: lumea devine un bălci generalizat, iar blazonul are prea puți-

nă căutare în acest spațiu al bufonilor. Aceeași lume plebeizată inundă ficționalitatea caragialiană. În orașelul Z..., oficialitățile îi întâmpină pe rege și pe regină cu o familiaritate ce frizează nesimțirea: una dintre doamnele respectate ale urbei i se adresează reginei cu „soro“, alta îi spune, fără nici o urmă de jenă, „madam Carol“ (*25 de minute...*). Boierii nu au nici ei statură nobilă: sunt ipocriți și poltroni. Atacat și bătut de niște țărani, un boier își chestionează robul țigan pentru a se asigura că opozanții au plecat înainte de a elibera binemeritul torent de imprecapii (*Tărăvitare*).

Aceștia sunt românii „cu pretenții“, cum arată însă „românii verzi“. Ei fundează, firește, o societate, care se cheamă chiar așa: „Românii Verzi“. Statutul postulează că membrii acestei distinse asociații trebuie să respingă, ba chiar să urască lucrurile străine și să le iubească pe cele românești; membrii minori trebuie să fie curați și să-și asculte părinții, iar membrele trebuie să le imite în virtute pe matroanele romane („*Românii verzi*“). Toate puseurile naționaliste ale autohtonilor sunt înfierate în acest rechizitoriu social.

Viziunea lui Caragiale asupra romano-moldo-vlahului se condensează în următorul crochiu: «Moftangiul este eminentamente român; cu toate astea, înainte de a fi român, el este moftangiu. [...] Moftangiul este patriot hotărât, naționalist exclusiv, român până în măduva oaselor! Toată lumea trebuie s-o știe!» (*Moftangii. Rromânul*)¹¹. Partea feminină nu se lasă nici ea mai prejos: «Fiică de arendaș, de negustoraș, de funcționăraș, de avocat, de ofițeraș, de popă – să fi fost *papă* bulgăroi, sârbotei sau grecotei – moftangioaica este româncă și prin urmare nobilă, *et par conséquent* nu poate suferi mofticimea» (*Moftangii. Rromânca*)¹². O categorie distinctă de moftangii este aceea a erudiților; figura emblematică a acestora beneficiază și ea de o eboșă caragialiană: «Membri în toate societățile culturale și internaționale, preferă dintre acestea pe cele de gintă latină. Dacă nu e încă în Academie, are să fie»¹³. În fapt, toată această galerie de portrete nu este nici rodul fanteziei debordante, nici al mefienței: exemplarele descrise anterior se găsesc pretutindeni. Fiecare moftangiu este un Caragiale, fiindcă fiecare poate recunoaște facil „mofturile“ celorlați, dar nu pe ale sale. Practic, orice român consideră că vina le aparține alogenilor. Aceasta este o prelungire afectivă a mentalității medievale, survenite pe fondul eforturilor de edificare urbană. Încercările acestea s-au dovedit superflue, intrând în coliziune cu distrugerea sistematică operată, inițial, de popoarele migratoare, apoi, de turci.

Caragiale este, pe rând, adulat și contestat. Știm foarte bine care sunt cei ce-l contestă: aceia cărora le este răpită biografia și care ar face orice ca să și-o romanteze. Cine sunt însă adoratorii? Tindem să credem că această tagmă este compusă din posibili contestatari, care, suferind și de o deficiență intelectuală, nu numai de una morală, cred că

discursul caragialian nu-i vizează pe ei. Dacă există geniu la Caragiale, el trebuie căutat în aceea că, în toate circumstanțele, ficțiunea pare a proiecta imaginea *celuilalt*, a celui absent, niciodată imaginea ta, a lectorului. Suprema batjocură își atinge scopul chiar cu ajutorul celui mai precaut critic.

La urma urmei, ce sunt românii, ca popor? Ce reprezintă ei pentru o Europă obosită de propriul rafinament? Hermann Keyserling scria despre romano-moldo-vlahi următoarele: «Faptul că acest popor și această țară ar aparține orbitei culturale latine este pură fantasmagorie. [...] Or, ca masă, poporul român dă impresia că ar fi complet de același spirit cu rușii meridionali. [...] Sunt aceiași oameni molatici, buni, nepractici, cu aceleași trăsături sufletești»¹⁴. Filosoful nu uită însă să menționeze și inevitabilul „contract social“ balcanic, mita moștenită de la turci: «La fel, corupția este expresia normală ori măcar primitivă a circumstanței că amabilitatea, așadar ceva omenesc, personal, e mai important decât niște considerații obiective. Acesta e motivul pentru care toate marile epoci, judecate din punctul de vedere al funcționarului german, au fost propriu-zis corupte; personalitățile, oamenii au contact acolo și oamenii sunt întotdeauna prea umani»¹⁵. Oricum, ar trebui să ne pună pe gânduri faptul că aristocratul baltic nu ne discută într-un capitol separat, cum procedază cu englezii, cu francezii, cu spaniolii etc., ci ne include în secțiunea *Balcanii*, împreună cu albanezii, grecii, sârbii, bulgarii și turcii. Poate că, în ultimă instanță, rolul românilor, conjugat cu rolul celor afini lor (atât geografic, cât și structural), este acela al «intermediarului viu între culturile Orientului și Occidentului în lumea mediteraneană»¹⁶, acest lucru nefiind însă posibil decât prin debarasarea de ceea ce a fost multă vreme fondul românității, un semn al anomiei și al velearismului: *caragialismul*. Suntem convinși că, la un moment dat, vom evada din literatură, din ficționalitate, pentru a ne lua un loc în realitatea civilizației contemporane.

⁸ Laurențiu Ulici, *Mitică și Hyperion*, Ed. Du Style, București, 2000, pp. 67-68.

⁹ Mircea Iorgulescu, *Marea trâncăneală. Eseu despre lumea lui Caragiale*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1994, p. 87.

¹⁰ Alexandru Călinescu, *Caragiale sau vârsta modernă a literaturii*, Institutul European, Iași, 2000, p. 90.

¹¹ I. L. Caragiale, *Momente și schițe*, Ed. Cantemir, București, 1993, p. 29.

¹² *Idem*, p. 30.

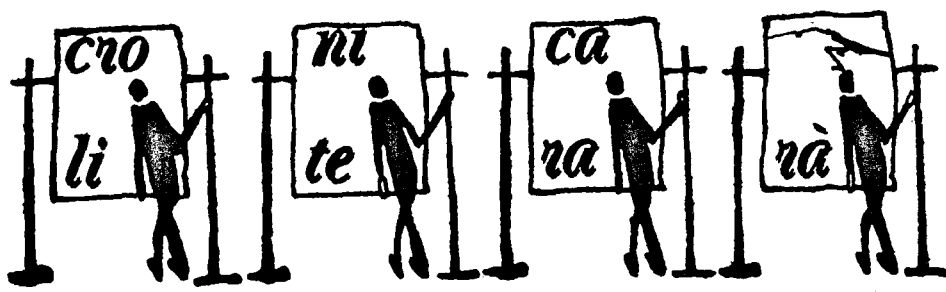
¹³ *Idem*, p. 32.

¹⁴ Hermann Keyserling, *Analiza spectrală a Europei*, Institutul European, Iași, 1993, pp. 277-278.

¹⁵ *Idem*, p. 281.

¹⁶ *Idem*, p. 295.

Pagini realizate în coeditare cu Primăria și Consiliul local ale Municipiului Cluj-Napoca

„Curajul” de a fi român

Irina Petraș

Cartea Ioanei Bot, *Poezia patriotică românească* (București, Humanitas, 2001, 232 pag.) este mai curajoasă decât s-ar fi convenit să fie și vina – dacă vină se poate numi – nu este a autoarei. Când, potrivit Colecției „Tezaur” de la Humanitas Educațional, ar fi trebuit să fie o antologie de texte însoțită de comentarii și de un studiu sintetic – ceea ce și este, de altminteri, cu acuratețea și subtilitatea proprii tinerei cercetătoare – , ea capătă un violent și îndrăzneț accent polemic. Asta fiindcă societatea românească trece printr-o stranie criză identitară. Stranie, căci greu reparable în doze atât de acute și de atipice la vreun alt neam. *Național și patriotic* sînt cuvinte de ocolit atunci cînd nu le ataci cu superioritate, în răspăr cu tot ce se întîmplă azi în lume. Ideea Marii Uniri a devenit, din motive obscure, o idee extenuată. Un ideal de veacuri, pentru care s-a suferit și s-a vărsat sînge, n-a avut șansa de a atinge echilibrul și soliditatea unei *stări* indiscutabile de lucruri. Anii interbelici au fost prea puțini și prea neîndemînatici pentru o *asezare*, iar internaționalismul proletar nu i-a venit nicidecum în ajutor. Alte naționalisme, mai violente, dar mereu mai abile în a-și rosti diplomatic revendicările/drepturile, au transformat naționalismul românesc, pe nesimțite, în aberație comunistă, în desuetă atitudine neconformă cu europenizarea și cu globalizarea, în instrument utilizat stîngaci și grosolan de neche-mați în căutare de argument electoral. Așa încerc să-mi explic cum se face că descifrarea în *spațiul mioritic* a orizonturilor in-conștientului care fac parte din „ființa și substanța noastră”, tentată de Blaga, a căzut azi în derizoriu. Față-n față cu *non-locurile* lumii contemporane, indiferente și nerăbdătoare, cu aglomerarea semnelor că rătăcim într-o lume ce pe nesimțite cade, am fi putut găsi în *spațiul mioritic* un *loc* al nostru.. Lucian Blaga ne oferea un nume – ar fi fost slujba noastră să-i construim o realitate. Să ni-l asumăm cu oarecare gravitate și chiar cu multă îndoială. Să-l asemănăm cu numele celorlalți – ale celor care ne tot arată de secole întregi că știu să-și poarte numele și să-și apere...

[De ce e, astăzi, absolut legitim să sărbătorim la București 4 iulie, să zicem, dar e de prost gust să vorbești, în 1 Decembrie 2001, pe posturile de televiziune românești, despre 1 Decembrie 1918?! Am aflat că-i așa dintr-un editorial din *România literară*. Tot astfel, o revistă de statură și impactul *Dilemei* publică senin înseilările unui oarecare despre Ziua națională, înseilări din care deduci, vrînd-nevrînd, că francezii sînt niște stupizi că sărbătoresc Căderea

Bastiliei sub ochii regalștilor, unanimitatea absolută fiind proclamată de semnatar condiție *sine-qua-non* în alegerea sărbătorii naționale în plină eră a împăcării convulsionate fiindcă democratice a diferențelor de opinie; că toți creștinii din țări iernatice sînt niște obtuzi de vreme ce se încăpăținează să sărbătorească Crăciunul în toiu iernii așa încît ar putea raporta că le-au înghețat picioarele la colindat, înțeleptul ziarist sugerîndu-le să-l mute mai aproape de Paști, să zicem; că o sărbătoare precum 10 mai, valabilă pentru *două* provincii, e mai „mare” și mai „unanimă” decît 1 Decembrie, care intră în istoria a *trei* provincii românești; că marile sărbători ar trebui să fie de dată recentă, participanții să fie, așadar, încă în viață – nimic mai caraghios, nu-i așa, decît sărbătoarea elvețiană care evocă evenimente de acum șapte sute de ani, fiind greu de presupus că se mai află pe lume vreun martor al lor... Pripită și încurcînd perspectivele, însăilarea cu pricina n-ar fi meritat luată în seamă de nu s-ar fi aflat în *Dilema* și de n-ar fi, vai, simptomatică. Nu reușesc să înțeleg cum a ajuns calitatea de român subiect de dispută. Ești român așa cum alții sînt englezi, chinezi ori... persani. Nu-i de laudă, nici de pus cenușă în cap. Ține de locul nașterii, de, mai ales, limba în care vorbești/gîndești. Nu ai ales-o, n-ai nici un merit, nu-i un dar anume și nici blazon care să te scutească de îndatoririle de om al vremii tale. Poți adăuga, firește, culoare și valoare neamului tău, dar asta-i altă discuție. „Rușinea de-a fi român” e o invenție a ultimului deceniu. Pare de neconceput să-ți spui simplu că ești român și că nu vezi cum ai putea fi altceva. Un studiu sociologic de prin '80 conchidea încîntat că americanii, atât de mîndri că sînt *americani*, știau să precizeze, după multe generații de americanitate, în proporție de peste 85%, ce sînt *de fapt*, de unde li se trage neamul. Și o făceau pur și simplu, fără rușine, dar și fără goală mîndrie.]

Cartea Ioanei Bot vorbește, în acest context, despre poezia patriotică. Despre implacabilitatea identității și despre vechimea ei arhetipală, despre inefabilul conceptului și plinătatea simplă a sentimentului. În demonstrația sa, o însoțește strîns Ștefan Aug. Doinaș, căci în *Funcția educativ-patriotică a poeziei și exigența artistică* (în volumul *Lectura poeziei* din 1980) scria: „În măsura în care lirica universală este o expresie a sentimentelor fundamentale ale umanității, ea nu se poate lipsi de sentimentul patriotic, care constituie o dimensiune esențială a omului. Acest sentiment, care infuzează viața cotidiană a oricărui popor, deține de altfel un rol important în poezia de pe toate meridianele...”. Urmărind avatarurile temei în literatura română, Ioana Bot speră să ajungă la înțelegerea evoluției mentalității și culturii românești,

la conturarea conceptelor de patrie și patriotic, în măsura în care, cînd este *poezie*, poezia patriotică implică, prin chiar condiția recunoscută de *poezie*, coborîrea la „fîlcurile adînci ale istoriei”. Cît despre ancorarea în folclor a literaturii angajate românești, opinie curentă, autoarea desprinde și individualizează tema patriotică propriuzisă, legînd-o, după o scurtă incursiune istorică, de ideologia națională pașoptistă și de expresia cultă, intenționată, programatică a identității. E momentul în care literatura dobîndește valoare propagandistică și de recuperare a unui trecut care să legitimeze voința de constituire a statului unitar. Dacă la Eminescu patria e „adevărul ultim al ființei poetice”, Coșbuc și Goga se întorc, sub presiunea istoriei ardelene, la teme și modalități lirice pașoptiste, pentru ca lirica interbelică, ulterioară Marii Uniri, să reazeze patria între temele eterne ale lirismului. Cu precizarea că aluzia culturală potențatoare, identificabilă în epocă, dovedește, în fond, constituirea unui *trecut*. Jumătatea de secol următoare stă sub semnul echilibrului frînt între „angajarea” silită și civismul înalt, real. Se scriu poezii ale rezistenței în interiorul temei și în numele sentimentului etern neatins de schimbări de regim. Autoarea enumeră aici poezia marilor elanuri cosmogonice, poezia limitelor limbajului, poezia patriotic-religioasă și cea demitizantă, ironică. O paranteză deschide I. B. și asupra aparentului paradox al feminității imaginarului arhetipal al patriei. Sentimentul *matriotic*, copleșitor la un Octavian Goga, de pildă, este legitim și firesc, căci apartenența „arhetipală” se evocă și se tînjește în numele pierdutului paradis amniotic proiectat asupra „milostivei glii”, a țărinei și a „matriei” (descrisă de un Auguste Comte și psihanalizată de un Gilbert Durand). Limba română aduce un plus relației grație feminității sale indiscutabile. Patriotismul e, aș zice, prelungirea eroică, „bărbată” a sentimentului matriotic, necesară în vremuri de restriște, cînd „mama țară” e amenințată și obligată să lupte.

Ioana Bot crede, polemizînd discret, dar ferm cu moda zilei, că „nici o clipă, vorbind despre mitul patriei-mume sau despre rolul literaturii patriotice în realizarea constructului identitar național, românesc, scopul urmărit nu trebuie să fie distrugerea mitului”. Dosarul critic convoacă mărturiile ale unor T. S. Eliot, P. Matvejevici, Ștefan Aug. Doinaș, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, dar și Mircea Scarlat, Lucian Boia, Corin Braga etc. Poeziile antologate și comentate oferă repere ale temei și sub-temelor de la Conachi și Heliade-Rădulescu, trecînd prin Alecsandri și Eminescu, Coșbuc și Octavian Goga, Arghezi și Blaga, pînă la Geo Dumitrescu, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ana Blandiana sau Mircea Cărtărescu. Dincolo de instrumentul didactic exemplar pe care-l oferă, cartea Ioanei Bot este și o luare de cuvînt expresivă și neechivocă într-o dezbatere prea adesea deviată și epidemică.

Am în față patru noi cărți semnate Mihai Măniuțiu: *Scene intime. Scene de masă. Miniaturi și hieroglife* (Univers enciclopedic, București, 2001, 110 pag., cu desene de Iuliana Vilsan); *Autoportret cu himere* (Editura ALLFA, București, 2001, 108 pag.); *Omphalos* (Idea Design & Print, Cluj, 2001, 90 pag.); *Spune Scardanelli* (Idea Design & Print, Cluj, 2001, 96 pag., cu desene de Iuliana Vilsan). Subțirimea cărților, predilecția pentru fragment (fie el proză ultrascurtă, cugetare, crochiu, mini-poem în proză, jurnal imaginar), „personajele” puse în joc, subtextele – toate mi-au adus în minte „omul care se micșorează” din romanul SF al lui Richard Matheson, comentat de Pascal Bruckner în *Tentația inocenței*. Ins extrem de permeabil la curenții vremii sale, Mihai Măniuțiu știe și simte, neîndoielnic, ce se întâmplă cu omul contemporan. Proliferarea obiectelor inutile și a informațiilor incapabile să marcheze veritabile evenimente ale ființei, masificarea, mondializarea destinelor pun sub semnul întrebării unicitatea și ireperabilitatea individului. Inflația reperelor existențiale sufocă orice încercare de sinteză, universul nu mai e accesibil decât în fragmente din ce în ce mai mărunte, mai suspendate într-un prezent monoton și, paradoxal, în nestăpînită metamorfozare. Toate acestea ar putea fi chei de lectură a cărților lui M. M., dar s-ar opri înainte de a-i surprinde unghiul anume de vedere. Am sentimentul că, obișnuit, ca remarcabil regizor ce se află, cu reproducerea în spațiul limitat al scenei a semnalelor din lumea largă a vieții și literaturii, deopotrivă, scriitorul traduce în textele sale imaginarul complex rămas, inevitabil, neexploatat în exercițiul regizoral. Maniera suprarealistă de transcriere îi este cel mai la îndemână, căci punerea în scenă e ea însăși recurs la suprarealitate: înseamnă înlocuire printr-o recuzită limitată a unui univers complex, complicat și niciodată definitiv; liberă interpretare a virtuților sugestive ale unui text etern și, mai ales, neîncredere în sensul comun, cel oferit de utilizarea grăbită și fără frunte a cuvintelor. „Operația” pe care o aplică suprarealismul limbajului e, cum ar spune Breton, aceea a „reînțoarcerii, dintr-un salt, în momentul nașterii semnificativului”. Rostirea însăși devine prospectivă, printr-o „indețernare temporală și logică” (vezi *Rostirea singulară* a lui Laurent Jenny, în care se vorbește și despre caracterul teatral al rostirii „originare” marcate de improvizații ludice) vizînd neobosit originalitatea. Scrișul lui Măniuțiu se petrece în numele unui astfel de proiect, fascinat de miraculoasa și extenuanta sa libertate figurată.

Astfel, pot citi în *Spune Scardanelli* scindarea personalității, dar și o pledoarie în numele amănuntului semnificativ, dătător de personalitate, definitoriu. Căci gheara, secundîndu-l pe erou sub aparențe caleidoscopice, e detaliul care decide asupra întregului, ca-n definiția fantasticului după Roger Caillois. Normalitatea lumii e pusă mereu la îndoială de semne insesizabile pentru priviri superficiale. Mai mult chiar, gheara se propune ca *rostire intrupată* cameleonic, nuanțată și mereu ocultă, în absența unui Text unic și definitiv, care să nu

poată fi pus la îndoială și obligat să spună, să sugereze, să insinueze altceva. Prelungire circotașă a eroului, eflorescență, dacă ne gîndim că-l scoate din monotonia unui înțeles unic, gheara schimbă măști și roluri plastic verbalizate și rostite într-o perpetuă transă aurorală. Ne aflăm, clandestin, la originea însăși a traducerii în cuvînt a existenței. O recuzită barocă, și conștientă pînă la exasperare de inconsistența sa bogată, cade în sine, imitînd gesturile ghearei, și își subminează conturul abia schițat: „Ieșită puțin din propriile-i contururi, gheara stăruie cam două-trei secunde între destrămare și nedestărămare, își dă sieși, cu stîngăcie, tîrcoale, se înclină, se răstoarnă, vine de-a berbeleacul și reintră strîmb, într-o rîină, în forma ei (și așa destul de imprecisă), pe care o dislocă”. Secvența îmi amintește de un documentar despre felul de a picta al lui Picasso. Realizat pe calculator, filmul reconstitua drumul de la desenul tradițional, răsfrîngere fidelă a realului (adică, în fond, a imaginii lui curente), la pași din ce în ce mai eliberați de forma dată, unanim acceptată, mai aproape de o formă originală, neperversită de propria istorie. Rostirea scardanelliană explorată de Măniuțiu are densitate dramatică a unui crochiu perpetuu care-și pune la lucru victoriile și rănile, deopotrivă.

Să mai spun, pe scurt, că *Omphalos* e cartea Puterii pîndite de derizoriu, grotesc, vid, carte transcrisă de scribul silit să-și recunoască, la sfîrșitul jurnalului, inutilitatea, să facă diferența dintre joc și farsă: „Jocul, rafinat sau barbar, e întotdeauna benefic și deschis în egală măsură celor prinși în țesătura lui de reguli; farsa, în schimb, va păstra mereu o latură de umbră, va sonda în malefic, iar codul ei va fi cunoscut doar de cei care nu îi suportă efectele”. Miniaturile și hieroglifele din *Scene intime. Scene de masă* înscenează dialoguri într-o țesătură de așteptări înfrigurate și, inevitabil, ineficiente ale „invaziei”, căci „Invasia, se știe, începe printr-o fereștruire”. Iminența „torențială” a morții este întîmpinată cu o îndesire a texturii metaforale, cu secvențe de poem în proză. În fine, *Autoportret cu himere*, poate cel mai elaborat dintre volume, în sensul strunirii foarte strînse a subtextelor și subînțelesurilor, al dozei aproape insuportabile de amar, de dezîncîntare, desenează cu mînă nervoasă, abia mascîndu-și „gheara”, portretul artistului la maturitate: „Trebuie că am o boală necunoscută. O boală savantă, intolerabil de savantă și de banală. Este banal ceea ce i se întîmplă unuia singur, e tot aia cu ce li se întîmplă tuturor: nu interesează, adică, pe nimeni. Toți vorbesc ba de una, ba de cealaltă și nimeni nu pune preț pe una sau pe cealaltă boală, pe ce vorbește ori pe ce simte. E prea banal. Prea monoton. De fapt, începusem prin a spune ceva despre sînge și despre zăpadă, dar îmi dau seama că e totuna – zăpada și sîngele, precum și dacă spun sau nu spun”.

Și mai pe scurt, patru cărți care merită citite măcar pentru a-ți întări speranța că nu-i totuna dacă spui sau nu spui cînd totul pare deja spus cu vîrf și îndesat.

Cartea lui Valentin Tașcu – *Ritm verticil*, Univers enciclopedic, București, 2001, 240 pag. – este, în fond, o încercare de a ieși, teafăr și îmbogățit, dintr-o obsesie a teoriei versului: aceea a versificației, prozodie și metricii academice (academizante). Punctul de plecare îl constituie convingerea că acestea sînt instrumente moarte din perspectiva limbilor moderne; a românei, cu precădere. „Demolarea” propusă, e de precizat, e una constructivă, urmată fiind de identificarea unor ritmuri mai expresive, mai vii, mai adecvate comentariului poetic. Aici începe și doza de noutate, de inedit a cercetării. Deși pornește de la o axiomă acceptată de un Roman Jakobson – „Nu limba este stăpîna poetului, ci poetul este stăpînul limbii” – Valentin Tașcu demonstrează, de fapt, contrariul, aliniindu-se mai degrabă enunțului eminescian: „Nu noi suntem stăpînii limbii, ci limba e stăpîna noastră”. Căci analiza pe care o aplică ritmurilor din poezia populară românească argumentează tocmai existența unei miraculoase autonomii a ritmului, acesta comandînd ființei limbii/poemului. Lucrînd *sub ritm*, poezia populară și-a asigurat dăinuirea. Toate devierile sînt imediat vizibile, inovațiile avînd a se supune schemei arhetipale. „Esențial, subliniază autorul, e accentul *forte*, cel dublat sau triplat de conținut și sens”. Complexitatea *organică* a ritmului e de o bogăție care relativizează interpretarea, lasă loc subiectivității în abordare, e alunecoasă fiindcă vie și, deci, *cu rest*. Valentin Tașcu își pregătește căutarea „ritmului oracular” cu o trecere în revistă a bibliografiei temei principale. La noi și aiurea, au fost scrise tomuri întregi despre versificație, iar rezumatele autorului reușesc să sugereze diversitatea abordărilor, dar și cumințenia cu care preiau „axioma” metricii antice. Demersul său, extrem de interesant, nu este însă atît de nou pe cît pare să creadă autorul. Ideea unei linii melodice a poemului, nu doar a versului ori silabelor, a persistat dintotdeauna alături de măsurătorile tradiționale și, e adevărat, în general, cenușii. Frazarea ritmată e recunoscută ca posibilă *marcă* și în comentarii nepretențioase. Să spui că o strofă „sună a Bacovia” înseamnă să recunoști tocmai constituirea, la nivelul poemelor unui autor, a unui corp ritmic, a unei „ființe” cadențate recognoscibile. Tot așa, sînt de menționat aici experiențe legate de existența unui curent subteran, a unei înlănțuirii oculte pe care le impune realizarea unei limbi anume (cu toate rădăcinile ei istorice, legate de mentalități, perspective, idealuri) la un mînuitor exemplar al ei, unul bun conducător de zvonuri și potențialități. Eminescu ascultînd „cîntarea veche” avea în minte o asemenea stăpînire a poetului de către limbă. Cînd Saussure umplea zeci de caiete (prin 1906) cu anagrame identificate în poezia latină, dar și în cea modernă, el credea în legătura dintre sonorități și „gîndul ascuns” al limbii. Saussure intuia existența unui text sub text, a unui *înainte-text* – *scop* difuz și implacabil, liber și impus, deopotrivă. *Hypograma* va fi cuvîntul-temă care ordonează, leagă textul. Care „hipnotizează” fraza, o conduce, o modelează. Nu altfel se petrec lucrurile cu ritmurile desenate de

Valentin Tașcu după ce aparențele au fost lăsate deoparte. I. A. Richards definea ritmul și efectele sale prin așteptare: „Textura de așteptări, satisfacții, dezamăgiri, surprize produse de lanțul silabic este ritmul”. V. Tașcu identifică textura cu pricina și-i denumește variantele, în funcție de conținut și sens, de „filosofia” pe care o conțin („Aș înlocui orice filosofie cu o cercetare a limbajului”, mărturisea Paul Valéry). Aș mai putea propune o apropiere cu *versura* definită de un Laurent Jenny ca „parte ocultă a versului”, fascinată de virtualitățile sale arhitecturale. Fiindcă exact asemenea „virtualități arhitecturale” descoperă ritmurile verticale numite de V. T. Tehnica de lucru este pe cât de ingenioasă pe atât de pîndită de subiectivism, dar, lucru important, curios de convingătoare. Etapele de lucru au mereu un „ce” personal, inefabil, așa zice. Accederea la etapa următoare e condiționată de acceptarea ipotezei autorului. El numără accentele, le notează după un sistem inventat *ad-hoc*, stabilește silabele susceptibile de a primi accente în virtutea unui „ritm secund”, ascuns după fațada poemului. Constată care cuvinte au și accente de conținut și idee, identifică „nuclele accentuale”, le unește prin linii și obține „geometria ritmică”. În fine, delimitînd părțile, stabilește „secțiunea de aur” prin deja identificatul număr de aur (1,618). Cum se vede lesne, tot atîtea prilejuri de apelat la intuiție, ureche muzicală, enciclopedie personală. Trecînd peste întrebarea „De unde știe autorul că e așa sau altminteri?”, întrebare presimțită de V. T. și lăsată să-și consume dilemele, rămîne importantă o alta: poate funcționa ca instrument de interpretare ritmul vertical cu variantele sale? Lucrarea reușește să convingă. Ritmul *mioritic*, cu hexagoanele sale decurgînd clepsidric unul din celălalt, ritmul *brâncușian*, numit astfel grație romburilor suprapuse care-l construiesc, ritmul *manolic*, cu „cărămizile” sale ziditoare, ritmul *gabrielesc*, al cîntecelor de vitejie, cavale-rești, toate ritmuri *verticale*, par să funcționeze remarcabil. Demonstrațiile, deși în pragul metaforei, fantasmînd în marginea formei și ideii deopotrivă, au virtuți hipnotice. La sfîrșitul „spectacolului” – cartea lui V. T. are și calități dramatice, înscenările sale reținînd atenția –, ești de acord că tocmai au fost dezvăluite (nu inventate, subliniază autorul!) patru tipuri de structuri ritmice interioare în temeiul cărora poate fi tentantă rescrierea biografiei poeziei populare românești. Simplitatea dezvăluirii e cuceritoare și incitantă. Valentin Tașcu aruncă o provocare. Ritmurile poeziei noastre merită re-gîndite și re-numite fără prejudecăți academice. O primă încercare a fost, iată, rotunjită.

Un eseu despre interferența limbilor și culturilor

Ionel Necula

Există, desigur, obsesii care ne chinuiesc precum cămașa lui Nessus. Cine, dintre cei ce s-au impregnat de spiritul lui Cioran, nu s-a virusat de-o angoasă indelebilă și nu s-a convins că lumea trebuie ta-

tonată apoftegmat, pas cu pas, conștientă cu contradicție pînă la dizolvarea ei în haosul de început – cel de dinaintea intrării în forme, în individuație, în timp și în facticitate. Unde este Facerea și Apocalipsa? Totul se uniformizează în prăpăștiile neantului identitar – loc geometric pentru disperare și vertij.

Cum să te apropie de universul gîndului cioranian cînd partitura zbaterilor sale prezintă o așa rotunditate autarhică și descurajantă? Unde trebuie căutat capătul de fir care să-ți permită desfășurarea întregului ghem epistemic?

Nu este, firește, o regulă. Mulți analiști pornesc de la anumite pretexte hermeneutice și se fixează într-o felie problematică din care încearcă să extragă liniile configurative ale imaginii de ansamblu. Departe de a reprezenta o fracturare a gîndului cioranian, dominantă bine aleasă poate, asemeni stropului de rouă, să reflecte întreaga panoramă a ideilor. „Continentele insomniei” (Gabriel Liiceanu), „erezia” de tinerețe (Patrice Bollon), „trecutul deocheat” (Marta Petreu) sunt tot atîtea tușe configurative pentru recompunerea efigiei scepticului de pe Sena.

Tot de la cîteva pretexte apoftegmatice pornește și Constantin Frosin în demersul său asupra universului cioranian – un univers cu mulți precursori, dar și cu prelungiri fluidice prin prestația de excepție a lui Eugen Ionescu și Mircea Eliade. Ce consecințe are pentru un scriitor schimbarea limbii, transplantarea într-un alt idiom și, firește, într-o altă cultură? Poate, această aventură a schimbării limbii, să însemne o ruptură cu originea scriitorului, o evaziune din cadrul etniei sale, sau, mai grav, o trădare? Aceasta este ideea care străbate de la un capăt la altul cartea d-lui Frosin, *Schimbarea limbii nu înseamnă schimbarea la față*, apărută la Editura Eminescu.

Desigur, schimbarea limbii, în măsura în care poate genera o „criză identitară”, are și un fundament metafizic. Dar această presupusă criză de identitate n-are nici un suport pentru că limbajul reprezintă „expresia fidelă a sinelui – care este același în orice limbă s-ar exprima, deci nu poate fi nici abandonat nici trădat” (p. 17). Materialul lingvistic nu reprezintă decît forma sub care se exprimă spiritul cu tot fondul său de trăiri și neliniști. Unei schimbări a formei de expresie nu-i corespunde automat și o schimbare de fond. Cioran însuși a recunoscut adesea că „scrisul este o neîncercată căutare de sine”, o formulare a stărilor de spirit și a originii sale de care nu s-a putut elibera. „Cu cît înainte mai mult în vîrstă, îi mărturisea filosofului spaniol Fernando Savater, mă simt tot mai aproape de originile mele. Acum ar trebui să mă simt european, occidental, dar nici gînd să fie așa. După o existență în care am cunoscut destule țări și am citit multe cărți, am ajuns la concluzia că țaranul român avea dreptate. Țaranul acela care nu crede în nimic, care crede că omul e pierdut, că nu e nimic de făcut, care se simte strivit de istorie”.

Departe de a însemna o *schimbare la față*, radicală, esențială și fundamentală, schimbarea limbii, cel puțin în cazul lui Cioran și a altor scriitori (deveniți români de expresie franceză) nu echivalează defel cu o desprindere ombilicală de neam, pentru că „eul lăuntric, corolar al subconștien-

tului cît și al înconștientului” răzbate în operă și-l trădează pe autor ca origine și matrice etnică. Chiar dacă a adoptat o altă limbă, scriitorul rămîne prizonierul frămîntărilor lui și al etniei sale pe care materialul lingvistic adoptat nu le poate neutraliza. În schimb îl poate propulsa în universalitate, îl poate redistribui într-un cadru de receptare mai larg și, mai ales, îl poate integra într-o scară de valori transnațională.

Aici atitudinea eseistului gălățean este fermă și convingătoare. „Importantă este nu limba în sine, cît sistemul de valori, percepțiile morale și educaționale clădite pe suportul acelei limbi. Limba poate dispărea, sau poate fi schimbată cu o alta, sistemul de gîndire și de simțire zidit pe fundamentul acelei limbi nu va dispărea, dimpotrivă, va influența opera scrisă în noua limbă determinîndu-i, uneori, chiar dezvoltările ulterioare” (p. 85).

Are dreptate. Cioran, Eugen Ionescu, Mircea Eliade, dar și Ștefan Lupașcu, Constantin Amariu, C.V. Gheorghiu, Vintilă Horia și atîția alții au dovedit-o „cu asupra de măsură”. Ca scriitori români de expresie franceză, circulă prin cele două culturi ca printr-un sistem de vase comunicante, oxigenîndu-le și înavușindu-le deopotrivă. Și Cioran și alți scriitori români dislocați în spații culturale străine (francez mai ales), vor fi procesați, formal, într-o etapă *ante* și alta *post*, dar, ce mai contează, identitatea rămîne netulburată. Nu ne mai mirăm că la sfîrșitul celor peste 200 de pagini consacrate lui Cioran, eseistul ajunge la concluzia că, strămutat în limba franceză, scepticul rășinărean „a preferat să stea cu chirie, fără a se muta în ea cu arme, suflet și bagaje” (p. 224). Este exact ceea ce și-a propus și a reușit să demonstreze eseistul nostru, dar, firește, concluzia este extinsă și asupra celorlalți scriitori români transplantați în limba și cultura franceză.

Cu această lucrare, Constantin Frosin și-a susținut examenul de doctorat în fața unei comisii prezidată de Eugen Simion, președintele Academiei Române. În lumea francofonă este deja foarte cunoscut din cele peste o sută de volume traduse și din colaborarea la cele peste 350 de reviste. Pentru neobosita sa activitate francofonă a primit titlul de cavaler al Ordinului Arțelor și Literelor, a devenit membru corespondent al Academiei Europene și membru al Academiei francofone.

Fără îndoială, lucrarea despre „schimbarea limbii” îl aduce în lumea eseisticii, și nu oricum, ci prin ușile mari din față. Lumea de azi, de mîine și din totdeauna, animată de principiul liberei circulații a oamenilor și ideilor, tinde și spre o mondializare culturală în care granițele etnice contează din ce în ce mai puțin. În acest vîrtej mapamondic culturile naționale vor continua să propună valori și să acrediteze idei. Globalizarea va fi așa de pîntecoasă că va putea înghiți tot din ceea ce i se propune în spiritul competiției. Va rezulta de aici și o criză de identitate culturală etnică sau regională? Nu va rezulta, ne asigură Constantin Frosin în stenicul său demers exegetic. În plan cultural nu există riscul trădării de sine și, cu atît mai puțin, cel al colonizării. Călătorim cu toții în același tren, dar, desigur, putem coborî la orice stație vrem.

Poeme de Aura Christi

August

Cum se-adună duhul serii-ntreg
În roporul de-albini fugind de ploaie.
Mîna caută ceva de nevăzut
lîngă-un trup atins ca de-o vîpaie
suferindă în văzduhul mut, de plumb.

Nimeni nu e în singurătate.
Magma gem afund și se întorn
ca pămîntul răscolit de plug.
Totu-i așteptare. Liniști cern în horn
secolii ce calcă pe urme, din trecut.

Cine stă ascuns în clopotul de-aramă?
Cine răsuște osia secunde
și ne-adună-n case, și din frig ne strînge?
În lut ne recheamă, în regatul undei –
oamenii de-aramă, doamnele de sînge?

Nimeni nu-i să spună, drumul să-l arate.
În destin retrași: ca într-un ocol.
Iar ne-ascundem în aspra solie.
Și-uneori găsim ba cite-un sobol,
ba cerul de fier sub sandaia vie.

Duhul serii-ntreg cum se-așează-n noi
și ne smulge-ncet ca înspre-o magie.
Ceasul e tîrziu sau nici n-a-nceput.
Peste noi se-nchide pleoapa arămie
a cui va ce cîntă dinspre neguri, lut.

La cules

Din tot ce nu m-a omorît eu mă culeg.
De veacuri pașii mei mă duc spre mine.
Credeam că urc, și-n suflet cineva
stîngaci mi-azvîrle frigul... Cine?!

Deasupra: cerul despîcat de răzvrătită-mi
mîna. La dreapta: luna vag umbrîită
de-un naiv stejar, de negre gînduri,
de fața-ascunsă-a nopții, azi menită

șă spulbere orice mișcare...
Închis în mine stau. Ce deasă-i bezna!
Un foșnet mătăsos, venit din alte lumi,
mi-atinge sufletul, apoi, de ceară, glezna.

Mă ghemuiesc, mă sfirtec, în mine mă înghesui,
de parcă tot ce îmi rămîne-i să recad
în străvechiul stîrv al propriului eu,
în grota trupului acesta blestemat.

Bolnav m-afund în sfintele miresme,
pe urmele lăsate de spaimă și ocară.
Mă drămuiesc din tot ce nu mă ucisese,
urcînd aceeași, nevăzută, scară.

Veșnica întoarcere

Abis întunecat, cum mă cuprinzi,
și mă aduni din întîmplări mărunte.
Cît de adînc poate fi ceru-aici, sub grinzi,
cînd pentru tine însuși ești un munte.

Te-ai modelat din rătăcire, magma, lut,
din străinția unui mult prea vechi tipar...
Cum de-ai uitat să-ți meșterești un scut
pe drumul dezvelit pieziș și clar?

Înaintezi în salturi măsurate
de ochiul tău sagace, străin, nendurător.
Urci parcă ai cădea din alte vremuri, alte
regate, crescînd din cîntul unui antic cor.

Drumul ți-l tai prin bezna suferindă, –
mărunt și-arar purtat de un fior străin.
Nu-i nimeni lumina-n tine s-o aprindă
și duhul ți-e muncit de-un braț păgîn.

Cînd brațu-acela pierе sau dispare
marea-i absentă o cînti pînă devii...
Și vezi: dragul abis întunecat, spre care,
dintr-un dor nelămurit, tot vii, și vii.

În sfișit

În sfișit, în sfișit se face tîrziu.
Totul ia culoarea, gustul cenușii.
Și ce dimineață dă buzna în templu, în duh!!
Te-adulmeci: cînd măreț, cînd vierme, cînd viu,
cînd fiară sublimă, tîind griul văzduh.

Urci spre tine. Măsori dale, căderi, insomii.
Șpaima de-a fi înțeles te sfiștecă iar.
În brațul tău noapte se face. Adie-a pustiu.
Adie a moarte. Adie-a triumf, a otravă.
Ce festin de pomină, peste vîrfuri, tîrziu!

Cobori dinspre tine 'n pămîntul de carne.
Și-i vuiet, și geamăt, și scîncet, și bocet.
Încotro, duh golit? Tot sufletul doar me.
Doar cerul se-aude, și gîndul dormind.
Frica-și vede-nceputul în sfintele arme.

Cobori. Adîncește-te-n trupul metallic.
Geme. Scîncește. Lasă-te-n bocet.
Cineva te culege – fruct răscolit – din mers.
Înainte de-a închide ochii de tot,
regăsești cenușa în ultimul vers.

Întrebări

Din porunca cui
cerul noaptea s-a închis
și cît vedeai cu duhul
ningea cu aștri-ntr-un cais?

Cine știe unde-ncepe
orizontul să se-adape
dintr-o umbră ca de abur,
ce se-nvolbură din ape?

Pașii cui se-aud prin ceață,
mutînd plopii mai spre cer?
Simt cum încolțesc aripe
din tot ce era mort, stîngher.

Cine mi-a deschis un ochi
între coaste, nevăzut?
Zac închis ca-ntr-o firidă
și de secolii, ca din lut,

mă ridic s-ajung... Dar unde?
Și de ce? Și pînă cînd?
Mă culeg din raiul negru
ba păgîn de tot, ba sfînt.

Înăuntru/Înafară

Mircea Muthu

Un scriitor contemporan, cum este turcul Nedim Gürsel, care se închipuie pe sine, la anul 1453, în fața Bizanțului asediat de către Mahomed a II-lea, dar și ca locuitor pasager în Istanbulul de astăzi este un exemplu semnificativ – și la meridianul sud-estic – pentru procesul de deconstruire a romanului istoric. I *Cuceritorul* (Clusium, 2000, în traducerea lui Valentin Tașcu) își asumă, pe de o parte, riscurile de a reînsufleți – și asta după un șir de opere memorabile! – unul din cele mai tragice momente din istoria civilizației europene. Confruntându-se cu realizările moderne în materie de proză de evocare, unde istoria ia înfățișare de parabolă, de asemenea, cu modelul clasic impus de secolul romantic dar și cu cercetarea savantă, pasionantă pînă la prefacerea sa într-o adevărată epică (și l-am numit pe Stevan Runciman cu *Căderea Constantinopolului*) poetica romanului își caută, chiar în timpul lecturii, axul, centrul de greutate: Mahomed, cu „nasul lui acvilin, care, bizar, cădea pînă spre bărbie“ și Bizanțul agonizînd, ce fascinasă atîția istorici și literați, se desprind din cronicile nu uitate, însă nici citite, într-o fascinantă *historia vulgaris*, cu adaosuri datorate memoriei colective dar și imaginației individuale. „Istoria căpitanului Rizzo se contură din mers, pe măsură ce scriam și s-a desăvîrșit pe neașteptate“, comentează naratorul provocat fiind de fraza lui Nicolo Bárbaro din *Jurnalul asediului Constantinopolului*. Pe de altă parte, retransărirea autorului de această dată în Istanbulul regăsit al copilăriei și asimilat, cu intensitate, în febrila poveste de dragoste a acestuia cu Deniz ne plasează într-un alt câmp gravitațional: unul eminent modern în care – pe fundalul premonitiv al dictaturii militare – suntem avertizați, de către turistul Gürsel, că sarcofagul Cuceritorului este gol. „Mă găseam, mărturisește el, înăuntru și înafara timpului“. Mai mult, rescrierea istorisirii despre ceea ce s-a întîmplat la 1453 implică o condiționare atent circumscrisă: „Trebuia să găsească o modalitate de a exprima dimensiunea istorică a povestirii, eliberîndu-mă de realitățile istoriei“. Portretul sultanului, realizat de către Gentile Bellini la 1480 și enunțul extras dintr-un document de epocă – „fața sultanului era lungă și obosită“ – declanșează *phantasia* într-un proces și recuperator și fictiv: „Sculam morții din mormintele lor. Încercînd să le insuflu lor viață, o pierdeam pe a mea. Sîngele mi se retrăgea din vene, iar povara trecutului, cu toată povara sa, umplea golul din sufletul meu“. Or, tocmai această relație pulsatilă ritmează narațiunea, mai exact, contrapunctează recursul la trecut și asumarea unui prezent, nu mai puțin dramatic, dar care induce o singură certitudine, aceea că „morții sunt morți de-a binelea“. Altfel spus, Nedim Gürsel transcrie, în propria gramatică ficțională, relația, generală în culturile sud-

estice, dintre *mitizare* și *demitizare*, dintre proiecție și resorbția acesteia, pe care le-am analizat de altfel în proza lui Ivo Andrić sau în imaginarul albanez. Numai că în *Cuceritorul* ne aflăm în pragul rupturii finale: tragerea în țepă a venețianului Rizzo, sfîrșitul vizirului Khalil sau „jurnalul“ tînarului Nicolo despre asediu se mixează în panouri zugrăvite în culori proaspete, deconspirate însă imediat de o singură realitate irefutabilă – capătul de drum, cortegiul funebru ce acompaniază, de la început de fapt, scrierea cărții. *Inventio* nu mai poate decît să înregistreze, ca un funcționar de cadastru: „Căpitanul Antonio Rizzo agonizează în vîrfurile unei țepe, Ceandarli Halil între mîinile călăului. Se taie gîtul marelui duce Notaras, după ce fuseseră executați fiii lui, dați pe mîna călăului imediat după luarea orașului, capul lui Mahmud, și el, se rostogolește pe pămîntul umed din zorii palatului Șapte Turnuri. Pămîntul nu soarbe imediat sîngele vizirului. Dar toți morții, înțelegînd aici și pe Constantin și Giustiniani, încep să danseze împreună cu miile de soldați și soldați bizantini“. Autori și cititori, știm foarte bine că „timpul este o apă care curge“ dar mai știm, la fel de bine, că destinele de-acum sau de odinioară sunt unice și, datorită conjuncțiilor, pot deveni exemplare. Desigur, majoritatea reconstituirilor se sprijină pe fapte și persoane atestabile. Conflictul, latent la început, dintre Mahomed al II-lea și vizirul Khalil, reticent la ideea împresurării Bizanțului, se topește firesc în plasmă epică, în vreme ce, în romanul tradițional gen *Căderea Constantinopolului* de Vintilă Corbul el se bucură de tăieturi tipologice mai ferme, precum și de contextualizări mai largi, pe care această formă de reprezentare le permite. Ceea ce paginile de față ne oferă este nu atît rememorarea actului final din existența Imperiului cît modul cum, „pe parcursul scrierii lumea a început să se organizeze“, la început în jurul edificării fortăreței Bogazkesen (Tăietura Strîmtă) și apoi legată de căderea efectivă a Orașului. E vorba de momente liminare ce, evocate și reinventate, conduc și la conștientizarea echilibrului dintre scriitură și realitate: „Îmi părea că realitatea în care noi trăim nu este ceva continuu. Ea se recrea în fiecare moment. Ca și scriitura, în chipul unei ferestre deschise spre o lume inventată“. Este și motivul pentru care *poiesis*-ul și *aisthesis*-ul, creația și receptarea funcționează pînă la urmă ca niște oglinzi paralele, ele comunică prin același mecanism, în esență autoproiectiv, indiferent că vorbim de *mimesis* ca „înstrăinare de sine și integrare în sine“ (G. Lukacs) sau de așa-numita „desfătare de sine în desfătarea cu altul“ (H.R. Jauss). Reluînd cartea lui Rumi, *Mesnevi*, pe sultan „lectura îl copleșește, ca și cum s-ar afla într-un lan de trandafiri unde se vede ursul dansînd, capra salutînd, pasărea furînd și

bufnițele hărțuind șoimii printre ruine“. Uitînd cine este, Mahomed „nu făcea decît ceea ce se spunea în *Mesnevi*“ ca și odinioară, cînd molahul Gurani îi citea din Romanul lui Alexandru, „opera poetului otoman Ahmedi“. Dar lectura este discontinuă, ca și lucrarea scriitorului care, iată, absorbit de lumea de la 1453, pierde „firul lui Alah“, început „într-o zi de septembrie în fața apelor agitate ale Bosforului curgînd înaintea fortăreței“. Miracolul creației („Eu văd totul, ca și cum totul s-ar fi petrecut sub ochii mei“) se învecinează, se suprapune chiar peste conștiința iluziei („Nașterea este o cădere, un prim pas pe calea morții“). Contrar afirmației inițiale, nu poți fi în același timp „înăuntru“ și „înafară“ timpului, fie că este vorba de trecut sau de prezent. Încercarea de a prinde ambele ipostaze într-o singură acoladă constituie, de fapt, ținta *Cuceritorului* – pendulare autoscopică într-un *va-et-venir* al imaginației. Inflexiuni împrumutate din vechea narativă orientală, cîteva dintre acestea citate în exergă, amplifică atmosfera de poem funebru, cu care rămînem după ce „firul istoriei se pierde“. Romanul istoric nu există sau, mai degrabă, este un eșec, pare să ni se spună, de vreme ce el nu poate să răspundă la această întrebare tulburătoare: „De ce personajele acestui roman, al cărui sfîrșit nu-l văd, nu mor ele de moarte naturală, ele, pe care eu mă străduiesc să le fac să trăiască în sens invers și împotriva a tot ce păreau ele a fi în carne și oase, sub trăsăturile unui Antonio Rizzo, ale unui Halil sau ale sultanului cuceritor, pentru ca existența mea să se lungească pe măsură ce este progresiv pe punctul de a se rostogoli în neant, să se poată veșnicii prin ei, da, pentru ce toate aceste personaje, pentru care m-am închis în camera cu fereastră în consolă a unui vechi yali, renunțînd la toate frumusețile lumii, la propria mea viață chiar, cunosc ele un asemenea sfîrșit?“. Scriitorul, contemporanul nostru, își continuă aventura ficțională și, în aceeași măsură, existențială enunțînd o altă soluție, la fel de himerică – „eu nu sunt nici în timp, nici înafara timpului, cum a zis un romancier îndrăgostit de istorie, un mare romancier din Istanbul“. Și va porni, desigur, de la aceleași mărturii palpabile (Bogazkesen, zidurile vechiului Bizanț ș.a.), de la albastrul neliniștit al Bosforului și, mai ales, de la adevărul scris în *Coran*, acela că „tot omul e în veșnică pierzare“.

Centenar Liviu Rusu (II)

(9 nov. 1901 – 17 dec. 1985)

I.D. Sârbu
I.D. Sârbu către Liviu Rusu

[5]
Craiova, 14 martie 1981

Iubite domnule Profesor, vai, nu vă puteți imagina bucuria ce mi-a provocat-o primirea ultimului d-voastră volum: aveam în inimă un spin, ziceam, poate v-am supărat cu ceva în ultima mea scrisoare, cine știe: acum, țineam în mâini masiva și solemnă dovadă că nu m-ați uitat, din contră: mai adăugam la această bucurie și gândul că, iată, primesc în continuare de la profesorul meu lecții de hărnicie și optimism: *dum spiro, penso, dum penso, scribo*: aveam nevoie de un asemenea porumbel, fiindcă eu, cu trei groase volume ale mele, de ani de zile fac coadă la puțina hîrtie a unor edituri care mă tot amîină: să nu disperăm, *habent sua fata libeli*, poate nici eu, ca autor de teatru și proză, nu voi fi uitat și, într-o zi (vorba lui Stalin: *I na naše ulitze budyt praznic!*) voi reuși să vă „bucur“ cu o dedicație caldă.

Am răsfoit imediat volumul, m-am repezit să citesc în primul rînd amintirile dumneavoastră despre Duică, am fost copleșit: eu, trebuie să recunosc, dacă ar fi să scriu despre cei mai buni profesori ai mei, nu știu dacă aș putea, din memorie, să mă apropiu măcar de precizia detaliilor din articolul dumneavoastră. Dar, am o scuză: am ținut și eu un fel de jurnal în tinerețele mele: printr-un accident (pe care nu-mi face plăcere să vi-l evoc) mie, în mod special, mi s-au dat absolut toate manuscrisele (însemnări, fișe bibliografice, articole, nuvele etc.) *la topit*: printr-un miracol, mi s-au salvat doar două-trei caiete: jurnalul 1952-'53 Cluj, cel de război din Iași, vara 1944, și două caiete cu însemnări de la cursurile lui Liviu Rusu și Blaga: atât. Încet, încet, memoria a cedat în favoarea amintirilor: vreau să spun că am uitat mult, am păstrat numai ceea ce e legat de destin, conștiință, suferință. *Ce qui reste après qu'on a oublié tout... Après qu'on n'a oublié que les oubliables...* Mă văd, foarte tînăr student, invitat pentru prima dată la dumneavoastră acasă (în Sibiu). Oana, Stanca, Negoșescu, Sîrbu. Ne-ați prezentat biblioteca cu o solemnitate care mi s-a engramat definitiv în nervul meu intelectual. Mie mi-ați pus în mînă *Laokoon* de Lessing, îndemnîndu-mă s-o citesc. De aici mi se trage zelul cu care, singur (ploua sau ninge, în căruță, tranșee, izbe rusești) eu am învățat nemțește. Mi-au trebuit doi ani ca să citesc *Laokoon*; vă datorez limba germană pe care, nu e vina mea, aici la Craiova, o uit în pace și onor. Dar, imitîndu-vă (acum știu că și d-voastră aveți un model) la rîndul meu, ajungînd modest dascăl la Cluj, aveam o bibliotecă, am chemat și eu la mine elevi și

eleve, ca să le pun în mâini un clasic *sine qua non*. Dar tare mă tem că „modelul“ de dascăl de tip vechi a murit definitiv: pur și simplu fac ezeză și mă horipilez cînd întîlnesc aici cîțiva universitari (de tristețea jalnică și oligofrenă a cancelariilor liceale nici nu mai amintesc) de tip nou. Nu cred că am avut o bosă universitară deosebită, cred, totuși, că aș fi putut ajunge un dascăl bun. Ca om de catedră, acum îmi dau seama, mi-ați servit totdeauna drept model. Un model pe care, din păcate, l-am rîvnit numai, fără să-l pot imita sau măcar ajunge din urmă. Va veni vremea în care se va spune adevărul despre fostul Seminar de Estetică: fiindcă la acest Seminar s-a format și cristalizat spiritul viitorului Cerc Literar de la Sibiu. Ne-ați lăsat să vorbim, chiar cînd eram penibili sau total neinformați. Dar, cu tact, ați avut răbdarea să ne lăsați „să ne tăiem singuri sub limbă“, adică, să pierdem tracul luării cuvîntului și să începem discuția. La aceste seminarii am început să practicăm maieutica prin dialog: important era că discutam cu Oana, Drimba, Stanca, Stoichiță și alții – și nu cu dum-

neavoastră, care știți să rămîneți doar un simplu și discret public, animator din umbră, dar permanent responsabil cu busola și vîntul din pupă. Cînd îmi aduc aminte de Drimba, care, vorbind de poezia pură, a vrut să dea un exemplu: „Patience, patience, patience/ Patience dans l'azur/ Chaque atome de silence/ A la chance/ D'un fruit mûr...“ (Iată, domnule Profesor un vers pe care nu l-am uitat.): Drimba, deși era la franceză, pronunțase *Patience* ca *Pathience*; fetele, ale dracului, Dody Ungureanu, Fana Kernbach, Eta Popovici, chiar și noi eram gata să pufnim în ris; cu o privire care ne-a înghețat, *ex cathedra*, ați sugrumat rîsul nostru care putea fi un stres pentru vanitatea lui Drimba. Accidentul a trecut fără scandal, discuția a continuat. Eu am susținut prima mea lucrare de Seminar cu o analiză a „tectonicii“ (cuvintele „schemă“, „structură“, „sistem“ încă nu apăruseră) din tragedia *Othello* de Shakespeare. Pur și simplu m-ați obligat să demontez un ceasornic și să prezint, *în căutarea arcului*, fiecare rotiță separat. [pe margine, scris cu stiloul și indicat cu o săgeată:] P.S. La

Craiova, 7 VII 1981
Iubite d-voastră Profesor,
- Co am fel de scuzi involuntare - în limită acest
slăbăl ofiș (menționez de sub titlul pînei, gîrău sau
trănelu 'littor actual' o mînt și mi lîngășesc,
I am spus: „peșter și fîi în jurat intolycult, slăcit și
dat pîntesci. De altfel, am pîgnut, co laudă și
lîngășesc și pe tîcînti. În obîpștel pîntesci vîi
, slăcîni de cop., injerîi grave“, și fîcșpînti
co etere.)
- m-am gîndit ~~deseri~~ la d-voastră repet.
eu am și oare pîndut și clija mîci gîrău
confesiuni, d-voastră nu știți absolut nimic esen
țial obșpîr soartă mîi aici în lîngăș m-a
fîrît tîlășușu și pîntesci cum și, de c', și
pîntesci cînd lîngășesc în esență și pîntesci (m-a
pîntesci de cît, esență) mîi nîngășușu nu am fîrî
mîngășușu.) lîngăș de a pîntesci esență dînt.

Craiova, vineri, 14.III, au început repetițiile la drama (nu piesa!) *Simion cel Drept*, scrisă în 1964 și interzisă în 1971. Iată, și azi am rămas adeptul piesei ca orlogerie, ca lucru compus după legi tectonice și mecanice, severe: azi a apărut, în numele unui modernism prost înțeles, un fel de fușarai, se cheamă „scenariu dramatic“, autorul lasă mașina să scrie; în loc să creeze o insulă de claritate și ordine, potențează, prin confuzie, obscurul lumii. Dar să revin: a doua lucrare a fost despre „Naturalismul lui Zola“; scriam naturalist, proza mea era dă-răbănoasă și crudă, dumneavoastră știți acest lucru, nu întâmplător m-ați obligat să citesc mai multe romane și câteva exegeze Zola: ați reușit să mă vindecați definitiv de naturalism. A treia lucrare a fost „Despre bovarismul lui Flaubert“, a fost un chin, dar, chiar dacă nu m-am vindecat definitiv de bovarismul inerent vârstei și structurii mele, am reușit să devin conștient de ce înseamnă să confunzi realitatea cu visul (nu uit când mi-ați spus că trebuie să recitesc neapărat și pe Don Quijote...).

Regret foarte mult că nu sunt în bune raporturi (nu sunt în nici un fel de raporturi) cu Sorescu Marin, care, după Pîru, conduce revista *Ramuri* de aici. Deși nu sunt critic, aș încerca să scriu despre cele două ultime cărți ale dumneavoastră. (Am scris la moartea lui D.D. Roșca, un articol de tristă aducere aminte... *s-a pierdut*. A apărut un alt articol, al altcuiva.)

Îmi accept exilul, nu am încotro, aici la Craiova, pe zi ce trece, în loc să mă adaptez, devin tot mai strein, mai „în altă țară...“. Nu mă judecați greșit, vă spun adevărul. Această înstreinare a mea nu e cauzată de condițiile penibile în care mi s-a impus, fără posibilitate de opțiune, domiciliul acesta obligatoriu și destul de *surveillat*. Cît am lucrat la teatru, am încercat să fac tot ce a fost posibil ca să mă adaptez, ca să-i adaptez la mine. Nu am cedat: prin conferințe, studii, limbaj, am menținut în jurul meu o circumferință cât de cât academic-culturală. Dar de integrat organic nu am reușit. Mai mult decît atît, pe măsură ce trec anii (cu toate că actuala mea soție este din T[urnu]-Severin, un caz de „îngerelă cu delegație și derogare de la oltenia obligatorie) pun semne de întrebare la însăși etnia mea: aici toate defectele „rrrumânești“ se prezintă limpezi, categorice și generalizate. La cub. Chiar și țărani care vin la oraș devin repede ticăloși, hoți, minci-noși, lași, lingușitori și pișcheri. Un vînt de Turcie și turcire bate peste moravurile locale, ploconirea nu o cer beii locali, o impun localnicii: dacă nu lingușesc o zi sunt bolnavi, pierd siguranța, încep să se îndoiască. Vorbeam, între cele două războaie, de un fel de răzbunare a fondului tracic din noi – acum, am impresia că spiritul ocupanților turci sau fanarioți (am o părere bună despre contribuția neogrecilor la cultura luministă a Principatelor) s-a dezvoltat, o nebunie contabil-haiducească bîntuie, se fură ca în codru (dar de unde codru?), se minte, se falsifică: cunosc universitari care fac negoț cu diplome, poeți ce își scot la mezat zestrea talentului folcloric, doctori care au un misit special pentru valorificarea plocoanelor.

Oltenia zace pe cea mai virgină, originară vatră folclorică, chiar dacă Balcanii îi sunt mai aproape decît Carpații: satul

moare, a și murit: dar înainte de a-și da duhul se ticăloșește, se compromite: cei veniți la oraș au toate rădăcinile rupte, definitiv s-au despărțit de satul natal, dar, aici, nu se urbanizează deloc, devin niște lumpen-proletari-Kitsch, învață o limbă total nouă, mănîncă semințe, merg la meciuri; numai cînd se îmbată își dau pe față noblețea aramei opincilor și strigătura de haiducie refulată: ne înmulțim în progresie nici măcar aritmetică, în jur, ca sub un asediu demografic, imensa baltă a țigănimii crește în progresie constant geometrică: lecții de libertate și nepăsare, de adevărată, inocentă și conservatoare murdărie ne dau acești *Tynganos* (pe grecește = *unberühbar*) care au reușit, sociologic vorbind, o absurdă minune: aceea de a nu ține cont și a nu avea nevoie de nici un contract social...

Vai, vai – m-am lăsat tîrît de vorbe, dus în ispită de propria mea mașină de scris. (*Vă cer scuze că scriu la ea*: nu se cade, dar fără să-mi dau seama, sub emoția cărții dumneavoastră, m-am apucat să vă scriu, la mijlocul scrisorii am observat că nu scriu cu mîna.) Domnule Profesor, acum vreo zece zile i-am scris o scrisoare lui Dorli Blaga (era deprimată, [...], nici viața ei nu a fost prea ușoară): îi scriam de „miracolul“ Blaga: nu cunosc nici un scriitor român care să se fi bucurat de o atît de lungă, intensă și constantă vogă, *după moartea sa*. I-am spus lui Dorli că, deși pare absurd, Blaga e singurul gînditor și poet român care a profitat cel mai din plin (fiind „multilateral“ analizat) *de regimul în care trăim*: fiindcă, îmi permit s-o spun, în orice altă conjunctură, Blaga ar fi fost contestat, concurat, negat: chiar în generația mea existau critici ce-și pregăteau dinții de lupi tineri ca să muște din carnea operei sale. Dar, el, după ce a atins o culme, a rămas propriul său model: statuie, clasic; nostalgie a unui orizont pierdut. Acum o lună a apărut cartea lui Doinaș despre Blaga, un bun prieten al meu, Sergiu Al. George, specialist în sanscrită, scrie, mai bine zis, este sub tipar cu o carte, *Blaga și India*. Abia aștept să mă apuc, într-o frumoasă seară, cu un creion în mînă, să vă citesc studiul dumneavoastră. (Deocamdată, mă încîntă acel proto-interviu cu Blaga: nu știam nimic de aceste chestionare ce le-ați trimis în acei ani de pregătire a eselui despre creația artistică: e copleșitor *ce la zi* sună întrebările și răspunsurile din acest ingenuu dialog. Acum mă aștept să aflu și ce v-au răspuns Tonitza și Sadoveanu...)

Am două bilete pentru Cluj, ar trebui să mă duc să stau măcar o săptămînă acolo: doctorii mei prieteni (Iencica, Puiu Boieriu) e timpul să-mi consulte inima: nu mă plîng, aș fi sănătos, în afară de un *Weltschmerz* cronic (incurabil dar nu mortal) nu aș suferi de ceva special. Totuși... Moartea bunului meu amic Ion Maxim m-a cam întors pe dos: încet, încet, numărul celor care au trecut Styxul devine mai mare decît al celor care am mai rămas pentru un *finis* care să ne coroneze opera sau non-opera.

Revin la... Blaga; mi s-au cerut, de către o directoare amică, idei pentru desenele animate de la „Animafilm“: e vorba de pilule filosofice, fabule satirice, exprimabile în desen și mișcare, fără recurgere la verb.

Am dat mai multe, mi s-au și acceptat cîteva, am să vă povestesc fără comentarii una care e în legătură *cu cele ce le simt acum, scriîndu-vă*:

... „Înțeleptul, în togă sau peplum, iese în areopag sau forum să-și samene sămînța sa: mîini, guri dușmănoase, pietre îl așteaptă. Sub o ploaie de izbituri, el continuă să-și citească mesajul: curg huiduielile, pietrele. A terminat, a încremenit în propria iscălitură de final. Huiduielile se transformă în oftaturi de admirație: aceleași mîini adună pietrele urei și le așează în tivă: *soțul e gata*. Înțeleptul e luat și pus deasupra. E model, e statuie: la picioare i se depun laurii ce i-au fost smulși cu ură, în viață“... (Morală: faima nu ar fi decît ură convertită.)

În speranța că totuși voi găsi timp să fug la Cluj (pentru mine, știu că e ridicol, Ardealul e țara mea, ce să-i fac, îl pot iubi și admira fiindcă locuiesc departe de veperele de acolo), deci, în așteptarea unei întîlniri întru toate scadente – vă rog, iubite al meu Domn și Profesor, să primiți (împreună cu zînele ce vă înconjoară) omagiul meu de admirație și recunoștință.

Cu aceeași dragoste,

Ion D. Sîrbu

P.S. Nu vreau să vă amărăsc (cînd vin la Cluj vă aduc mai multe exemplare din cartea dv., am pus-o pe soția mea să pîndească apariția ei, aici, la librărie: *exemplarul ce l-am primit, de la jumătate încolo e totul anapoda paginat și compactat*: „controlul de calitate“ al tipografiei e de vină; să se fi ticăloșit și tipografia? *Vă spun ca să știți*: eu am pățit la fel cu o carte de a mea. Dacă din 20 exemplare primite, 5 sunt rebuturi, mă îngrozesc la gîndul că...

[6]

Sîmbătă, 7 V, p.m., orele 15

Iubite Domnule Profesor, – scriîndu-vă rîndurile prin care însoțeam afișul cu *Simion cel Drept* – mi-am adus aminte că, de fapt, d-voastră vă datorez primele mele lecții, teoretice și practice, *de Teatru*; și mi-am zis: „profesorul meu nu mi-a citit nici una din acele comedii (7 la număr) care, bineînțeles, *încă* nu s-au jucat (dar vor apare într-un volum). („Comedii-eseu“, însoțite de un studiu.)

N-aș îndrăzni să vă spun dacă ele sunt bune sau cretine: o comedie ne jucată este ca o glumă nepovestită. În orice caz, teatrul meu (cît este) e programat și lucid anticaragialesc, nemitocan, deloc balcanic (sper!). Doresc să-mi exploatez umorul meu nordic, satira inteligentă moștenită de la geniala mea mamă.

Vă cer scuze dacă textul alăturat vă va plictisi. Soarta mi-a furat și memoria (fișele) și biblioteca (de specialitate): singurul din generația mea, mă încapăținez să scriu numai literatură, *lăsîndu-mi colegii să scrie despre literatură*. Negoiteșcu scrie o carte despre Dostoievski, Doinaș traduce *Faust* etc.; eu îmi scriu piesele, nuvelele, romanele. E greu, stupid, nerentabil (mai ales azi și la Craiova) dar, dacă D-zeu va fi bun cu sfîrșitul vieții mele, îmi va permite să termin cele trei cărți pe care le am în ficat și creier.

The rest is silence.

Sunt nevoit a vă ruga să-mi restituiți manuscrisul (*la sfârșitul verii* – poate mă vor citi și fiicele d-voastră, de d-na Rusu știu că va fi prima).

Cu alese gânduri bune,
Sîrbu

[7]
Craiova, 7.VII.981

Iubite Dle Profesor,
– ca un fel de scuză indirectă – vă trimit acest alăturat afiș (mențiunea de sub titlul piesei aparține secretarului literar actual, a vrut să mă lingusească, i-am spus: „prefer să fiu înjurat inteligent, decât laudat prosteste“. De altfel, voi propune ca lauda și linguirea să fie trecute în dreptul penal viitor, alături de cap. „injurii grave“ și pedepsite ca atare).

– m-am gândit deseori la d-voastră, regret enorm că am pierdut clipa unei fertile confesiuni, d-voastră nu știți absolut nimic esențial despre soarta mea aici în Craiova, m-am ferit totdeauna să povestesc cum, de ce, și pînă cînd *ispășesc* în această singurătate (mai rea decît „acolo“, unde niciodată nu am fost singur) luxul de a rămîne ceea ce sunt.

– Cu trei cărți grele (două volume de teatru, un volum de proză) stau de ani de zile la coadă, pe lângă niște edituri ce mă tot amînă. Aș putea să fac un memoriu exhaustiv (viața mea e curată, sunt o victimă a unui sentiment moral al condiției mele duble: de proletar și cărturar) – dar, vorba soției mele, „nu e bine să scormonești căcutul, abia s-a uscat!“.

– am primit – în sfârșit – o invitație de la o rudă; în septembrie voi încerca să-mi fac acel *voyage de ma vie...* prin Germania, Elveția, Franța. Dacă mi se va elibera pașaportul. Sper că da, eu pot fi acuzat de multe rele, dar de trădare de patrie niciodată.

– Înainte de a pleca, desigur, voi veni la d-voastră: cine știe, poate îmi dați câteva sfaturi (sau adrese) care să-mi folosească.

– Negoțesc (a primit a doua bursă D.A.A.D.) mi-a promis că, pentru 1982, îmi procură el o bursă de 6 luni. Poate vă aduceți aminte, în tinerețe, singur, am învățat germana, engleza și rusa: limbi pe care, toată viața, le-am „vorbit“, doar făcînd „moara“ în spațiul restrîns al camerei mele.

– V-am citit memoriile despre Fundoianu. Presimt volumul.

– Mi-e dor de Liana și Christina, abia aștept să le văd. (Sunt sănătos, lucrez încet, dar lucrez continuu. Pensia mea de 3500 lei abia îmi ajunge pentru mîncare.)

Sîrbu

[8]
Craiova 16 iulie 1983

Mult iubite domnule profesor Liviu Rusu,

Pur și simplu mă simt „umilit“ de tinerețea ce scapără în articolul dumneavoastră din *Steaua*: nu am găsit numărul în oraș (Craiova e altă țară, revistele din Ardeal vin din „străinătate“), dar soția mea, care are legături magice cu o mulțime de persoane importante, a găsit un număr în Gara de Nord, el mi-a fost adus de un ceferist, care l-a predat cumnatei mele, și așa a ajuns la mine... (Mi-au apărut două cărți: ambele

sunt foarte transilvane: ei bine, sunt considerat încă și acum „persona non grata“ în Cluj: umbra lui Baconsky și penumbrele Pavel Apostol și Zăciu nu îmi permit ieșirea din exilul craiovean: iar aici, sunt considerat un încăpăținat ardelean, boanghin, antioltean etc.... Vedeți, faptul că cu mine s-a făcut o crimă – pușcăria – asta nu ar fi atît de grav: dar faptul că *nu am murit acolo*, că m-am întors, că am memorie, asta nu ți se iartă niciodată...)

Am citit cu încântare și profesorală uimire portretul pe care vi l-a făcut Ioana: o proză perfectă, aproape de Enciclopedie. Precisă, obiectivă, (aparent) rece, fără eufuziuni, poezie, entuziasme subiective. Îi simt spiritul geometric, educat de fizică și matematică, și m-am gândit, cu deznădejde, la unii, foarte mulți confrăți ai mei, dramaturgi sau prozatori, pe care nu îi pri-

tru treaptă, pentru admitere, nu se poate altfel...) La istorie, primul examen, în scris, după ce a învățat efectiv zi și noapte, repetînd pînă la demență toate revoluțiile, toate congresele de partid – ca o mare șmecherie li se dă o temă ce nu figura pe lista temelor de învățat. Vă dați seama? Domnule profesor, fetița asta a mea, se uita în ochii mei, verde, vînată, plină de lacrimi: cum e posibil așa ceva? De o săptămînă mergem zilnic la tabloul de afișaj și eu, și soția. Fetita e pierită (stres, traumă), acasă părinții ei, la fel. Școala a ajuns o probă de infern nervos, un prag de schizofrenie infantilă, chiar dacă va reuși, va rămîne tarată cum nu am rămas eu nici după stalingradele mele. La 16 ani ea vede, trebuie să vadă, că selecția nu are nimic comun cu inteligența sau cartea ce o știți sau seriozitatea ta: că statul e un dușman ce te păcălește, te

– Am primit – în sfârșit – o invitație de la o rudă; în sept. voi încerca să-mi fac acel *voyage de ma vie...* prin Germania, Elveția, Franța. Dacă mi se va elibera pașaportul. Sper că da, eu pot fi acuzat de multe rele, dar de trădare de patrie niciodată.

– Înainte de a pleca, desigur, voi veni la d-voastră: cine știe, poate îmi dați câteva sfaturi (sau adrese) care să-mi folosească.

J. Ionescu.

cep; îi citesc, îi răscesc, sunt atît de confuzi, de absconși, de compuși și recompuși (asta să însemne a fi modern?), încît efortul de a le ceti un capitol depășește, ca greutate, efortul de a reciti un capitol din Kant, de exemplu: dar Kant poate fi înțeles, te luminează, te convinge, pe cînd acești scriitori te lasă în întunecare (în întunecul minții sau imposturei lor), dîndu-ți falsă impresie că neclaritatea stilului lor este semn de altă generație, altă școală, altă sensibilitate. (Dau un premiu celui care îmi povestește *Iepurele șchiop* de D.R. Popescu, *Lumea în două zile* de Bălaieș, piesa *Evul mediu întimplător* de Guga. Am dat doar cîteva exemple.)

A ajuns „claritatea“ și „simplicitatea“ în expresie un corolar al științelor exacte? Ioana scrie limpede, ea e literată, pe ea o înțeleg și o cred. Deși – face fizică...

Sunt în săptămîna patimilor... Da. Monica, unica mea nepoată, fiica fiului soarei mele – a dat treapta a doua la Filologie (unicul liceu de Filologie pe o rază istorică uriașă: Oravița-Vilcea, Deva, Scornicești, pe întreg acest ținut, un singur liceu de „humanii“: acum, din cinci clase, s-a făcut doar o clasă. Deci cinci eleve pe un loc, într-un oraș în care fiecare profesor „prepară în particular“, fiecare examen reprezintă o sursă de venituri pentru unii. (Am auzit părinți care zic: adun bani pen-

minte, te înșală. Că dascălii sunt niște hoți, escroci, sau pur și simplu lași, lipsiți de onoare, cuvînt...

Nu am putut merge la București, să văd ce mai e nou prin tîrgul nostru. Lucrez. Exegei... Regret mult că Liana și Cristina, fiicele dumneavoastră, nu au găsit timp pînă acum să îmi răsfoiască măcar volumul de proză pe care vi l-am trimis cu mare emoție. Mi s-a părut un miracol moral (dacă nu artistic) faptul că am reușit și îndrăznit să public niște nuvele scrise acum trei-patru decenii; de obicei, în deceniul patru, uităm complet cam ce am scris (și făcut) în deceniul unu. Acum lucrez la un roman... Apoi, la alt roman... Am gata un volum de note de lectură... După ce termin aceste cărți, dacă mai rămîn întreg la minte (am avut o viață teribilă, acum știu că am avut o viață unică, în felul ei), îmi voi scrie și eu Memoriile. Memoriile mele de Petrila, mină, război, ilegalitate, Pavel Apostol, Baia de Arieș, gazetăria București, lungul drum spre noapte, iar mină, domiciliul forțat la Petrila, domiciliul forțat la Craiova etc.... Interesant, picant. Alecu Paleologu susține că eu aș fi eroul din *Cel mai iubit dintre pămînteni*. Acel Petrini (Petrila). Fiu de muncitor, asistent la filosofie în Cluj, pușcăriaș, la mină, la de-ratizare, soția i se căsătorește cu un Minis-

cu (Sigi a fost ministrul Justiției, exact pe vremea când eu executam a treia mea condamnare). Nu cred, eu lui Preda nu i-am povestit nimic. Poate alții. Dar când un scriitor imaginează un destin tragic-absurd, dă, fără să vrea, peste datele mele biografice.

În zilele trecute, am ridicat tonul la Teatru (sunt figurant într-o comisie de repertoriu); se joacă numai piesuțe „bulevardiere“ din cele mai obscure. Triunghiul, paralelogramul, hexagonul adulterelor. Căcote și curve, lichele și parveniți – din fostul regim putred. Am zis: atunci de ce am mai făcut o revoluție? La care, ca să se abată fulgerele, directorul îmi zice: „Spune-mi, Gary, cum dracu de nu pleci din Craiova?“

I-am spus: „Nu am unde“. Căci...

La Cluj, în 1948, am făcut gafa politică de a cere „drepturi egale cu colegii mei unguri“. Am zburat din Universitate, am zburat și din Cluj. *Oraș* interzis numelui meu. La București, în 1957, lucrând în Teatru, am făcut o gafă și mai mare: am cerut drepturi egale cu colegii mei evrei... Am zburat din redacție, am făcut 1+3+7 ani de pușcărie, am ajuns cu domiciliu forțat aici. Ei bine, am învățat lecția: *nu mai cer drepturi egale cu colegii mei olteni. Nu.* Vreau să exist și subexist... Și iată că am reușit.

Acum sunt jucat la Botoșani, Bacău, Piatra Neamț. La Timișoara nu mă mai joacă, am declarat că mama mea nu a fost româncă.

Vă sărut pe toți cu dragoste,

Gary

reținu „studențe“ a-voastră, câteva plicuri autentice *frânțuzești*.

Duminecă 17 iulie
Post-Scriptum

Nepoata mea (elevă de numai 10) a picat la examenul de treapta II.

Suferința ei (și a mea) e enormă.

Vă trebui să se reîntoarcă în Valea-Jiului.

Nu știe Matematică și Fizică, știe limbi, gramatică, Lit[eratură], Filosofie: dar dacă a picat la unicul liceu de profil nu are unde să mai meargă.

Are 16 ani. E foarte sensibilă.

Acasă mă așteaptă părinții ei – și *sora mea* – în lacrimi și disperare. (În Valea-Jiului, 90% din femei nu găsesc de lucru niciăieri.)

Vă sărută,

Gary

[9]

Craiova, 26 august 1983

Mult iubite domnule Profesor Rusu,
În aerul stătut al Bărăganului acesta (cam fără de nădejde, toate diperările s-au născut în pustă, stepă, bărăgan), ați coborât de la munte și mi-ați transmis o gură de aer înalt: vă mulțumesc. Teribil ce m-a încântat „gesta“ Brîndușei și a verișoarei sale: abia prin ele mai simt și eu că a trecut un veac de când eram tânăr și băteam munții... cu profesorul meu. Pe acea vreme, Mama nu mă lăsa cu fete pe deal, zicea: „vine

ursul, te sperie – și-ți fură* fata!“.

Am fost la Monica, are o voință diamanțină, teribilă: repet: *nu ea a fost trîntită*, e o elevă de 10, *eu am fost trîntit*. Eu și *Șoarecele* meu B. Dar asta nu se poate povesti într-o scrisoare. Deci, am fost la Petrița, am găsit-o luminoasă, optimistă. S-a pus cu burta pe... matematici și fizică... Am avut noroc, sora mea a găsit doi profesori buni, ea încearcă în 40 zile să recupereze doi ani total pierduți de matematică și fizică. Nu știu de ce (am devenit fatalist, probabil că era nevoie de acest sacrificiu, în jocul de șah al Destinului meu și al ei) dar acum am certitudinea că va reuși, deși concurează o sută de elevi pentru 25 nenorocite locuri rămase la un liceu de... mecanică. (Unicul liceu din Petrița. Patronat, culmea ironiei, exact de Atelierele Centrale, unde și Tata și eu – 1934-35 – ne-am făcut ucenicia.) Vă reuși, trebuie să reușească, altfel, zău dacă știu ce mă fac cu remușcările mele de conștiință.

Am citit (i-am și trimis în Germania, la Köln, un număr) – am remarcat absența dumneavoastră. Îi voi spune. Doinaș e plin de virtuți, pute de talent (suntem singurul popor care, din prudență etică, am inventat expresia „pute de talent“. Fiindcă, mai ales la poeți, majoritatea „put“ de ceva... Dumnezeu să mă ierte, nu aș avea voie s-o spun chiar eu; eu, care nu am scris în viața mea nici măcar o epigramă) – deci, *suum cuique tribuere*, dar Doinaș are o memorie egoistă, foarte scurtă, Bucureștiul (și gloria) l-au cam amețit, e foarte încântat de laurii (pe care îi merită), chiar dacă mie, personal, talonarea directă a umbrei lui Blaga, în toate, mi se pare deșertăciune. (Vedeți ce scrie despre Blaga+Doinaș vechiul nostru prieten Ov. Crohmălniceanu.) Să știți, dacă v-a chemat așa de tîrziu nu a făcut-o din răutate, a făcut-o din amnezie: a dat un interviu în *Ramuri*, amintește de cine vrei, de cine nu vrei, pe mine, însă, m-a uitat. Eu însă am o lungă școală a răbdării: de câte ori doresc să-l pun la punct, atît îi spun: „Fii atent, Ștîva: mă apuc să-mi scriu memoriile din pușcărie...“. Ajunge atît, ca să înverzească, să fie bolnav zece zile**.)

Sper să se întoarcă. Fiindcă, aud din oraș, de la Radio, că Negoșescu... a rămas. A dat și declarații. Dumnezeu să mă ierte, dacă cineva a avut o viață ușoară, cărți, anturaj, condiții – el a avut. Nu îl judec, pur și simplu mi se rupe inima de durerea lui. Fiindcă îl cunosc: nu are talent pentru exil, nu are nici o vocație pentru singurătatea între streini, departe de țară. Eu nu spun că e bine la noi: dar, ca fost student în filosofie, am obligația de a ști că am știut demult că așa va fi. Eu nu sunt un decepționat – eu asist, dintr-un fotoliu de orchestră, la o piesă pe care eu am scris-o deja în 1950... Dar el? A treia sa soție (150 kg.), fiică de mare ștab, avea o locuință de vis: Nego era posesorul celei mai frumoase și mai rare biblioteci particulare din București. (I-am cerut un dicționar: fiindcă mie, *totul, absolut totul*, pînă și fișele, *mi s-au dat la topit* – m-a refuzat: era un maniac al căr-

* „fură“ se pronunță altfel în dialectul petrilean.

** Vă spun un secret: Doinaș e candidat la premiul Herder. El mi-a spus-o. Și mi-a promis bursa anexă a acestui premiu. Să vedem!?

P.S. O. Isp. f. celor me.
Brîndușo, ca, pentru unice ma
reparti. Monica (ce a regretat a-
des, la anul, la filologie, secția
Francuză (I), Supleg (II) – și mi
zic că cit un precis și executat,
(aș fi înșă... x de la o făcut...
"bolic" ce a făcut examenul de
"olniter"),
ce s-o dat, la oral și scris,
la toate examenele din cadrul
admiterii la filologie, secția
de noi sus.
Evențuol sfaturi decuselele
etc., sunt bine venite!

șilor, le iubea fizic, nici nu citea din cărțile lui, ca să nu le uzeze, împrumuta cărți din altă parte. Și acum?)

Trebuia să merg la Eta să-mi spună vești despre el, dar din cauza Monicăi nu am avut chef de nimeni și de nimic. Doinaș se va întoarce prin octombrie (cred), atunci vom afla tot ce s-a întâmplat cu Negoiteșcu...

Mi-e dor de munte: am avut două fracturi în mină, ieșisem „de acolo” cu o gravă osteoporoză, acum nu mai pot urca pe munți. Visez munții. Noaptea. Mă uit din tren la ei – și-mi vine să urlu ca un lup bătrîn.

Lucrez mult. Nu știu dacă lucrez și bine.

O zi întreagă, citind nemțește (Heinrich Böll: *Mein trauriges Gesicht*, nuvele), mi-am adus aminte de Brîndușa: aveți, avem o filoloagă în familie. Fantastic. Eu, declar solemn, o consider favorita mea – mai ales că acum, așa cum arată Literale, a opta pentru Filologie e ca și când te-ai îndrăgosti de un bărbat însurat cu o scorpie și cu trei copii idioți. (Asta e o reminiscență din Shakespeare: „mi-am pus pe frunte cununa de martir a fetelor îndrăgostite de bărbați însurați.”) Deci: trăim într-o lume hiper-matematică, nu e de mirare că ne ies pe dos toate socotelile. Peste zece ani vom fi un popor de ingineri... Cu o industrie în curs de reabilitare... Brîndușa să nu se teamă, noi suntem soldați ai Limbii – am văzut armate uriașe învinse, nu am văzut limbi învinse, din contră, acolo de unde fugiseră și generalii și inginerii (chimiști) *a nîmas limba să ducă un război de guerrilla...* Și să-l cîștige!

Va veni un timp când vom regreta că, în loc să ne ținem de prostii, nu am învățat greaca sau latina: citesc acum, în *Nouvel Obs[ervateur]*, că în Franța (ca și în Anglia) de cîțiva ani a crescut cu 30% numărul studenților care învață limbi moarte, filosofie (moartă), pe cont propriu, în afara obligațiilor de catedră...

Am primit din Germania un Borges în nemțește, *Labyrinth*, te interesează? (Brîndușa!)

Cînd viu la voi, dragă Brîndușa, să-mi aduci aminte să-ți povestesc ce am pățit eu cu nemții pe care – ca ghid voluntar – i-am dus la Tg-Jiu să vadă coloana infinită.

Sărut mîna Reginei Mame!

Mi-e dor de Liana – mi s-a întors bușola (Christina e totuși prea departe), abia aștept s-o văd.

Vă sărută cu dragoste,

Gary

P.S. Salutați-l peste gard pe excelentul meu prieten Radu Iencica. În amintirea lui nu mă despart de un anume briceag (mic) pe care mi l-a dăruit. Pe cel mare i l-am dat nepotului meu Dorel – la ora asta este cea mai teribilă armă albă (rusească) a Minei Petri.

[10]

Craiova, 4 oct. 1984

Stimate și iubite domnule Profesor,

Mult m-a bucurat telefonul dumneavoastră de aseară: la mare, fiind în permanență într-un cerc închis de ardeleni, mai

ales de clujeni (sau fost-clujeni), am vorbit deseori despre dumneavoastră. Prin trecerea anilor, paralaxa amintirilor se strîmtează, parcă ieri eram studenți, parcă ieri visam un Teatru studentesc, o revistă, o Dacie rediviva (dar care să știe cît de cît și latinește...).

Mă bucur că domnul Vuia Ovidiu¹ vă scrie; nu îl cunosc, în fugă l-am văzut la Paris, i-am dat cîteva cărți din țară. Pe urmă am corospondat, acum eu am obosit; am de scris, scriu din ce în ce mai greu scrisori... Dar mi se pare un domn serviabil, adînc cetitor de litere române, foarte interesat de ce scriem noi aici, foarte amărît de ce trăiește el în Germania lui, aceste *United States* ale *Schlaraffenland*-urilor.

Eu, speriindu-mă un pic de hemoragia ce o avusesem (din senin; fiți atent, disolvați aspirinele înainte de a le înghiți), am scris o scrisoare la prietenul meu Pollák, care, pare-se, are legături la depozitele de medicamente, date pentru control guvernamental. M-am pomenit cu un pachet mare de fel de fel de medicamente: tot ce și-a închipuit El că aș putea avea la vîrsta mea: anghină pectorală (nu am), reumatisme (nu am), tensiune mare (nu am), circulație dificilă la creier și extreme capilare (Sermion), astea parcă ar fi bune de ceva etc. Vă trimit întreg tacîmul, alegeți: ce doriți, *îmi scrieți și vă trimit prin poștă*, cu dragă inimă.

Aștept – ca să-mi pot depune actele de pașaport de turist – un formular obligator (*Certificat d'hébergement*) fără de care nu pot mișca aici. Am de primit și banii mei din Franța; au fost trimiși din august, banca de aici încă nu m-a anunțat de sositrea lor. Se zice, aceste mici sume sunt lăsate să „producă”, o lună, două, în băncile noastre de stat.

Doinaș s-a întors din Heidelberg – mare lucru nu ne-a spus: haos, certuri, tevaturi între românii de-acolo: tata, care era un vechi sindicalist de modă veche, spunea că două lucruri în lume sunt total imposibile: ca Papa să se însoare și ca doi români să se unească pentru o cauză... Văd asta aici, la Craiova (oltenii sunt un trib la putere, toate defectele lor sunt calități, *azi*, toate calitățile lor (de ieri) sunt defecte – găsești la ei tot ce vrei afară de spirit de breaslă, sindicalism, duhul de echipă).

Sunt teribil de îngrijorat din cauza unei cărți a mele ce o am de cinci ani aici, în Ed. Scrisul Românesc. E vorba de volumul de comedii inedite (șase la număr), dintre care primul text e scris în '47, ultimul în '77... Mă felicit că nu am aderat, ca stil și metodă în dramaturgie, la vreunul din modele ce au bîntuit în deceniul trecut. „Tot ce e modă se demodează” – Apusul se întoarce la clasici, regizorii, după ce au distrus Litera din texte, acum, grămadă, dau buzna să regizeze... opere. Au și acolo o treabă de făcut, nu? Eu m-am gîndit (să se știe: în medie, cu fiecare piesă a mea am așteptat circa 15-20 ani între scriere și premieră) că, prin trecerea cumințe a anilor, dramaturgia mea, pe nesimțite, se va adăuga discret la ce s-a scris între cele două războaie; epocă de care aparțin spiritual, și de care deloc nu trebuie să ne fie rușine. Comediile mele, din care două sau trei, mi s-a spus,

¹ Prenumele filosofului e, de fapt, Octavian. (Nota red.)

ar fi aproape europene (deși antebrațurile – vanitatea mea a fost totdeauna să dovedesc că există un umor nordic care e valah fără să fie miticesc sau levantin) – cum zic, comediile mele zac boală de moarte la Editură. Am primit 48 de garanții „pe cuvînt de onoare” că, mîine, poimîine, ele sunt pe piață. Acum, cred că trenul albastru a trecut definitiv prin gara noastră. Mi s-a spus: „cartea dumneavoastră a fost la *anchetă*?”. Am înghețat: cuvîntul acesta e groaznic. Cum la *anchetă*? „Da, mi s-a spus, mai nou fiecare manuscris e re-anchetat la Consiliu de o comisie muncitorească, ideologică...” (textual).

De ce vă scriu, iubite domnule profesor, aceste triste vești: fiindcă voiam să vă fac o modestă surpriză de ucenic: de patru ani (între timp l-am transcris de trei ori) acest volum al meu (care închide o trilogie) poartă (*și va purta în veșnicie*) următoarea dedicație:

Iubitului meu profesor și mentor,
LIVIU RUSU

căruia îi datorez inițierea mea în Litere și Teatru.

Era un secret al meu – iertați-mă că vi-l dezvălui cumva în pustiu, poate că acest volum nu va mai apare, *acum*, în acest îngheț ce-l trăim, dar poate că el va apare într-o primăvară mai caldă. Cine știe. Să dea Dumnezeu să pot să vi-l aduc personal la Cluj, și să vi-l depun în mîinile dumneavoastră. Dacă nu va fi posibil, atunci să ne resemnăm amîndoi, avem destui copii și urmași care să se bucure – după noi – în locul nostru.

Vă sărută pe toți cu dragoste,

Gary și Lizi

P.S.: O rog pe colega mea Brîndușa ca, pentru unica mea nepoată Monica (ce se pregătește să dea, la anul, la Filologie, secția Franceză (I), Engleză (II)) – să-mi scrie, cît mai precis și amănunțit (informîndu-se de la o fericită balică ce a trecut examenul de admitere),

ce s-a dat, la oral și scris, la toate examenele din cadrul admiterii la Filologie, secția de mai sus.

Eventualele sfaturi, *deconseilleri* etc. sunt binevenite.

[11]

Craiova, 5 Aprilie 1985

Mult iubite Domnule Profesor Liviu Rusu,

În sfîrșit: *mieux vaut tard que jamais*. Volumul meu de comedii fără noroc, după o lungă și grea așteptare, a apărut. *Patientia omnia vincit*. Am avut cîteva momente în decursul acestor ani în care m-am temut că – datorită unor mici accidente legate de sănătatea mea capricioasă și rebelă – nu voi apuca să văd în mîinile dumneavoastră acest modest op al meu (și al tinerețelor mele). În mîna dumneavoastră... care, cu mulți ani în urmă, m-ați bătut pe umeri încurajîndu-mă indirect dar insistent.

Cartea aceasta vă este dedicată: e vorba de o dedicație pe care am simțit-o cu inima mea și am scris-o, nu dintr-un oarecare sentiment de tîrzie recunoștință, ci, pur și simplu, pentru că vă iubesc și vă consider a fi fost în viața mea un model de seriozitate, echilibru, modestie și... *probos labor*.

Regret că nu pot veni personal la dum-

neavoastă: mi-e sincer dor de „colhoz voastră va fi prima lectoare a acestor dialoguri care – din motive pe care nu e cazul să vi le înșir – nu au avut șansa unor succese pe o scenă mai mare...

După cum v-am mai scris, am închis (deocamdată) scara spre podul sau pivnița din care îmi scoteam figurinele tristelor mele comedii: teatrul lumii mi se pare mai interesant – am trecut pe proză, mă simt și mai liber și mai în largul meu.

Nu pot să adaug acestor rânduri, stimabile domnule Profesor, decît gîndul meu bun și luminos legat de splendida dumneavoastră viață și operă, de sublima soție ce o aveți și de admirabilii nepoți ce vă încon-

o lungime de undă) – sau eu am rămas Brîndușa, în timp, închis în singurătatea cărților și obsesiilor mele profesionale, în așa măsură încît am devenit un fel de „călugărul din vechiul schit“... Brîndușa e o explozie de francheță și luciditate, aproape crudă: poeziile ei sunt deja poezii (am ales zece din ele, care pot fi publicate oricînd, deși eu cred că e bine să mai aștepte puțin); Radu e un caz aparte. I-am scris Cristinei două scrisori: una, mai demult, prin care o felicitam pentru gestul absolut „existențial“ al fiului ei: dar sunt dascăl și eu (*anche io sono...*), trăiesc în Oltenia, știu multe; după vizita lui Radu, tot timpul am făcut calcule de părinte meschin și egoist, gîndind cum am putea să *reparam* administra-

Față de casa dumneavoastră, a zis Brîndușa, eu și cu a mea Lizi stăm într-o chichineacă: da, însă avem o formulă de singurătate în doi care, deocamdată, e fertilă: lucrez, fiind total eliminat din orice altfel de activitate socială: nu am nici un prieten, nici la Teatrul unde am lucrat nu mă mai duc: sunt o Umbră veche, apar ca Mircea la Cozia, simpla mea supra-viețuire prezintă un caz de suspiciune și invidie la „prieteni mei care îmi sunt dușmani și la dușmanii mei care îmi sunt prieteni“ (vorba deșteptei mele Xantipa).

Vuia vă salută din Giessen; cu un grup de nefericiți transfugi, foști elevi ai dumneavoastră și colegi cu mine (între care și acele șvăboace și săsoace cărora le făceam curte, în Sibiu) citesc din cărțile mele, și plîng de dorul Patriei.

Uniunea mi-a mărit pensia: acum, în august, am primit cu 400 lei mai mult – așa că, în prezent, de la Stat am 2100 lei, și Uniunea îmi completează cu 2400 lei: „nu am voie să mă plîng, zice Lizi: nici coloneii care te-au închis nu au mai mult!“.

Domnule profesor, dacă nu mi-ar fi atît de greu să călătoresc, aș veni să vă văd: dar detest trenul, gările, statul la hotel: *umbra iubitei mele Eta e încă vie în memoria mea.*

Aflînd anumite amănunte despre „clanul de zîne“ în care trăiți, nu am putut să nu mi-o închipui pe doamna dumneavoastră ca pe o mare regină, dar o regină tragică, uneori: e greu, între atîtea stînci și cataracte, să păstrezi linia imparțialității mijlocii. Îi sărutăm mîinile, cu respect și dragoste.

(Primesc o grămadă de scrisori din Brazilia: descoperindu-mi acolo trei nepoate și un nepot (copiii fratelui meu) acum îmi scriu în portugheză: *am 18 strănepoți portughezi, germani, francezi, deci curății brazilieni*, care îmi scriu: sunt „tio Huan“, Lizi e „tia Elizabeth“ – candid, îmi spun: „dacă am un drum prin America să nu-i ocolesc“, stau în *Sao-Paulo*, un mic orașel de 11 milioane de locuitori, și în *Rio*, care are numai 5 milioane.)

(Nepoatele mele Selma, Andrea, Irena – sunt de o frumusețe de-a dreptul hollywoodiană.) (Studente: Selma vrea să devină gazetară: îmi scrie în englezește: în rest, se studiază economie și management.)

Am mult de lucru, vreau să fiu gata cu o lucrare a mea de proză pe care în oct[ombrie] am promis-o că o predau: ea tot nu va apare decît peste trei ani: de acum lucrăm în contul vieții viitoare – *bine că în meseria noastră există o mică șansă de supra-viețuire.* Nu?

Vă sărutăm pe toți cu multă dragoste,
Gary și Lizi

© Apostrof pentru descifrare,
transcriere și îngrijire de text

Iubite Lili Profesor,
- Co eu fel de sauzi i aduocato - a limit acest
stăpînat ofis / meatinues de sub titlul pînă, gîndim scrie
forului "litim actul" o mat si mi lincuiresc,
I am spars: "prefer sa fii iuzurat iubitei" sicut laudat
dat pînă. De altfel, mi pînă, as laudat?
lincuiresc si fii tucit. mi obriputul pînă vînt
obriputul de cop. iuzurii grave? pînă pînă

joară – dorindu-vă, de aici, din tristul meu exil, sănătate și bucurii: aș dori mult ca semnificația dedicației mele să „ricozeze“ și spre Liana și Christina, bunele mele prietene, dar mai ales asupra copiilor „noștri“, care, sper, atunci cînd noi doi vom fi în Cîmpiile Elysées, ne vor pomeni aici pe pămînt ca pe doi dascăli ardeleni care și-au onorat și catedra, și numele, și datoria față de posteritate.

Cu nesfîrșită bucurie,

Ion D. Sîrbu

P.S. Culoarea copertei (aleasă de Lizi) am dorit-o cît mai apropiată de culoarea unor ochi pe care îi dorim: iar încruntătura mea din caricatură e adresată numai și exclusiv pentru... Dana (care m-a uitat!).

I.D.S.

[12]
Craiova, 20 august 1985

Iubite Domnule profesor Liviu Rusu,

Am revenit aseară de la Turnu-Severin unde am stat 10 zile pe „moșia“ părintească a soției mele. (O casă bătrînească, frumoasă, cu o curte mare, cu o imensă boltă de viță-de-vie, cu o grădină plină de roșii și ardei. Fără această grădină muream de foame în acest oraș care, pe vremuri, era cel mai „nemțesc“ din toată Oltenia.)

Vă visez deseori, ceea ce mi se pare ciudat: dar vă visez frumos, ca pe vremea cînd amîndoi eram foarte tineri, avînd viața înaintea. Poate că vizita celor doi nepoți ai dumneavoastră, fiul Cristinei, Radu, și a Brîndușei – ne-au cam întors pe dos. Prăpastia dintre generații a existat întotdeauna, dar acum, avînd în fața mea doi copii de o rară frumusețe și bună creștere – am realizat totuși că sau ei aparțin unei lumi pe care eu nu o mai percep deloc (pe nici

tiv gestul său, ca să nu piardă anul și școala la zi: dacă Gore ar face o cerere, așa și pe dincolo, am merge la Minister, prin D.R. Popescu am obține o dezlegare, eu știu? I-am scris Cristinei, dar nu mi-a răspuns. Nici ea și nici fiul ei nu sunt dispuși să-și dribleze propriul lor gest nobil. Îi înțeleg – dar, sunt în măsură să o spun, orice sacrificiu de acest gen e inutil, în afară, iar pe dinlăuntru presupune o plată lungă (liceu la șeral, producție) care nu știm cît de greu poate fi, în realitate.

Primesc scrisori din streinătate, cartea mea a ajuns peste tot unde am trimis-o: Giurghescu ar dori să-mi monteze *Plautus* sau *Bieții comedianți*, dar îmi cere voie să facă anume adaptări la condițiile de meridian și mentalitate (Copenhaga). Mă așteaptă, de altfel, să vin în toamna asta în vizita promisă: așteptăm pașapoartele (depuse de două luni: cu recomandări serioase: pe baza unei invitații a Universității din Freiburg). Dar, vede-se, aceste aprobări vin foarte greu, mai ales cu soția: nu știu dacă lui Doinaș i-a sosit pașaportul, acum zece zile încă nu îl avea, se agita la foarte înalt nivel, avînd pile mult mai grele decît am eu, care nu am nici o pilă. Singura mea „pilă“ fusese Negoiteșcu, dar acesta „a rămas“; compromițîndu-ne familia literară.

Potra a vorbit frumos despre Dumneavoastră și cartea mea la radio: va scrie în *Viața Românească*; în *România literară*, un frumos articol îl semnează Dana Dumitriu: în general, mi s-a spus așa: e greu de scris despre cartea asta acum: conține un pachet de satire nejuocate: suntem în vara unor continue sărbătoriri: nu le putem lăuda, dar nici să le înjurăm (fiindcă două din ele sunt excelente, iar cuvîntul înainte e strălucitor): așa că tăcem, *meliora loquor; sua loquit silentio.*

Rubrica DOSAR
este îngrijită de

Ion Vartic

Hamlet cu o carte în mâini

Sanda Cordoș

Ceea ce mi-a reținut în mod special atenția, în acest tulburător *Hamlet* montat de Vlad Mugur la Teatrul Național din Cluj (tulburător, în ordine omenească, pentru că, foarte bolnav, regizorul a lucrat spectacolul în ultimele sale luni de viață, în vreme ce se pregătea de moarte, și tulburător sub raport artistic pentru că este o creație culturală de mare complexitate și profunzime) este rolul cu care a fost investită cartea, căreia i se aduce astfel în splendid omagiu. După cum insistă în discuțiile purtate cu echipa sa și așa cum subliniază în interviurile pe care le-a acordat (am șansa de a scrie avînd în față excelentul volum alcătuit de Marta Petreu și Ion Vartic, editat la „Biblioteca Apostrof”: *Vlad Mugur, spectacolul morții*, care cuprinde, pe lângă alte secțiuni importante, două foarte prețioase jurnale ce consemnează prezența regizorului la Cluj, cel al lui Ion Vartic, „Ce-ar fi să vă fac un Hamlet?“, *Jurnal cu Vlad Mugur și cafele sale*, și cel al Roxanei Croitoru, *Memorialul repetițiilor*, precum și o consistentă antologie de interviuri), Vlad Mugur a conceput spectacolul ca pe o reînnoire a text, ca pe un *teatru-lectură*, înțeles ca „un teatru de gândire“, o „terapie cu publicul“ (v. *Memorialul repetițiilor*), pentru că numai printr-o „lectură rece“ – mărturisește regizorul într-un interviu acordat lui Kölló Katalin – se poate verifica „valoarea eternă a piesei“. Spectacolul se definește astfel ca fiind „*curățirea pînă la oase*, ca să se ajungă la esență, la toate lucrurile crude care se întîmplă cu noi, cu viața noastră“ (s.m., S.C.).

Concepția regizorului se exprimă scenic din primele momente ale spectacolului în care actorii își rostesc replicile citindu-le (într-un anume fel, la care Vlad Mugur ținea foarte mult, un citit din care să nu lipsească „intellectualitatea de a comenta“) de pe foile de hîrtie pe care le au în față. Inclîn să cred că aceste pagini (care nu sînt singulare, pe întreaga durată a piesei scena este acoperită cu foi de hîrtie) nu sînt doar paginile ce conțin rolurile în sens actoricesc, ci sînt foi ale Cărții, în dublu înțeles: *cultural* (sînt paginile mării cărți care este piesa însăși) și *existențial* (sînt pagini din cartea vieții pe care fiecare ins, prin propria existență, o intruzează). Aceasta înseamnă că pe lângă o evidentă (și destul de frecventă) dimensiune autoreflexivă a spectacolului ce se oglindește pe sine, subliniind conștiința propriei teatralități, a convenției și artefactului, prezența paginii în scenă are semnificații mai profunde. Într-un înțeles existențial, personajele sînt interpreții unor roluri prescrie, pe care le pot ridica la rangul unor destine sau care rămîn simple biografii. Valorificînd aici cîteva motive textuale evidente (destin, prescriere, cuvînt etc.), Vlad Mugur le prelucrează cu mare

finețe, utilizînd cîteva – simple, de altfel – mijloace scenice. Dacă toți actorii apar în scena de început cu foile în mînă, felul în care le joacă („jucați foile, foile de hîrtie“, îi îndeamnă regizorul la repetiții și tot aici îi avertizează că acestea „devin dramatice“) este diferit. Un singur personaj, spre exemplu, anume Claudius, strivește și aruncă disprețuitor paginile, adică – în codul în care ne găsim – iese din limitele prescrierii, sfidîndu-și destinul. Dimpotrivă, Polonius arată multă grijă față de foile sale, le citește cu o gravitate servilă și apoi, împăturindu-le cu grijă, le așează în buzunar, ceea ce este în măsură să sublinieze calitatea existențială de supus, de client al sensurilor de-a gata, neputința sa – nu mai puțin vinovată – de a se desprinde din rigorile prescrierii și de a produce un sens propriu. În reprezentarea văzută de mine, imediat ce dă replica „Haina aceasta îndoliată, mamă./ Și celelalte forme ale durerii/ Nu spun ce simt cu-adevărat,/ Acestea-s gesturi ce se pot mîima!“ (s.m., S.C.), Hamlet

pune deoparte paginile sale. Gestul îmi pare semnificativ: personajul iese din rîndul răspunsurilor convenționale și mimetice pentru a descoperi pe cont propriu răspunsul său, sensul său, singurul în măsură să ducă viața și, totodată, cartea, mai departe. Doar fiind protagonistul de excepție al destinului său, el are șansa de a deveni protagonistul Cărții exemplare. De altfel, tot prin mijlocirea lui Hamlet, regizorul lucrează, cu mare subtilitate, cîteva semnificații ale cărții. În scena dialogului dintre Hamlet și Polonius (după despărțirea celui dintîi de Ofelia), Hamlet apare din partea stîngă a scenei, de pe o platformă (prima platformă a schelei ce se găsește aici continuu), cu o carte în mîini. Pentru cîteva momente, Hamlet joacă, de această dată, *cartea*, din care nu numai că citește, dar o apropie de gură gustînd-o și sugerînd îmbrucarea. Dialogul cu Polonius se poartă în vreme ce acesta îi construiește trepat, din scaune și scînduri, o punte pe care Hamlet (mereu cu cartea în mînă) avansează, rămînînd în raport cu scena la înălțime. Scena își invocă transparent referința și, probabil, pentru spectacolul ca întreg, ar-

hetipul: este vorba despre capitolul 10 din *Apocalipsă*, în care apare imaginea îngerului care se pogoară din cer, umblînd pe mare și pe pămînt, îngerul cu o carte mică deschisă în mîini, cel care știe că îmbrucarea cărții este amară („Ia-o și mînc-o; și va amări pîntecele tău, dar în gura ta va fi dulce ca mierea“).

Pe toată durata spectacolului, pe lângă foile cărții de pe podea, în fundalul scenei se găsește o oglindă. Cu evidență, oglinda intră în rețeaua semnificațiilor autoreferențiale, ilustrînd un motiv textual, cel al *teatrului ca oglindă* a vieții: „Rolul lor [al actorilor] de la început și pînă azi a fost să țină lumii oglinda în față, să arate virtuții chipul, păcatului icoana lui, iar vremii și mulțimii vîrsta, forma și limitele lor“. Dacă spectacolul (asemenea oglinzii) este martorul efemer, ce restituie pentru un scurt răstimp iluzia și reflexul vieții, foile cărții, această „oglină“ opacă, aflată nu în spatele actorilor, ci sub tălpile lor, captează mai adînc, pe dedesubt, și într-o durată mai rezistentă, sensurile vieții. Spectacolul poate, în schimb, reluînd cartea, recitînd textul, *curățindu-l pînă la oase*, să-i aducă în stare de combustie sensurile majore, luminîndu-le ardent, într-un fel în care cuvintele singure în pagină nu reușesc. Poate și din acest motiv Vlad Mugur considera că „replica-cheie“, „replica sinteză a concepției mele despre spectacol“, este ultima replică a lui Hamlet: „Și-n lumina aceasta crudă/ Mai respiră o vreme/ Să spui povestea mea.../ Doar fapte, fapte.../ Restul e tăcere“.

O singură imagine nu se lasă cu adevărat prinsă nici în povestea din carte, nici în oglinda de pe scenă: imaginea morții. Cu excepția lui Polonius care, atins de sabia lui Hamlet, se prăbușește și rămîne la podea, moartea celorlalte personaje nu se realizează prin cădere, și nici prin imobilismul cadavrelor. Moartea, de altfel, în spectacolul lui Vlad Mugur, nu este arătată ca nefiîntă, ci ca viață ce se curmă, atunci cînd se dezvăluie cu cea mai mare intensitate fragilitatea ființei încă vii. Ofelia moartă este purtată pe picioarele ei spre mormînt, în care – în confruntarea dintre frate și iubit – se unduiește ca

o trestie (din nou o referință culturală sugerată scenic), pentru ca să fie dusă mai apoi în sală, printre spectatori. Moartea personajelor din scena finală are ea însăși o rezolvare neobișnuită: cei răpuși (cel mai adesea de cuvinte, nu de tăișul sabiei) cad peste masa somptuos pregătită, cu trupurile și fețele nu în jos, ci răsucite, întoarse spre spectatori. Pentru cîteva minute, pînă cînd scena se încheie, spectatorul privește nu un trup căzut, ci în cădere, un trup suspendat, nu o figură imobilă, ci o față cu o privire (încă) acută, ce sugerează aceeași extremă vulnerabilitate.

În amîndouă aceste scene, ochiul spectatorului este menit să reflecte – mai limpede decît apele argintate ale oglinzii, mai pregnant decît foile cărții – imaginea morții. Atins, vulnerabil, rămas singur, ochiul meu de spectator captează și reține imaginea morții. Dacă nu voi clipi cu violență (și nu o voi face), chiar ochiul meu de spectator este mormîntul în care, vie, *imaginea lor* se păstrează.

Jurnal suedez II

- 4 -

Gabriela Melinescu

August, 1984

Lionel mă privește cu ochii măriți, nu vreau să știu ce gîndește despre mine în acest moment, fără îndoială că are o bucurie răutăcioasă că, în fine, fiul lui cu care s-a luptat o viață a căzut pe mîinile unei femei care înțelegînd cum stau lucrurile în căsătorie, a pus un jug invizibil pe el, fapt pe care el ca tată a visat mereu să-l facă.

După o pauză în care fiecare a „rumegat” gînduri secrete, am vorbit despre salvare – Lionel îmi spune că am credință dar nu sînt unită cu Dumnezeu. Nu răspund nimic la această constatare și deschid la întîmplare Biblia lui plină de sublinieri în toate culorile curcubeului. Citim împreună Epistola către evrei, și deodată se instalează între noi o bucurie fără seamăn. I-am vorbit despre sinuciderea tatălui meu și Lionel m-a asigurat că tatăl meu este printre aleși. Lionel face parte dintre preoții care cred că sinuciderea e o înălțare – dacă motivul ei este o durere pe care nici măcar îngerii n-o pot face să dispară. În multe cărți sfinte e condamnată sinuciderea, cel care-și dă singur moartea pierde viața viitoare. Totuși, în Talmud, de exemplu, sinucigașii sînt numiți sfinți – mă refer la Hannah care-și pierduse pe cei șapte copii, se urcă pe acoperiș și se aruncă de acolo. Înțelepții nu sînt de acord în privința sinuciderii. E clar că dacă cineva se aruncă pe fereastră pentru că s-a ruinat, cum s-a întîmplat în America în 1929, această sinucidere nu se poate numi protest împotriva Creatorului sau durere maximă, pentru că e vorba de un motiv material, ținînd de domeniul lui Mamon.

Lionel are acum 81 de ani și are de gînd să-și scrie profețiile, adică 30 de cărți în care să-i facă praf pe catolici și mai ales pe papă, acuzîndu-i de colaborarea cu prințul întunericului și mai ales pentru rătăcirea mulțimilor, a „oilor” pe care „falsul profet” la mîină de la spate.

Bem un vin elvețian foarte bun – de aceea nu mă grăbesc să spun nimic, adică să arunc gaz peste foc. Știu că orice aș spune în apărarea catolicilor pentru care am o reală simpatie și admirație ar însemna începutul unui „război atomic” între noi, în care vinul nostru cel bun ar fi primul sacrificat. Și apoi mai am de preparat prînzul și alte datorii casnice mă așteaptă și ele mă sfătuesc tandru să-mi economisesc forțele. Armele mele în polemicile cu Lionel au darul ciudat de a face *tabula rasa*, și apoi cine altul decît „învîgătorul” trebuie să repună lucrurile la locul lor?

Plouă minunat ca un desen fin din peniță. René îi arată lui Lionel planșele cu păsări din *Cartea păsărilor* a lui Olof Rudbeck. Lionel e sigur că va fi un succes fulminant. Dar, pentru a publica o asemenea carte asta costă „ochii din cap” și René se zbate încă pe uscat ca un pește de durerea de a nu găsi pe nimeni care să investească în acest proiect superestetic.

Am împlinit 42 de ani și am primit din Suedia tot felul de semne de prietenie. Lionel, care între timp a plecat la Bruxelles, îmi

vorbește la telefon binecuvîntîndu-mă și la sfîrșit mă anunță solemn că proiectul publicării *Cărții păsărilor* a ajuns pe masa lui Dumnezeu!

Prietenul nostru de la Stockholm, italianul Giacomo Oreglia (numit și Pantalone) distins profesor și traducătorul lui Dante în suedeză, a venit la noi, aici, la Lucerna, cu prietena lui suedeză Ingrid. René ne-a plimbat la Zürich la Muzeul de artă modernă. Bucuria de a revedea tablouri de van Gogh, Monet și Paul Klee, totul vibra în jurul acestor

tor magii colorate! Din păcate bucuria a fost infectată de reproșurile lui Giacomo făcute lui René, care cu generozitatea lui obișnuită tocmai ne invitase la restaurant, oferindu-ne o masă copioasă. Giacomo îl acuză pe René și chiar pe mine că sîntem prieteni cu dușmanca lui, Lucia Palavicini, directoarea Institutului italian din Stockholm. Toată lumea se uita la fața congestionată a lui Giacomo care o umplea de cuvinte urite pe distinsa Lucia. Ingrid a încercat să-și calmeze prietenul, degeaba. Drapelul frumos al prieteniei s-a terfelit din cauza crizei demonice a prietenului nostru. Cadourile primite de la Giacomo au făcut piele de broască pe ele. René, ca un mare signor, s-a retras în dormitor, după ce ne-a adus acasă de la Zürich conducînd concentrat impecabil – pe pielea lui frumoasă au apărut pete roșii de mînie. S-a abținut să-l trimită pe Giacomo cu primul avion în Suedia, iar eu trebuie să fac totul să salvez ce mai e de salvat măcar o zi, din zdrențuita noastră prietenie.

Singură acasă, René a plecat din nou la Stockholm și eu sufăr de o migrenă teribilă din cauza ultimilor musafiri – m-am abținut prea mult să nu izbucnesc și tensiunea mea s-a acumulat în creier. Acum încerc să conversez cu inima mea și să pun numele iubit al Domnului pe respirație. Mă sună de la Bruxelles baroana Joelle, soția lui Thierry –

acum nu mai vrea să dea banii moșteniți după soțul ei celor săraci, a petrecut vacanța în Scoția și se va mărita în curînd cu un om la fel de bogat ca și ea! Sînt atît de uimită de ce aud încît migrena mea dispăre – toate lacrimile de cocodil ale lui Joelle s-au uscat de mult transformîndu-se în demoni mici care o vor împunge cu coarnele lor cînd îi va fi lumea mai dragă! Uimirea mea și disprețul pentru labila natură omenească m-a făcut să mă simt bine pînă la urmă – trebuie să accept capriciile prietenilor cu un fel de bonomie filozofică în care intră și compasiunea.

Septembrie, 1984

Am scris la roman toată noaptea, adică am refăcut și refăcut. Totul devine altfel decît aș fi vrut eu. Azi dimineață m-am trezit gîndindu-mă la roman – mi se părea că toată casa se mișcă. Seara am aflat că azi dimineață a avut loc un cutremur de pămînt în partea centrală a Elveției. Cineva care ne ține în mîna lui ne poate nimici ca pe niște furnici. Nu putem protesta decît aruncîndu-i în față darul vieții – exact cum a făcut tatăl meu cînd viața se întunecase de tot pentru el.

Lionel mi-a telefonat de la Bruxelles – i-am povestit că René n-a reușit să facă rost de bani pentru publicarea *Cărții păsărilor*. El m-a asigurat că toată lumea din templul lui se roagă pentru noi și că el personal va trimite bani. Are multe case în Bruxelles dar sînt în parte ipotecate și îi e greu să le vîndă acum cînd conjunctura nu e bună.

După convorbirea cu Lionel m-am liniștit și am rescris o pagină la roman – am văzut în aer personajele mele. Scrisul care e un fel de înaltă tensiune mă aruncă într-o dimensiune necunoscută și acolo este chiar sinele elevat care-mi stăpînește ego-ul care mă conduce acum.

Mai tîrziu am citit pagini din *Autobiografia* lui John Cowper Poys și m-am înveselit de metoda lui de a vindeca lumea prin compliment. Era o „terapie” pe care el o aplica în viața de toate zilele, păstrînd o judecată severă asupra lui. Exact cum făceau înțelepții uitați de omenire, imperativul vieții lor era: Să fii generos cu alții și sever cu tine însuși!

Sîntem încă în toamnă dar a nins deja peste toată Elveția – munții sînt acoperiți de o manta imaculată. Am vorbit cu René la telefon – toată lumea e mobilizată pentru ca el să primească un credit bancar pentru publicarea cărții păsărilor.

Azi noapte am avut un vis ciudat – am văzut pămîntul din spațiu, îmi pierdusem greutatea și obiecte și oameni zburau ca și mine în imensitate. Nu știam încotro ne îndreptam. Așa trebuie să fie și moartea – o călătorie fără întoarcere, o întîlnire cu oameni necunoscuți, o perspectivă infinită.

Scriînd într-o limbă de împrumut dar apropiată inimii mele – este limba celui iubit de mine – mă simt o altă persoană, mult mai sobră și cu darul de a mă bucura imens de lectura dicționarilor. Simt că sînt aproape de un loc de unde au pornit toate limbile. Un loc fără limbi naționale, un interior în care totul e sens și înțelegere și totuși numai vid.

Azi a suflat un vînt puternic peste munți și totul a devenit clar ca un cristal. Văd totul de la fereastra camerei mele și mai ales arborii cu frunzele întoarse de regele vînt, precum foile unei imense cărți a cărților. Am ieșit sus, pe terasă, și am citit în vînt din *Upamîșade*:

„Vînt, suflă imortalitate și acest corp al meu care se termină în cenușă.

Om! Inteligență, adu-ți aminte! Amintește-ți de lume! De actele înfăptuite!

O, Agni, dă-ne bogăție, tu care cunoști toate căile! Alungă din noi greșelile care ne deviază de la drumul cel bun, și noi îți vom consacra cea mai plină rostire drept omagiu! Fața celui Adevărat este acoperită cu un vas de aur. Personajul din înalt, cel din Soare, acela sunt eu!“

Octombrie, 1984

Sîntem la Tîrgul de carte de la Frankfurt. În prima zi o veselă revedere cu prietenul nostru, scriitorul și editorul (Karolinger, Viena) Jean-Jacque Lagendorf. Apoi a venit la standul nostru ambasadorul Elveției în Germania, foarte interesat de colecția noastră „Les grands suisses“, apoi a luat cartea lui Fasel, *Faut-il brûler la Suisse?*, spunînd că o va citi seara. Octavio Paz a luat premiul tîrgului de la Frankfurt. Toată lumea pâlăvrăgește despre afacerile mari pe care sînt pe punctul de a le face, dar în realitate editorii nu fac altceva decît să tatoneze „terenul“, ca la meciurile de box, „loviturile“ venind mai tîrziu, dacă vin.

În prima noapte petrecută la cel mai luxos hotel din apropierea tîrgului, am avut un vis îngrozitor: mă găseam cu iubitul meu René într-o prăpastie plină cu șerpi, de o mărime impresionantă, balauri! În vis îmi aminteam de Sinbad Marinarul care se găsisese și el odată într-o asemenea groapă plină de balauri – printre șerpilor groaznici se găseau diamante lucind cu ochii lor de mărimea unui ou.

Întîlnire cu Paul (Goma) care a albit complet și seamănă acuma cu profeții din Vechiul Testament, cei grațioși frumos de William Blake. Îmi povestește despre ce se petrece în România – țara e în ruină, Bucureștiul, orașul meu natal, e invadat de păduchi și de o boală ca lepra, colinele de la Mitropolie nu mai au case și arbori, totul a fost demolat pentru a se construi palatul faraonic al Comitetului Central. Peisajul copilăriei mele a dispărut. Poetul Virgil Maziles-cu a murit deodată – creierul i-a explodat după o noapte de beție. Romancierul Sorin Titel are cancer și așteaptă moartea. Numai durere. Pe cînd vorbeam cu Paul despre suferința colegilor noștri a apărut Renate Lesnik, cunoscută acum 20 de ani în prima mea călătorie în străinătate, la Moscova! Ce surpriză! Ea trăiește acum în Franța și a scris o carte și nu mai e blondă. Se spunea despre ea că lucrează pentru KGB. Paul (Goma) care a suferit atîta a încetat să mai considere suspect pe nimeni. Nimic de făcut, spune el, toți cei care mă vizitează sînt suspectați că sînt agenți secreți. Apoi îmi povestește despre mașinațiile scriitorilor români din Paris pe lîngă editorii francezi, despre calomniile lor.

Printre amintirile frumoase de la Frankfurt rețin chipul unei fete germane care colora bucăți mari de hîrtie într-o baie de apă în care pudrase culori amestecate cu terebentină. Foaia era depusă cu atenție peste suprafața apei și ridicată apoi ușor punîndu-se la uscat ca o gravură. Cu aceste foi pictate de apă se făceau altădată copertile romanelor și a volumelor de poezii, în tiraj foarte redus, *pour le connaisseurs*.

(continuare în numărul următor)

Poeme de

Paul Celan

Marianne

Fără liliac e părul tău, chipul tău din sticla oglinzii.
Din ochi în ochi cutreieră norul, ca Sodoma spre Babel:
precum frunzișu-i năruie turnul și cum vîiește-mprejur desișul de sulf.

Apoi un fulger îți tresaltă-n jurul gurii – acest abis cu rămășițe de vioară.
Cu dinți de zăpadă mînuiește unul arcușul: O, mai frumos trestia sună!

Iubito, ești trestia tu și ploaia noi toți;
un vin neasemuit trupul tău, și-n zece-l sorbim;
o luntre în grîne inima ta, o vislim înspre nord;
o ulcică albastră, sari tu așa lin peste noi, noi somnăm...

În fața cortului mărsăluiește centuria, la groapă noi te purtăm chefulind.
Acum răsună pe dalele lumii talerul greu al visării.

Cîntec unei doamne în umbră

Cînd vine tăcuta și decapitează lalelele:

Cine cîștigă?

Cine pierde?

Cine pășește la fereastră?

Cine-i pomenește numele primului?

E unul, ce părul meu poartă.
Îl poartă cum morții se poartă pe brațe.
Îl poartă cum cerul păru-mi purta în anul în care iubeam.
Îl poartă astfel din nimicnicie.

Acela cîștigă.

Acela nu pierde.

Acela nu pășește la fereastră.

Acela nu-i pomenește numele.

E unul, ce ochii mei are.
Îi are de cînd porți s-au închis.
Îi poartă ca inele pe deget.
Îi poartă ca cioburi de safir și de poftă:
el încă din toamnă era fratele meu;
el încă numără zile și nopți.

Acela cîștigă.

Acela nu pierde.

Acela nu pășește la fereastră.

Acela-i pomenește numele ultimului.

E unul, ce are cele spuse de mine.
Le poartă sub braț ca o boccea.
Le poartă ca ornicul ora-i cea rea.
Le poartă din prag în prag, mai departe nu le aruncă.

Acela nu cîștigă.

Acela pierde.

Acela pășește la fereastră.

Acela-i pomenește numele primului.

Acela va fi cu lalelele decapitat.

Stigmat

Noi nu mai somnam, căci ne aflăm în orlogeria melancoliei
și acele-arcuiam ca nuiele,
și ele zvicneau înapoi și biciuiau timpul pînă la sînge,
și tu vorbeai obscuritate cuprinzătoare,
și-am tutuit de douăsprezece ori noaptea cuvintelor tale,
și ea se ivi și deschisă rămase,
și i-am pus în poală un ochi și-n păr și l-am împletit pe cellat
și-am înnodat între-amîndouă fitilul, artera deschisă –
și-un fulger tînăr încoace-înotă.

(Din volumul *Mac și memorie*, 1952)

Traducere de GEORGE STATE

Ion Antonescu și conștiința critică românească

Damian Hurezeanu

Dacă dorim să facem din istorie un act de autocunoaștere, trebuie să admitem că personalitatea lui Ion Antonescu oferă unul dintre cele mai revelatoare puncte de referință.

Dramatismul epocii pe care a ilustrat-o mareșalul Antonescu, evenimentele legate de acțiunea și de faptele sale, articularea acestora cu cel mai puternic vârtej din istoria omenirii, toate obligă conștiința critică și cultura română să dobândească o percepție clară asupra semnificației faptelor și a condamnării sale.

Nu este doar o chestiune de dezbateri între specialiști, cum se propunea într-o relativ recentă, tot „dezbateri”, la o emisiune a Antenei 1 și nici de faptul că locul lui este destinat în manualele de istorie, cum sugera un redutabil ziarist.

Problema nu ține nici de o atitudine a unor cercuri occidentale, nici de angajamentele luate de premierul Năstase, venite în întâmpinarea acestor semnale. Altfel spus, noi am învățat „lecția lui Machiaveli”. Vom face cum ni se sugerează: fără statui, fără simboluri, fără manifestări; dar în fapt părerea și atitudinea noastră, în adîncul ființei, sunt altele.

Or, fondul chestiunii tocmai în aceasta constă: să ne limpezim conștiința și să smulgem acele rădăcini care ne țin în lăncușii de Antonescu. Pentru cei care sunt sinceri atașați de memoria mareșalului, sarcina este cu atât mai grea. Pe ansamblu, este un act spiritual care depășește momentul Antonescu. Semnifică o probă de maturitate a conștiinței noastre ca popor, de emancipare de umbrele care ne dau încă tîrcoale și ne împiedică să ne înscriem în altă paradigmă culturală.

Dacă noi am făcut întotdeauna un însemn din creația noastră culturală și din aptitudinile noastre de a ne sincroniza cu ideile europene și cu valorile ei, iată că „momentul Antonescu” devine o piatră de încercare a acestei aptitudini: pentru a ne sincroniza, pentru capacitatea de a depăși efemerele strigăte de sireniță înspre zone bîntuite de vîntoase.

Omeneste, eu înțeleg și respect credințele și convingerile unor istorici. Pentru unii, nutresc simpatii. Cunoscîndu-i de zeci de ani, le prețuiesc dăruirea pe tărîmul istoriei. Dar în privința admirației, sau numai a dorinței de a remodela optici care îl înscriu pe Antonescu sub o zodie destructivă, ei bine, în această privință, mă despart categoric de dînșii.

Sigur, lui Antonescu ca om, îi putem distinge trăsături demne de apreciere: cin-

ste, corectitudine, spirit de dăruire poporului său, tărie de caracter și aptitudini militare pe care le-au recunoscut mulți. Am fost impresionat și m-am lăsat convins în această privință de aprecierile din memoriile feldmareșalului Erich von Manstein, recunoscut ca unul dintre cei mai capabili comandanți militari ai celui de-al treilea Reich.

Dar toate aceste trăsături au fost încorporate într-o credință și o orientare nefastă.

Putem discuta, desigur, și despre aceste trăsături. Putem să facem un portret interior al Mareșalului. (De altfel, Marin Preda a și schițat, sumar și atît cît credea că nu își periclitizează romanul, un astfel de portret.)

Chestiunea esențială este însă a orientării lui Antonescu în contextul războiului mondial, a adeziunii lui depline și fără rezerve (cel puțin așa mărturisea în întrevederile pe care le-a avut cu Hitler) la ideea unui război de dominație mondială sub tutela unui scleratul politic, gata să distrugă stîlpii pe care s-au cristalizat valorile și principiile civilizației moderne, să îngenunche popoare, chiar să extermin pe unele și să reducă pe altele la un regim de sclavie, de dragul unor furori de psihopat și al unor fantasmе din care se ivea triumfătoare imaginea unui popor făcut să domine, să stăpînească „prin foc și sabie”. Ca și cînd acel popor, cel german, nu întrunea, și așa, destule admirabile calități spre a împlini o operă creatoare remarcabilă.

Or, Antonescu s-a aliniat unui astfel de demers. L-a acceptat, fie și numai ca idee, însemnînd totalitarism, rasism, dominație, acțiune militară distrugătoare, înfrîngerea voinței popoarelor și trecerea trufașă peste trupurile lor răstignite. Acesta este nodul chestiunii. A accepta sau a nu accepta o astfel de alianță, a vedea într-un edificiu al omenirii, gîndit astfel de Hitler, o posibilă alternativă de existență a lumii?

Sigur, am putea spune: Antonescu a avut în realitate țeluri proprii restrînse: recucerirea Basarabiei, o posibilă reconsiderare a problemei Transilvaniei și redobîndirea pămîntului luat de Ungaria prin Dictatul de la Viena. (Deși o asemenea alternativă era iluzorie, atîta vreme cît Hitler era cel care decidea și se simțea stăpîn pe situație în plan global.)

Antonescu nu și-a individualizat însă poziția cu limpezime și nici nu a dezavuat vreodată obiectivele și finalitățile urmărite de Hitler. Dimpotrivă: „Marele Reich și

Marele Führer” erau nelipsite în discuții, în corespondență și în atmosfera oficială sau în publicistica vremii. Este curios cum istorici și specialiști ai problemei nu procedează la analiza conținutului și semnificațiilor corespondenței și întîlnirilor dintre Hitler și Ion Antonescu (ca și Mihai Antonescu) publicată încă în 1991 la Editura „Cozia”, în două volume.

Se discută mult despre faptul că Ion Antonescu a intrat în război fără să negocieze condițiile cu partenerul său, Germaia. Ce vrea să semnifice aceasta decît o intrare necondiționată, definitivă și pînă la capăt... Numai miza unui război dinainte cîștigat poate să explice o astfel de conduită.

Mareșalul (atunci, la intrarea în război, era încă general) motiva intrarea și prin faptul că preluarea Basarabiei din mîinile armatei germane și neangajarea țării noastre în război ar fi răpit demnitatea propriei armate și a poporului de a-și dezrobi provincia prin forțe proprii și prin jertfă adusă eliberării. Judecată de militar, prea sigur pe sine, decît de om politic cumpănit și precaut.

Oricum, două lucruri sunt certe documentar: Înaltul Comandament german nu miza și nici nu vedea, la început, oportunitatea participării României la război. Considera starea armatei române, înarmarea și pregătirea ei, prea fragile. Forțele române erau bune, după aprecierea cercurilor superioare germane, cel mult ca trupe auxiliare cu misiuni restrînse în zonele ocupate. Ceea ce era, în bună măsură, ade-vărat.

Nu cred că Ion Antonescu lega de intrarea în război veleități personale. Unele recunoașteri au venit de la sine. A fost numit comandantul Frontului german de Sud (cu destule condiționări care micșorau prerogativele unui comandant efectiv), a urmat apoi ridicarea la grad de mareșal, în sfîrșit, s-a organizat un simulacru de plebiscit (de fapt al doilea după cel din martie 1941) care i-a măgulit vanitatea cu o adeziune de peste 99,9%!

Esențial este faptul că și dacă România n-ar fi intrat în război, Germania tot i-ar fi restituit Basarabia și Bucovina de Nord.

Este drept că așa, în euforia lui, Hitler a ajuns să propună, la un moment dat, conducătorului român, administrarea întregului teritoriu pînă la Nipru. Se și vedea stăpîn peste Rusia, după fulgerătoarele (și remarcabilele) victorii ale armatelor lui von Bock și blindatelor lui Guderian.

Antonescu s-a oprit însă doar la administrarea Transnistriei – teritoriul dintre Nistru și Bug – organizată cu un guvernământ propriu, condus printr-un joc al întâmplărilor de profesorul de drept constituțional Gheorghe Alexianu.

În privința faptelor și întâmplărilor din Transnistria persistă pînă astăzi controverse, ca să nu mai vorbim de denaturările flagrante din unele broșuri sau din texte de circumstanță.

Din perspectiva Germaniei, trebuie spus că Führerul făcuse o mișcare abilă. Prin administrarea unui provincii de peste 40.000 km², conducătorul român ar fi urmat să-și tempereze cererile cu privire la Transilvania de Nord! Este drept, Antonescu nu le-a temperat, dar, la o înfruntare mai serioasă, cancelarul german ar fi putut să invoce Transnistria...

Fonduri de arhivă care nu au fost nici pînă astăzi publicate vorbesc de o administrație dură, de comportamentul abuziv al jandarmeriei, de prelevarea unor mari cantități de produse cerealiere și animaliere. Informațiile venite din județe de la informatorii români (poliție secretă) semnaleză reducerea rațiilor alimentare a populației băștinașe (deși nici în vremea sovieticilor situația nu era roză) de bătaii și plîngerii ale populației. Colac peste pupăză, în provincie a mai venit și o comisie de statistică, condusă de un statistician și economist serios (cărui mă abțin să-i dau numele) în ideea de a întreprinde și o operație, masivă, de românizare a numelor cu terminații ucrainiene sau rusești. Înainte, nacialnicii ruși făcuseră o operație inversă. Acum era rîndul administrației române să-și vădească zelul!

Este greu de admis că nu se cunoștea la vîrf adevărata situație a Transnistriei din moment ce „de pe teren“ porneau, cum am amintit, zeci de informări ale agenților poliției secrete. Măcar pînă la nivelul lui Alexianu se știa cu siguranță. Apoi, destule documente oficiale poartă rezoluții manuscrise ale lui Antonescu, ordonate citeț, alăturat, de persoane care descifrau scrisul conducătorului... (Originalul lui Antonescu era aproape ilizibil pentru cel nefamiliarizat cu scrisul său.)

Cînd în urma unor rumori despre condițiile grele din Transnistria, nunțul papal s-a decis să facă o vizită, autoritățile au intrat în alertă. Au îndreptat ce se mai putea: măcar gardurile au fost văruiți și unele poduri reparate... Nunțul papal a fost în general mulțumit de situație, dar cîțiva fruntași ai vieții culturale care au întreprins și ei vizite – printre care Simion Mehedinți – au rămas dezamăgiți.

Iar la procesul din mai 1946, Antonescu declara că Transnistria devenise un model de administrare și prosperitate! S-au clădit, este drept, biserici, s-au reparat și construit școli (mai ales pentru predarea în limba română) dar în Transnistria profundă mocneau multe nemulțumiri.

Și, în vremea aceasta, Alexianu se măgulea cu volumul cantităților de cereale și de alte bunuri trimise în țară! El le estima la 8 miliarde de lei.

În 1944, cînd trupele sovietice se apropiu de Bug, Mihai Antonescu a făcut o vizită în Transnistria. A ținut în fața oficialităților o lungă cuvîntare de 34 de pagini cu consemnul: să nu se mai întocmească rapoarte măgulitoare despre expedierile de

bunuri din provincie și să se facă pierdute toate documentele care ar mărturisi această situație. Culmea ironiei: nu numai că nu s-au distrus documentele, dar s-a păstrat intactă într-o dactilogramă și cuvîntarea lui Mihai Antonescu!

Despre așa-zisele capturi de război pe care Antonescu le-a ordonat în primăvara anului 1944, lucrurile se cunosc, probabil, destul de amănunțit. Citind lista capturilor (am avut această ocazie) rămîi uimit de meschinăria cu care s-a procedat. S-a ajuns ca într-un inventar de peste 3000 de obiecte să fie trecute... resturi de curele de hamuri, schelete de vrăbii dintr-un muzeu de științe naturale și pălării din recuzita acțrițelor de la opera din Odessa!

Și mai grav este că atît la procesul din 1946, cit și în volumul de memorii al generalului Constantin Pantazi, ministrul de război al Cabinetului Antonescu, se face aluzie că aceste capturi sunt legitime și de tezaurul României ajuns în 1916 la Moscova. Oricît ar fi de penibil, adevărul trebuie cunoscut.

Se implică aci un aspect mai general: recunoașterea adevărului semnificînd și mărturisirea unui regret din partea noastră, a românilor, ar contribui la ameliorarea raporturilor dintre basarabeni (Republica Moldova) și transnistreni. Părerea mea este că locuitorii de pe un mal și celălalt al Nistrului au nevoie de o mai mare apropiere sufletească. Iar mărturisirea unei vini de mult trecute are reverberații benefice în conștiințe. Semnifică dorințe de apropiere, de deschidere a unuia către celălalt, atît de necesare constituirii premiselor spirituale ale integrității provinciei (de fapt, ale reunirii). Pentru că unirea este în bună măsură un fapt de conștiință, nu numai de acțiune politică-administrativă și judiciară. Observația are valoare și pentru cazul Basarabiei, oricîtă complexitate ar prezenta situația. Sau tocmai pentru că este atît de complexă.

Iar de aci se pot proiecta într-un viitor, poate mai liniștit, mai ferit de problemele care asaltează astăzi frenetic spațiul central-estic european o reîntregire a țării într-un context mai puțin obsedat de această idee și mai apt să ralieze și asentimentul sincer al populației neromânești din Basarabia.

Că Basarabia a fost, la rîndul ei, atît de greu încercată în 1940-1941, smulsă fără voie de Uniunea Sovietică, cine nu știe acest lucru! Cea mai veridică înfățișare a episoadelor instalării autorităților sovietice în Basarabia, 1940-1941, a componenței lor etnice și metodelor de administrare, a constituirii organizațiilor comuniste o propune, probabil, lucrarea lui Mihail Bruhis, *Rusia, România și Basarabia – 1812; 1918; 1924; 1940* – publicată în limba rusă la Tel-Aviv, 1979, și tradusă în română la Chișinău în 1992.

Anii 1946-1947 (după reîncorporarea Basarabiei la U.R.S.S.) au fost ani de secetă și foamete cumplită. Un harnic colectiv de cercetători din Chișinău a publicat un masiv volum de documente oficiale (dări de seamă, note, rapoarte ale autorităților politice și sanitare) care conțin relații cutremurătoare (vezi *Golod v Moldova 1946-1947*, culegere de documente sub redacția lui A.M. Țaran, Chișinău, Edit. Știința, 1993). Destin de popoare și de comunități mici și umilate!

Basarabia, Bucovina, Transnistria și deportările evreilor, iată patruleterul unor

nume care imprimă războiului purtat de Antonescu un stigmat. Calvarul deportărilor, ca atare, mizeriile și suferințele suportate de populația evreiască, brutalitățile și execuțiile practicate de trupe speciale germane sau de militari români, toate poartă pecetea unui comportament culpabil în cel mai înalt grad. Despre dimensiunea martiriului evreiesc în zona Basarabiei-Bucovina-Transnistria vorbesc cifrele victimelor. Pînă și șeful jandarmeriei, generalul Piki Vasiliu, arăta într-un bilanț că pînă în septembrie 1943 s-au înregistrat circa 50.700 decedați, însemnînd 61% din deportați. Date ușor verificabile probează deportarea a 190.000-200.000 persoane. Procentul de mortalitate pe care l-a avansat dr. Filderman, președintele Centralei evreilor din România, era tot de 61%! Contează însă doar morții? Noianul de suferințe abătut asupra tuturor deportaților este mai puțin culpabil?

În afară de evreii din Basarabia și din Bucovina, existau în Transnistria mulți evrei băștinași. Unii au fost executați în lagăr de trupe speciale germane. Alții, de români.

Cît privește masacrele de la Odesa s-a recunoscut de către exponenți ai autorităților române că au fost executați 15.000-18.000 de evrei. Iar încercarea de a scoate din cauză pe Conducătorul statului și Comandantul de căpetenie al armatei române cu privire la paternitatea ordinului de execuție (a „evreilor și comuniștilor“, cum se afirma în documentele vremii) este jenantă. Putea s-o facă de capul lui Radu Davidescu, șeful de cabinet al mareșalului, sau generalul Tătăranu, sau generalul Macici? Uluiește, aproape, caracterul unei asemenea afirmații strecurate, astăzi, pe ici, pe colo. Și uluiește depoziția la proces a mareșalului însuși, care spunea că nu-și mai amintește nici de lansarea ordinului, nici de dimensiunea masacrului... Probabil că sentimentul vinovăției era prea copleșitor pentru ca un om de onoare, cum a fost mareșalul Antonescu, să ajungă să declare la proces așa ceva.

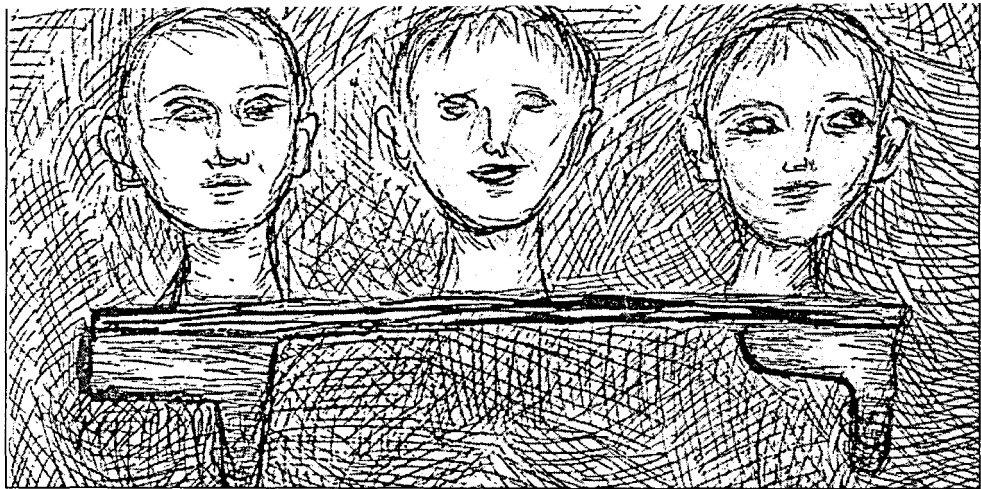
Nu o dată, ci de fiecare dată cînd a fost cazul, conducătorul spunea: „Eu răspund“! Iar pe miniștri îi privea ca pe simpli executați, cum de altfel și erau, avînd obligația să depună jurămîntul nu numai în fața regelui (unul de formă), ci și în fața conducătorului, șeful real.

Analiza lucidă și corectă a situației, asumîndu-ne pînă la capăt adevărul, trebuie să vină în primul rînd din partea istoricilor români. Nu este potrivit să se creeze o falie între istoricii evrei și cei români în această privință.

Sigur: spunem nu exagerărilor, nu fabulațiilor din orice direcție ar veni, dar cu disponibilitatea deplină pentru adevăr.

Problema Antonescu este în primul rînd o problemă a istoriei și istoriografiei noastre. Un act de conștiință și de autodefinire a noastră. De tăria de a primi și a suporta adevărul pînă la capăt. Altfel, asupra conștiinței noastre va greva mereu povara nemărturisirii depline.

La o recentă emisiune de la Antena 1, un vorbitor persifla dimensiunea masacrului de la Iași din iunie 1941. Cifrele lansate diferă, este drept, foarte mult. Dar ca să reduci la 900 de inși masacrul de la Iași este o deriziune. A fost un carnagiu de 4.000-5.000 de oameni. (Accept această cifră pentru că una exactă chiar nu se cunoaște.) Au

suportat calvarul acelor trenuri ale groazei de la Iași la Tg-Frumos și de acolo la Călărași peste 4.300 de oameni.

Se invocă faptul că nu există documente autentice în privința situației de la Iași sau din Transnistria. Circulă, desigur, multe cifre supraevaluate. Este acesta un motiv pentru ca studii docte să evite lucrări ca aceea a lui Matatias Carp, *Cartea neagră. Suferințele evreilor din România - 1940-1944*, apărută în trei volume și în două ediții - 1947 și 1996? Acolo sunt adunate sute de mărturii și documente oficiale, nu doar semnalări ale autorului. Și semnalările lasă senzația unui puternic sentiment al autenticității.

Dincolo de cazul în speță se ridică întrebarea de ordin general: ce înseamnă autentic în spațiul izvoarelor informative? Doar documentele emise oficial de autorități? Dacă autoritățile sunt interesate să escamoteze realitatea, mai pot fi acestea, oricât de oficiale, și documente veridice?

Între îndatoririle istoricului, se știe din secolul al XV-lea, intră analiza critică a izvoarelor. Documentele emise de autoritățile române nu pot face excepție de la examenul critic. Ca și orice alte documente de aiurea.

Altfel am ajunge în situația în care, judecând după comunicatele germane din timpul războiului, trupele Reichului au obținut numai... victorii. Atunci când se retrăgeau, executau „replieri elastice“, asemănându-le în comunicate... tot cu victorii.

Sau cum afirmau cândva lucrările apărute în U.R.S.S.: trupele sovietice au atacat și au obținut victorii, aproape întotdeauna, fără să aibă superioritate numerică. Aflându-se la paritate cu adversarul, sau fiind chiar în inferioritate... Așa s-a scris într-o vreme și despre ofensiva de la Iași - Chișinău, când se știe că trupele germano-române rămăseseră fără nici o divizie blindată (exceptând slaba grupare a generalului Corne), când artileria rusească era infinit superioară celei române și germane, iar efectivele trupelor rusești erau de circa 3 ori mai mari decât al diviziilor române și germane. Numeric, și românii, și germanii, aveau multe divizii, dar erau slăbite, cu efectiv numeric redus.

Or, în această situație, mareșalul Antonescu tuna și fulgera împotriva dezagregării rezistenței române, a haosului și indisciplinei create pe front! Iar la 23 august 1944, mai credea încă în miracolul regroupării forțelor și al rezistenței mizând pe altă comandă (una fusese deja destituită), eventual a sa.

Omeneste este, desigur, de înțeles zbaterea unui om în fața dezastrului. Dar mai

mult decât se poate, nimeni nu poate face.

Mai semnificativ este faptul că mareșalul Antonescu era în genere lucid; și-a dat seama de „sfârșitul începutului“ sau „începutul sfârșitului“ încă după bătălia de la Stalingrad. Nu era, prin urmare, un fanatic exaltat trăind din propriile fantasme, ca Hitler. Dar încrâncenat într-o eroare fatală, era! Și ca majoritatea dictatorilor se considera investit cu o misiune. La Antonescu misiunea era bifurcată: pe o linie se înscria recucerirea granițelor pierdute; pe de alta „cruciada împotriva bolșevismului, războiul sfânt“, ideologie sub care Hitler își acoperea agresiunea și barbaria distrugerilor săvârșite în Rusia Sovietică.

În ce privește natura regimului lui Antonescu, apar considerații că era unul „autoritar“. Nu de dictatură, nu totalitar. Aceasta, în condițiile în care el însuși l-a definit ca totalitar în corespondența cu Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, publicată de Mihai Pelin în *Epistolarul infernului*. (Nu vorbesc de alte apariții parțiale ale corespondenței.)

Corespondența, ca atare, se cuvine valorificată în esența ei. Trei sunt determinațiile punctelor de vedere ale liderilor opoziției: aprecierea regimului lui Antonescu ca dictatorial, lipsa de prudență în angajarea totală față de Germania și angajarea țării în război dincolo de Nistru într-un orizont global al ostilităților, ținând de răspunderi și de planuri mondiale ce depășeau condiția de țară a României.

Or, Antonescu se arăta inclement în răspunsurile sale față de democrația română interbelică (parțial avea dreptate) și repudia categoric „politica de balans“, mizând pe izbînda „marelui Führer“.

Faptul, ca atare, al acceptării schimbului de scrisori semnifică o deschidere. Este în sine un semn bun. Dar pozițiile rămăneau ireductibile în ceea ce era esențial. Antonescu nu a acceptat și nu a învățat nimic din elementele principale expuse în textele celor doi fruntași politici.

Guvernarea lui Antonescu comportă și aprecierea dimensiunii sale interne. În vreme de război, orice regim are trăsături autoritare. Statele se află sub stare de asediu, declarată sau nu.

În regimul antonescian, dezavuabilă nu este exercitarea stării de asediu, ci extraordinara duritate a măsurilor represive. Se prevedeau pedepse de 10-15, sau 20 de ani, pentru abateri lipsite de gravitate: neieșirea la lucru, cereri în sfera salarizării, atitudinii ireverențioase față de autorități, răspîndirea unor „zvonuri false“ (destule nici nu erau false) etc. Nu mai vorbim de insultarea pu-

terii, de adunări tainice sau de acțiuni de propagandă și sabotaj împotriva regimului. Procedura era imediată, recursul la apărarea prin justiție, ca și inexistent.

Urmărirea adversarilor, reali sau presupuși, ai regimului era permanentă. Nu erau de conceput dreptul la adunări, la expunerea unor doleanțe, fie și cu caracter economic. Întreaga administrație se afla în chingile regimului militar și militarizat. Fiecare scrisoare purta ștampila „cenzurat“ (inclusiv cele venite de pe front).

După răvășirea legionară, în școli era interzisă orice politică. În 1943, fiind elev de liceu, l-am văzut pe Antonescu sosit în Craiova cu ocazia „săptămîinii Olteniei“. Au fost scoși pe trotuare și elevi, între clădirea Poștei și Palatul Prefecturii unde s-a ținut un miting. A vorbit Mihai Antonescu. Pe un perete al liceului „Frații Buzești“ atîrna un tablou al Conducătorului. Pentru că era puțin mișcat, a fost arestat pedagogul nostru, Ion Berceanu, viitorul profesor universitar de economie politică. Mai târziu am aflat că a avut legături cu mișcarea comunistă.

O economie controlată la sînge ținea statul și armata în stare de funcționare. Antonescu avea oroare de corupție (deși, prin diverse filiere, corupția și abuzul își mai făceau loc) și era un fanatic al ordinii. O ordine grea, apăsătoare, minuțios-cazon reglementată. Regimul era dur; economia marcată de lipsuri și inflație. Un regim care și trimitea umbra amenințării peste întreaga societate, ținut strîns în pumnul de fier al mareșalului conducător, dominat de ideea de a face față exigențelor unui război istovitor.

Cît timp frontul era departe, societatea percepea războiul ca pe ceva exterior. Abia cînd frontul a ajuns pe Nistru și Prut, concomitent cu bombardamentele din aprilie-august 1944, cleștele războiului și-a vădit puterea distrugătoare în chip palpabil. Peste aceasta s-a situat sentimentul dezastrului. Un tînăr intelectual, Gabriel Țepelea, scria a îmbărbătare în coloanele ziarului „Universul“ că un popor își vedește țaria în clipe de încercare.

Bătuse însă ceasul lui Antonescu și al dictaturii sale. O alta pîndea poporul român la colțul istoriei...

În judecarea lui Antonescu drept criminal de război, intervine o împrejurare de ordin general. Unii dintre istoricii noștri fac abstracție de starea de spirit din timpul și mai ales din faza de sfârșit a războiului. Ei nu vorbesc de hotărîrea pedepsirii vinovaților luată de un Comitet internațional antinazist chiar la începutul anului 1942. La Procesul de la Nürnberg - 1945-1946 - s-au pus în cauză 12 state care trebuiau să-și pedepsească criminalii de război. În atmosfera socială domnea ideea culpabilizării vinovaților. Războiul purtat de Hitler nu mai era doar unul vinovat, cum a fost primul război mondial dus de Germania¹. Era un război criminal. Iar, după cum se știe, istoriografia română postbelică accentua această conotație, implicînd un întreit efect ideologic: să pună cît mai puternic în lumină caracterul războiului purtat sub hlamida nazistă (ceea ce era adevărat); să sîtueze într-o poziție favorabilă pe comuniști

¹ Apropo, la Versailles s-a cerut extrădarea ex-kaiserului german, Wilhelm al II-lea, pentru crime de război. Era o excepție!

ca luptători împotriva războiului; în sfârșit, dar nu în ultimul rând, era o modalitate de adulare suplimentară a Uniunii Sovietice.

În orizont mondial, cum am spus, războiul dezlănțuit de Hitler era vehement culpabilizat. O dată cu el, și „prieteniile de drum“ ai dictatorului german. Izbucnirea împotriva „colaboraționiștilor“ s-a revărsat impetuos, mai ales în țările în care a existat o puternică mișcare de rezistență și unde ideea de onoare și de demnitate națională erau foarte vii. De pildă, în Franța. Rezistența încarna anumite valori: patriotism, idealul de libertate, onoarea națională. În numele lor, al jertfelor rezistenței, trădătorii sau colaboraționiștii trebuiau pedepsiți. În Franța, marea pedepselor s-a întins rapid. Aproape 20.000 de persoane au fost supuse judecății și condamnate sub diverse forme. Un fel de răfuială în masă. Capul de afiș l-au deținut mareșalul Petain și Pierre Laval.

În Italia, Mussolini a fost spânzurat, iar alți fruntași fasciști executați.

În Bulgaria au avut loc circa 1.500 de execuții.

În Ungaria s-au înregistrat, de asemenea, numeroase execuții.

În Iugoslavia nu mai vorbim pentru că și croații au masacrat pe sârbi, iar ulterior, și sârbi pe croați. În Grecia s-a ajuns la un adevărat război civil. În Slovenia, episcopul Tiso a fost și el executat. În Norvegia s-a întâmplat la fel. Chiar în Olanda sau Belgia au fost execuții. Numai în Polonia n-au existat criminali de război pentru că acolo nimeni nu a defectat. Rezistența împotriva Germaniei naziste a fost generală.

Se discută mult că Antonescu a fost executat la ordinul Moscovei. S-ar putea să fi existat și un asemenea ordin. Sau o sugestie în acest sens. Organele sovietice au inițiat, ele însele, începând din vara anului 1945, o anchetă asupra citorva lideri români aflați la Moscova.

Dar regimul cvasicomunist („de largă concentrare democratică“) din România l-ar fi condamnat sub acuzația de criminal de război și fără nici o sugestie. Imaginea lui Antonescu era aceea de al treilea om al Axei! Iar asupra responsabilității vîrfurilor conducătoare din fostele țări satelite exista un consens de la Atlantic la Urali. Și dincolo de Urali, pînă în Japonia!

De altfel, este semnificativ faptul că ziarurile „Dreptatea“ și „Liberalul“, organele de presă țărănist, respectiv liberal, erau de acord cu sentința. Nicolae Carandino, redactorul șef al ziarului „Dreptatea“, scria că Antonescu se cuvenea condamnat pentru „crimă de tiranie“.

Este adevărat, Iuliu Maniu a avut în calitate de martor la proces, o atitudine precaută. Și una de înțelegere omenească față de mareșal, căruia i-a întins mîna acolo, în boxa acuzațiilor. Dar conținutul depozițiilor sale disociau contactele pe care le-a avut (mai ales în perioada tratativilor vizînd ieșirea țării din război) de răspunderile care reveneau guvernării lui Antonescu².

În rezumat, prin alianța cu Germania și participarea la război, prin viziunea și actele sale, Antonescu s-a grevat de răspunderi

care nu puteau să nu aibă deznodămîntul pe care l-a avut. În acțiunea și gîndirea lui Antonescu, în fațetele sale, au existat suficiente elemente care, atunci, în epoca unei adversități ireductibile între aliați și Germania, plus sateliții săi, a unei încleștări teribile „care pe care“ la scară planetară, Antonescu s-a aflat de partea malefică a baricadei.

Că regimul sovietice al lui Stalin era și el malefic, nu schimbă datele situației create în vremea războiului. Anglia, Rusia și Statele Unite au fost atacate de un agresor care a generat alianța prin chiar actele sale de agresiune.

Cît privește atitudinea aliaților apuseni față de intrarea lui Hitler și a sateliților acestuia în război împotriva Rusiei sunt revelatoare declarațiile lui Winston Churchill făcute chiar la 22 iunie 1941. Discursul este celebru și merită să fie amintit pentru că vizează, într-un fel direct, și pe mareșalul Antonescu: „Nu avem decît un singur țel, un singur scop irevocabil. Suntem hotărîți să distrugem pe Hitler și orice urmă a regimului nazist. Nimic nu ne va îndepărta de la această hotărîre – nimic. Nu vom parlamenta niciodată, nu vom negocia niciodată cu Hitler sau cu vreunul din banda lui. Ne vom bate cu el pe uscat, ne vom bate cu el pe mare, ne vom bate cu el în aer, pînă ce, cu ajutorul lui Dumnezeu vom fi scăpat pămîntul de umbra lui și pînă ce vom fi liberat popoarele întregului pămînt de jugul lui. Oricare om și oricare stat care merge alături de Hitler este dușmanul nostru. Aceasta nu se aplică numai statelor independente, ci și tuturor reprezentanților acelei rase josnice de quislingi care se fac uneltele și agenții regimului nazist, împotriva compatrioților și a patriei lor.

Ei, acești quislingi, întocmai ca și șefii naziști propriu-ziși, vor fi predați a doua zi după victorie justiției tribunalelor aliate, dacă nu vor fi suprimați de propriii lor compatrioți, lucru ce ne-ar ușura sarcina.

Aceasta este politica noastră și aceasta este declarația noastră. Urmează, deci, că vom da Rusiei și popoarelor ei tot sprijinul ce ne stă în putință“ (*Discursuri de război*, Londra, Pilot Press, 1945, p. 137-138).

Să nu uităm că același Churchill ținea în martie 1946, cînd se profila o altă mutație în istorie, un alt celebru discurs despre instalarea „cortinei de fier“.

Pe Churchill, una dintre figurile istorice de vîrf ale secolului XX, un vorbitor de la relativ recenta emisiune transmisă pe Antena 1, îl numea „bandit“, invocînd celebra „notă“ a procentelor propuse lui Stalin la întîlnirea lor de la Moscova din octombrie 1944.

Să judecăm situația: împărțirea zonelor se prefigurase încă din 1943 prin logica raporturilor constituite în desfășurarea războiului și condiția obiectivă a aliaților. Dacă etica ar fi inspiratoarea exclusivă a istoriei, atunci și împărțirea zonelor și celebra „notă“ ar fi demnă de toate reproșurile. Dar cînd pe teritoriul României și al Bulgariei se aflau de acum trupele sovietice, iar într-o perspectivă imediată se întrevedea înaintarea acestora în Iugoslavia și Ungaria, cînd, pe de altă parte, în Grecia exista o eferescență revoluționară procomunistă, ce-i răminea lui Churchill de făcut?

Să oprească prin amenințări sau prin forță Uniunea Sovietică? Aceasta avea angajate pe front vreo 350 de divizii. Iar lo-

gica momentului impunea colaborarea aliaților. Atunci o altă soluție era de neconceput. Nici delimitări, nici confruntare.

În acest context, Churchill căuta să evite în estul Europei destabilizarea Greciei spre a-și asigura securitatea căilor de navigație spre Orient, vitale pentru Marea Britanie. El a reușit aceasta prin acele „procente“. Rusia Sovietică și Stalin nu s-au angajat activ în operațiile din Grecia. Anglia a putut astfel să debarce trupe în Grecia, înlocuite ceva mai tîrziu (în 1947) cu trupe americane (circa 90.000 de oameni).

Încît nota lui Churchill, cu aspectul ei de cinism cu tot, are ca subtext ceea ce numim *realpolitik*: judecarea lucidă a situației și propriul interes, în cazul de față, presant.

Astfel că apelativul „bandit“ este deplasat – dezgustător, dacă n-ar porni din tentația bravadei gratuite.

Cît privește „problema Mareșal Antonescu“, ea nu ține nici de statui, nici de circumscrierea ei în manuale școlare. (Și în manuale, depinde cum este tratată, cu grijă la nuanțe, dar cu obligația de a descifra esența și a rămîne fidel adevărului.) În esența ei, problema este concomitent un revelator al nivelului conștiinței critice și un structurator al acesteia. Ea exteriorizează formația culturală a unui popor. Pînă la urmă, este una de apartenență (sau propensiune) la un anumit tip de valori.

Depășește, ca atare, tentația situării istoriei noastre într-un soi de exemplaritate. Reprezentare corectă, într-un fel (cu excepția intervalului 1941-1944), pentru filonul național al istoriei noastre, dar păgubitoare și distorsionantă în sfera social-economică și politică a realității istorice românești. În acest cîmp avem destule culpabilități (față de noi înșine). Fără forjarea spiritului critic vom trăi în iluzii inadmisibile, mai ales astăzi, în oră de răsruce a istoriei noastre.

Cît privește busturile fostului mareșal, aceasta este o altă chestiune. Dacă conștiința noastră este lecuită de iradierile (nocive) ale „momentului Antonescu“, busturile nu dobîndesc valoare simbolică. Rămîn păstăi fără seve, fără un conținut viu, generator de germeni activi de atracție.

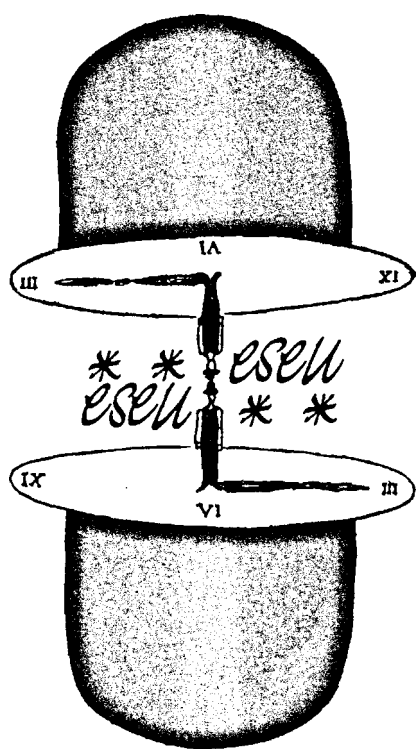
Dacă i se atribuie o asemenea semnificație, busturile mai pot aștepte. Bine ar fi ca ele să nu se ridice nu datorită unei dispoziții administrative, ci să nu se simtă nevoia lor.

Cît despre opiniile vehiculînd seducții proantonesciene, ar fi greu de presupus că nu vor exista. Mai ales într-un climat social asaltat de atîtea tensiuni și neliniști. Ele se pot expune în cadrul unor dezbateri. Dar dezbateri efective, întrunind cîteva condiții: să nu fie aranjate anume; să se desfășoare în marginea adevărului; să poarte însemnele conștiinței critice, piatra de încercare a libertății intelectuale.

² Aflat la proces în calitate de reporter al ziarului „Națiunea“, Gh. Călinescu i-a făcut lui Maniu un portret, reușit ca realizare artistică, dar răutăcios și incriminator, în conținutul său politic. Este de neiertat această pornire intempestivă a marelui critic literar. (Vezi „Națiunea“, 15, 16 și 17 mai 1946).

Cioran și Celestina

Michael Finkenthal

Fără spirit profetic viața este un joc inutil“, scrie Cioran în *Schimbarea la față a României*. Mesajul Celestinei lui Fernando de Rojas, rostit pe diverse voci de protagoniștii piesei-roman, pare a fi același. Afit în prefața la *Don Quijote, Don Juan și Celestina* a lui Ramiro de Maeztu, cit și în al său *Cioran naiv și sentimental*, Ion Vartic face aluzie la apropierea dintre tînărul Cioran și acest contemporan mai puțin cunoscut al lui Unamuno și Ortega y Gasset. Asocierea celor doi (Cioran și Maeztu) se produce de-a lungul unei linii definite de două puncte cardinale: „transfigurare“ și „mit“. În cartea menționată, Maeztu discuta o „schimbare la față a Spaniei“ impusă de constatarea că „Spania toată a fost Don Quijote“. După cum România toată fusese pînă la generația lui Cioran o simplă oscilație între neputința față de forțele oarbe (sau nu) ale creației și nimicul ei, așa cum erau reprezentate în miturile *Miorișei* și ale *Mășterului Manole*. În contextul discutat, mitul pare a avea un triplu rol: primul este cel de a dezvălui o „esență“ a grupului (popor, națiune), ceva ce ne informează în mod esențial despre el. Al doilea de a permite printr-un proces de interpretare a istoriei, o identificare a destinului individual cu cel colectiv. În fine, în a treia fază, odată rolul mitului bine înțeles (printr-o interpretare socio-istorică), el poate servi drept ghid și ideologie, fie prin forma lui pozitivă, fie prin utilizarea negativului, adică prin preluarea unui mesaj bazat pe negarea mitului original. Miturile, scrie Cioran, „pot să nu corespundă adevărului; faptul n-are nici o importanță“, căci o națiune se poate vitaliza prin propriile ei erori.

Mă pregătesc de mult să scriu o (mai) lungă epistolă în jurul lecturii cărților despre Cioran publicate recent de *Biblioteca Apostrof* – atît cea a lui Vartic, cit și aceea a Martei Petreu, *Un trecut deocheat...* (apărută deja de mai bine de un an). Dar atmosfera încărcată care planează în jurul lui Cioran – ca și în jurul altor gînditori români interbelici – m-a cam descurajat. Cînd scriam despre el în America (pentru un public anglo-saxon), lucrurile păreau simple: prezentam un autor puțin cunoscut în acest univers cultural și încercam să identific acele puncte care-l făceau – după părerea mea – un mare eseist și filosof al culturii secolului douăzeci. În România, însă, discuția dobîndește o dimensiune diferită. De aceea avansam cu greu și mă po-

ticneam des în scrisul „epistolei despre Cioran“. Mă justificam față de mine însumi, spunîndu-mi că înainte de a scrie propriul meu comentariu, va trebui să-i citesc pe autorii necunoscuți (sau prea puțin cunoscuți) mie, menționați în cele două cărți amintite. Unul din ei era Ramiro de Maeztu.

Cartea lui este fascinantă într-adevăr. Dar citind-o am uitat repede de aspectul „schimbării la față“, de Don Juan și de Don Quijote, și m-am concentrat asupra personajului mai puțin cunoscut, Celestina, și a autorului piesei-roman (sub)intitulată în versiunea apărută la Sevilla în 1502, *Tragicomedia de Calisto y Melibea*. Interesantă este istoria lui Rojas, evreu convertit, și interesantă este interpretarea lui Maeztu: „Dacă, așa cum cred eu, Celestina a fost scrisă cu scopul de a-și descărca sufletul de sentimentele ce îl determi-nă pe Rojas însuși [...] să-și abandoneze religia strămoșască, atunci toate aceste lucruri neclare se explică prin aceea că sînt deliberate, rod al unui spirit care a încetat de a mai fi evreu, dar n-a devenit nici catolic sau creștin“. La ce „lucruri neclare“ se referă Maeztu? Celestina este „o sfințită a hedonismului“ (!), un erou (Calisto) declară într-o piesă scrisă în Spania anulul de grație 1499 (Inchiziția a fost stabilită în 1483), că el nu este creștin, ci mai curînd... Melibeian („O proslăvesc pe Melibea! Cred în Melibea! O iubesc pe Melibea!“). Bătrînul Pleberio, tatăl Melibeei, într-o lungă tiradă de-a dreptul eretică (declamată cu mult patos după moartea fiicei sale), spune printre altele: (lumea în care trăim este) „un labirint al erorilor, un desert înspăimîntător, o viziună de fiare sălbatice, un joc în care oamenii se fugăresc în cercuri, un lac plin de mocirlă...“. Celestina nu este numai o „sfințită a hedonismului“, ci și o întrupare a raționalismului și a scepticismului, a unui scepticism însă care oscilează între ironie și răutate. Pe scurt, Celestina este tot ceea ce contrazice un spirit creștin. Maeztu îi analizează în detaliu nu numai caracterul, partea afectivă a personalității sale, dar și „știința“ Celestinei. Aici am găsit o remarcă foarte interesantă: „Celestina știe numai ceea ce îi convine, fiindcă tocmai asta numește poporul știință“ (sublinierea mea; citatele din Maeztu sînt din traducerea Marianei Vartic, *Don Quijote, Don Juan și Celestina*, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1999). O înțelepciune aflată în întregime în afara oricăror norme, o gîndire lipsită de spirit profetic, iată gîndirea Celestinei, purtătoarea de cuvînt a lui Fernando de Rojas. Și într-adevăr, soarta personajelor sale pare să confirme în întregime afirmația lui Cioran citată la începutul epistolei: Calisto și Melibea, Celestina, Sempronio și Parmeno, joacă cu toții un joc care pare logic, rațional (chiar dacă pentru unele personaje motivația jocului este pur afectivă), plauzibil; și totuși, în final toți mor, tocmai fiindcă jocul lor este inutil.

„Fără spirit profetic viața este un joc inutil.“ Desigur, scriind aceste rînduri în contextul în care le-a scris, Cioran nu se referea de loc la un argument de tipul celui avansat de mine mai sus. Dar dacă luăm cuvintele lui *ad literam*, sau le scoatem din context, putem să le utilizăm și în acest sens. Con-

cluzia nu este chiar atît de trivială pe cît ar părea; nu orice expresie sau idee scoasă din context sau interpretată literal, dobîndesc un alt sens. Totul depinde de „ingredientele“ ei. Cînd însă un autor folosește des cuvinte (concepte) ca „mit“, „profeție“ sau „adevăr“, cînd națiunea îmbracă straiele individului, cînd „știința“ devine una parțială, o „știință a poporului“, a consensului popular, aproape orice interpretare devine posibilă. Din această cauză este greu să scrii despre Cioran (și alții) în România, fără a stîrni pasiuni și reacții excesive.

După această mică glumă/parabolă – din cînd în cînd ne putem permite un zîmbet într-o epistolă, nu-i așa? – revin, serios, la Cioran și Celestina. Ideea vieții ca joc inutil l-a obsedat întreaga sa viață pe Cioran; în diverse feluri și forme regăsim în fiecare volum al său, fie că a fost scris în română, fie în franceză, propoziția citată mai sus. Imanentul este în cel mai bun caz plictis, de cele mai multe ori este însă cel ce ne (con)duce pe culmile disperării. Căutarea transcendentului creează dacă nu neapărat un sens, cel puțin o iluzie plauzibilă a unei semnificații. Referindu-se la Celestina, Maeztu scria: „Sînt încredințat că, dacă literatura universală ar da naștere acum unui personaj la fel de puternic, acesta ar deveni pe dată punctul central al discuțiilor generale, căci lumea cultă nu a dezbătut niciodată altceva decît problema transcendenței sau netrascendenței omului“ (sublinierea mea). E surprinzător să constatăm că dacă identificăm opera cu autorul ei, Fernando de Rojas și Cioran apar ca întruchiparea a două focare, îndepărtate în timp și spațiu, dar reunite în „elipsa intelectuală“ comună pe care o definesc: aceea a regîndirii problemei transcendențialității omului. Căci oricîte necazuri vom fi avînd în viața de zi cu zi la Cluj sau la Ierusalim, la urma urmelor întrebarea ultimă – și nu numai în „lumea cultă“ – este aceea identificată mai sus de Maeztu.

Ierusalim, mai 2001

P.S. Cineva întors în urmă cu cîteva săptămîni din București m-a bucurat mult spunîndu-mi că „lumea a auzit de tine acolo, dar mai mult decît din lectura cărților tale, din cea a epistolelor publicate în *Apostrof*. Dar, a adăugat amicul meu, o doamnă mi s-a plîns de citatele lungi și dificile în diverse limbi, care apar adesea în epistole“. Pe de-o parte aceste citate apar în limbi străine fiindcă neavînd traduceri în limba română – în cazul în care există – prefer să citez în original. Dar mai este un aspect „educativ“ în aceste citate în limbi străine: sper că printre cititorii mei sînt și mulți tineri care abia au pornit pe drumul explorării intelectuale. Experiența proprie m-a învățat că texte interesante scrise într-o limbă nu îndeajuns de bine stăpînită (dar cunoscută totuși parțial), stimulează atît înspre învățarea limbilor cît și curiozitatea de a regăsi textele citate, în întregime. Sper că nu mă înșel și că ceea ce era adevărat în lumea noastră acum treizeci-patruzeci de ani, mai este și astăzi (o iluzie comună nouă, „bătrînilor“). Acestea fiind spuse, promit că voi ține seama totuși în viitor de observația amabilei cititoare. ■

Eta Boeriu

Sonoria sunase o dată, de două ori, de trei ori și-n prelungirea undelor sonore picile atârinate în cuier /roz, violet tandru și una groasă lăbărțată neagră/ vibrară toate la unison impulsului străin, ca niciodată celui svîcnit din carne și din oase, nici barem răspunzînd fiorului în parte și mai ales cea roz, a cărei doamnă și stăpîna de ani de zile tînără săltă de abia a treia oară din scoica vineție, lăsînd-o goală și uscată, nu mucilaginoasă din covîrșirea trupului cu care timp de două ore trăise în simbioză și care acum săltat, porni firește să deschidă ușa și văzu încă înainte de a ajunge în prag cele două găuri de curînd sfredelîte /preț de vreo trei bătați prelungi de sonerie/, cu pupilele ațintite asupra ei. Se zmulse, cînd deschise ușa, din soclul ștergătoarei purtătoare lor și în nerăbdarea învrăjmășită i-o luă parfumul înainte, se înșurubă în aer, pătrunse în încăperi și se lăsă înăbușitor scotocitor premergător pe mese și covoare, în timp ce purtătoarea „O, ce zăpadă încîntătoare“ zicea și-și părăsea umbrela, „Nu stau

decît o clipă“ scîncind din vîrfurile dinților și așezîndu-se pe-un puf cu margini încrețite care-și cuprinse înăbușit sub greutatea trupului fondanta dulce parfumată rotundă și vioarie. Perdelele foșniră scurt, protestatar la fumul țigării mentolate și solidarizată lor „Nu-mi mai vorbi de achiziții“ răspunse doamna și stăpîna de după melci și franjuri roșii c-o singură ureche călită ascultînd, „m-am săturat de vechituri, de obiecte rare și prețioase, îmi place plasticul plasticul plasticul plasticul“ continuă să se învîrtească în gol discul statorniciei, în timp ce mîna se întindea peninsular și sigur spre apele de chihlimbar răcoritoare uscatului. „Ce urnă înduioșătoare“, „o văd întîia oară“, „mă-ntreb ce ții în ea“, „e cositor sau plastic“ și-o inspirație lungă golind paharul cu picior cu tot împerechiară așteptarea răspunsului cu un nimb de umbre ivit pe gura urnei, inconsistent și totuși perfect aureolar. „Cenușe. E cenușa unei urechi de-a mele pe care mi-am tăiat-o deunăzi și-am incinerat-o. Pentru că trebuie, trebuie,

nu?, să ne cinstim înaintașii.“ „Firește“ zise purtătoarea pupilelor sfredelitoare, „Firește“ și-și mișcă cu mîna întinsă degetele, căutîndu-le în mînușe culcuș aromitor și neted, în timp ce din țigara stinsă efluvii mentolate li se urcau la cap perdelelor din leagăn spînzurate, iar doamna și stăpîna lor „Te văd“ zicea „la Marta, mîine“ zicea și întîmpina cu voioșie dezmițirea auspicată în însăși preasiguranța întrebării. „Nu încerca să mă convingi, tot n-am să vin; ador aceste sfeșnice“ șoptiră în cele de pe urmă, cu buzele îngemănate, pleoapele în dulce, abandonată alunecare peste forja argintului cuprins subit de panică și angoase sub învelișul de prisos al boabelor de ceară. „Le am de la Petrache“ „O, știi“, o pauză, „știi, știi, știi, bietul băiat“ grăi și apucă din zbor umbrela scofilcită și hăituită ca o vulpe de nerăbdarea pigmentată cu zîmbețe și dinți a celei ce zicea acum „Nu mă uita, iubito, mai vino pe la mine“, răstîndu-i ușa în spate. ■

Întîlniri la Ierusalim

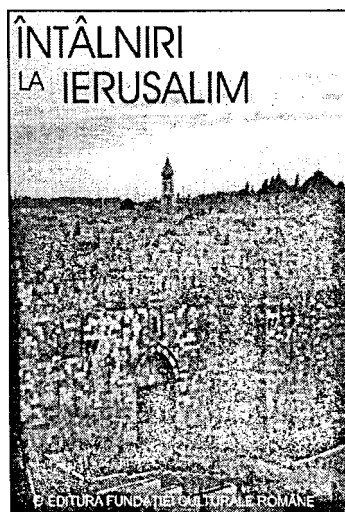
A apărut la Editura Fundației Culturale Române o carte masivă, cu o copertă superbă: *Întîlniri la Ierusalim*. Volumul, îngrijit de Costel Safirman și Leon Volovici, cuprinde discuțiile care au avut loc la „Centrul Cultural din Ierusalim“ în perioada 1993-2001. Ori de cîte ori au ajuns la Ierusalim „scriitori și artiști din România, din exilul românesc și din Israel“, Centrul Cultural din Ierusalim – format din intelectuali evrei de origine română care trăiesc în Israel – i-a invitat la o discuție-masă rotundă. Centrul Cultural din Ierusalim este unul de cultură română-iudaică; de cultură română, pentru că atît „prieteni“ Centrului, cum îi numește Leon Volovici, cît și invitații, au în comun, ca patrie culturală și identitară, limba română; iudaică, pentru că „prieteni“ Centrului sînt, de fapt, intelectuali evrei plecați – „dizlocați“, îmi vine să scriu – din România, transplantați în Israel, unde au făcut un „efort de adaptare la realitățile israeliene“, după cum scrie Costel Safirman; or, au constatat că efortul lor „nu presupune cu necesitate o distanțare“ față de cultura [română] de origine, ba dimpotrivă, mărturisește Safirman, are de cîștigat prin cultivarea „valorilor culturale în spiritul cărora ne formaserăm“. Am insistat asupra acestor detalii pentru că ele dezvăluie, cu discreție, o anume realitate patetică, o anume experiență dramatică, care îi încearcă pe exilații-transmutații de la Ierusalim: le-a lipsit mediul cultural originar de limbă română, drept care și l-au re-creat acolo, între zidurile de piatră ale Cetății Sfin-

te. Din 1993 încoace, au trecut pe la acest Centru Nina Cassian, Liviu Ciulei, Radu Cosașu, Norman Manea, Virgil Duda, I. Schechter, Doinaș, Augustin Buzura, Aharon Appelfeld, Mircea Daneliuc, B. Elvin, Ștefan Iureș, Horia Aramă, Doina Uricariu, Matei Călinescu, Mircea Săucan, Z. Ornea, Mircea Angheliescu, Costache Olăreanu,

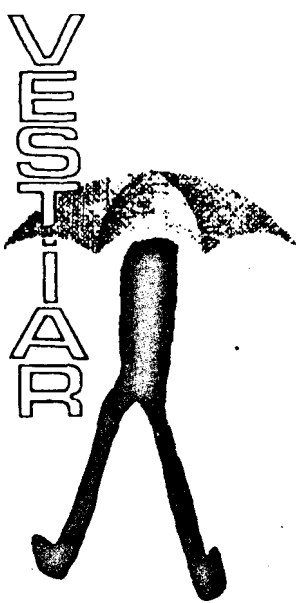
a premiului „Sebastian Costin“, pe care l-au primit, pe rînd, Lucian Raicu, Alexandru Sever, Iordan Chimet.

Cartea se citește cu plăcere – e o carte de dialoguri, deci vie, directă, nepretențioasă. Absolut fascinantă intervenția lui Aharon Appelfeld; foarte interesante paginile despre Celan ale lui Andrei Corbea și Ilana Shmueli; extraordinar „cursul“ concis despre *Cabală* al lui Moshe Idel; tulburător, problematizant dialogul Leon Volovici-Norman Manea; cuceritoare franchisea inteligentă a Ninei Cassian; plină de ironie a soartei povestea *Jurnalului* lui Sebastian, scos cu peripeții din țară de Basil Schaffermann, pentru ca în final să fie publicat tot în România, la Humanitas, cum știm; absolut discutabilă opinia lui Sebastian Costin că limba unui scriitor „e un factor, după părerea mea, secundar“ (p. 147); de citit Radu Cosașu, care are haz nevrotic, ieșit, după cum mărturisește, din „nevroza noastră de evrei români“ (p. 55). De citit toată cartea asta frumoasă și foarte foarte tristă. Tristă – pentru că cuprinde o parte, o trăsătură și o cantitate a culturii române actuale, care se întîmplă să se consume la Ierusalim, ceea ce e frumos, dar se consumă *fără urmași* (urmașii acestor dramatici și nevrotici scriitori români de origine evreiască ce se întîlnesc acum la Ierusalim vor gîndi și scrie în orice altă limbă decît română; în România numărul evreilor este în jur de 10. 000, da, zece mii; ergo: filonul evreiesc din cultura română e pe cale de dispariție); ceea ce e foarte trist.

MARTA PETREU ■

Thomas Kleininger, Angela Martin, Andrei Corbea, Victor Rebeniuc, Radu Gabrea, Mariana Mișuț, Victoria Cociaș, Nicolae Cajal, Michael Shafir, Moshe Idel; unele întîlniri au avut drept scop omagierea unui mare dispărut – Florin Mugur, de pildă; o parte din textele acestei întîlniri fiind publicate în avans în *Apostrof*, în 1998 – discutarea unui mare eveniment editorial – *Jurnalul* lui Sebastian – sau decernarea, din 1998,

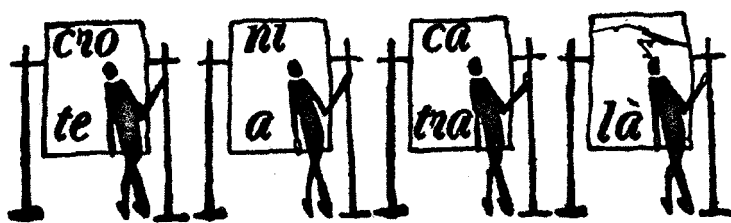

Festivalul Național de Teatru „I.L. Caragiale”, București, 2001

Festivalul Național de Teatru „I.L. Caragiale”, desfășurat între 24 noiembrie și 2 decembrie 2001, a cuprins șaisprezece spectacole înscrise la secțiunea oficială și opt spectacole în secțiunea off-independenței – *Teatrul de la miezul nopții*.

Onoarea de a deschide festivalul i-a revenit spectacolului Naționalului clujean, *Hamlet* de W. Shakespeare, în direcția de scenă a lui Vlad Mugur. Mulțime de oficialități, discurs rostit de la o înaltă tribună(!), îmbulzeală pe scări – sala mare a Teatrului Național din București dovedindu-se nefcăpătoare –, au împietat asupra începutului reprezentației. Nu s-a mai reușit „prinderea” spectatorului în atmosferă (așa cum „suna” indicația regizorului), din păcate acest lucru repercutându-se asupra primei părți a spectacolului. A doua parte, cu o Regină dezlănțuită, a propulsat totul la o cotă atât de înaltă încât finalul, devenit apoteotic, a ridicat sala în picioare în minute întregi de aplauze. Un mai frumos omagiu celui dispărut nu s-ar fi putut aduce.

O altă creație de excepție a lui Vlad Mugur a fost prezentată în festival de

Teatrul Maghiar de Stat din Cluj – *Așa este (dacă vi se pare)* de Luigi Pirandello. Ridicându-se la aceleași cote de profesionalism cu care ne-a obișnuit, trupa Teatrului Maghiar a dat o lecție de cum se poate realiza teatru de înaltă clasă când nu se face nici un rabat de la seriozitate. Misterul și ambiguitatea relațiilor transpar din fiecare replică rostită, din jocul de lumini și umbre, din scenografia ce adâncește și mai mult enigmaticul. La fel de proaspăt, chiar dacă textul se lasă mai greu înțeles cu toate că este excelent tradus la casă, spectacolul Teatrului Maghiar mi s-a părut a avea un plus de subtilitate comparativ cu cel realizat de Vlad Mugur la Craiova, preluat de TVR 2. „Rulind” la interval de o zi, nuanțele, deși extrem de fine, au fost mult mai ușor decelabile.

Teatrul „Sică Alexandrescu” din Brașov a fost prezent cu *Filumena Marturano* de Eduardo De Filippo, în direcția de scenă a lui Felix Alexa. Punind accentul nu pe hazul relației dintre Filumena și Domenico ci pe profunzimea dramei lăuntrice a eroinei și mutațiile pe care aceasta le declanșează în comportamentul tuturor personajelor, regizorul nu a reușit să scoată la lumină decât niște fantezo prăfuite, semeția princiară neputând înlocui simpla demnitate, fără riscul deturnării sensului. Un spectacol plictisitor și bătrânicios, cu un moment reușit – cel dintre bătrînul slujitor Amoroso (Mircea Andreescu) și exuberanta slujnică Lucia (Julia Popescu).

Teatrul „Andrei Mureșanu” din Sfîntu-Gheorghe a mers pe „mîna” tinerei regizoare Theodora Herghelegiu: *Cu mîna pe ciocan sau de la Stanislavski la Artaud pe altă cale* de Miloș Nicolici, textul autorului sîrb fiind doar un pretext al regizoarei, dorindu-se cu orice preț ieșirea din închistare. Conceput ca un spectacol cu convenția la vedere, replicile piesei derivă mereu spre altceva, pretextul fiind uneori doar un cuvînt. Este un joc cu imaginile clișeu din

creația populară, un joc cu stereotipiile. Spiritul ludic, prea pronunțat însă, riscă să cadă în comic doar ostentativ, de o calitate cel puțin discutabilă. Spiritul tînăr asociat cu parodia grosolană de brigadă agitatorică devine lipsit de orice orizont. Spectacolul nu aparține unei culturi a argoului, ci comicului rudimentar cu trivialități.

Teatrul „Tamási Áron”, tot din Sfîntu-Gheorghe, a ieșit la rampă cu creația lui Bocșárdi László – *Kasimir și Karolina* de Ödön von Horváth. Ceea ce frapează în primul rînd la montarea lui Bocșárdi László este spațiul de joc (scenografia îi aparține lui Bartha József) ca un circ al lumii, sufocant, în care spaimele și setea de viață clocotesc, decepțiile iau locul speranțelor, angoasele sînt exacerbate. Jucat într-un ritm extrem de alert, spectatorul este mereu „agresat” de dezlănțuirea de forțe ce irump din toate părțile împresurîndu-l și, nu în ultimul rînd, este incomodat de proximitatea vieții trăită la cote atât de intense. Un spectacol solicitant de ambele părți.

Invitat de către organizatori, Teatrul Național „Mihai Eminescu” din Chișinău a prezentat *Zbor deasupra unui cuib de cuci* de Dale Wassermann după Ken Kessey, în viziunea regizorala a lui Mihai Lungeanu. Montarea, conformă cu textul ce a inspirat-o, este una cuminte, de nivel mediu, constituindu-se ca o metaforă a agresivității dictaturii și circumscriind un spațiu concentraționar.

În secțiunea off-independenței – *Teatrul de la miezul nopții* – la Teatrul Act am putut urmări creația Lianeii Ceterchi, *Pușca de vînătoare* de Yasushi Inoue. Aici sîntem invitați să parcurgem calea simplă a unei narațiuni intime. Personajele sînt dominate de sentimentul eșecului, de singurătate, dramatic dovedindu-se efortul de a ascunde și a transforma aceste stări într-un dat firesc al vieții. Trei versiuni ale singurătății în trei scrisori, trei creații actoricești, care, din pricina orei înainta-

te, nu au putut fi urmărite cu toată atenția ce li s-ar fi cuvenit.

Fiecare seară de spectacole a fost urmată de dimineți dedicate colocviilor și dezbaterii celor văzute în ziua anterioară. Astfel colocviul *Semnătura Vlad Mugur* a urmat serii cu *Hamlet*, rolul de moderator revenindu-le Doinei Modola și Floricăi Ichim. Părearea unanimă a fost aceea, deja formulată în foarte voluminosul dosar de presă al spectacolului, de spectacol-eveniment al stagiunii. Dezbaterile pe marginea *Filumenei Marturano* de la Brașov și *Cu mîna pe ciocan* de la Sfîntu-Gheorghe au stîmrit vii controverse, urmare a scăderii lor valorice comparativ cu premiera, respectiv cu anterioarele turnee efectuate în București. Disputa prelungindu-se, colocviului *Poate... Gellu Naum*, moderat de Ion Cocora și Cornel Todea, nu i-au mai rămas decît foarte puțini participanți. S-a vorbit despre Gellu Naum alăturîndu-l lui Ionesco și Beckett, prin scriitura lui pătrunsă de iluzie, visare, pe un mecanism de teatru al absurdului. Iosif Naghiu observa ca paradox al noului în teatru: „Poeții aduc noutatea în teatru”.

Standul de carte a „beneficiar” de două volume de referință: *Vlad Mugur, spectacolul morții*, dosar gîndit și alcătuit de Marta Petreu și Ion Vartic, apărut la editura Biblioteca Apostrof din Cluj și volumul Floricăi Ichim, *La vorbă cu Vlad Mugur*, apărut ca supliment al *Teatrului azi*.

Programul extrem de încărcat nu a permis vizionarea multor spectacole, în special a celor de la miezul nopții, astfel încît omisiunile sînt explicabile și scuizabile. Cele mai apreciate creații au fost cele două spectacole sub semnătura lui Vlad Mugur – *Hamlet* și *Așa este (dacă vi se pare)*, de la Cluj –, *Unchiul Vanea* de Cehov în regia lui Yuri Kordonsky, de la Teatrul Bulandra, și *Creatorul de teatru* de Thomas Bernhard, pus în scenă de Alexandru Dabija. Sau altfel spus – se pot întîmpla întîmplări nu întîmplător fericite/frumoase/valoroase, și în provincie.

NORA COLTEA

Cărți primite la redacție

- Anton Dumitriu, *Valoarea metafizică a rațiunii*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Mircea Arman, Cluj-Napoca, Ed. „Grinta”, 2001
- Ada D. Cruceanu, *Capete de pod (sau despre fețele barocului)*, Timișoara, Ed. Anthropos, 2001
- Virginia Șerbănescu, *Scînteii din vatra vremii*, Iași, Institutul European, 2001
- Ștefan Damian, *Fantasticul povestirii*, îndreptar de lectură și antologie de proză fantastică din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2001
- *Brâncuși și Transilvania*, antologie de Constantin Zărnescu, Cluj-Napoca, Ed. „Grinta”, 2001
- *Festivalul Internațional al Artelor Grafice/The International Festival of Graphic Arts*, Cluj-Napoca, 2001
- *Biblioteca Astra, 140 de ani*, Sibiu, Ed. Imago, 2001

- Marian Ilea, *Casa din Piața Gorkey*, Baia Mare, Ed. Cornelius, 2001
- Marian Ilea, *Povestiri din Medio Monte*, București, Ed. Cartea Românească, 2000
- Constantin Arcu, *Faima de dincolo de moarte*, București, Ed. Cartea Românească, 2001
- Adrian Grănescu, *Lecturile mele particulare*, prefață de Mircea Petean, postfața autorului, Cluj-Napoca, Ed. Limes, 2000
- Ovidiu Pecican, *Darul acestei veri*, Cluj-Napoca, Ed. Limes, 2001
- Mihai Dragolea, *De departe spre aproape*, Cluj-Napoca, Ed. Paralela 45, col. „Proză contemporană”, 2001
- Victor Rusu, *Ipic și lumea lui*, București, Ed. Hasefer, 2000
- Virginia Șerbănescu, *Lunga veghe de la Cozia*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 1999

- Doina Ioanid, *E vremea să porți cercei*, Brașov, Ed. Aula, 2001
- Silvia Lozovanu, *Ținta fugind după glonte*, fără loc, Ed. Prier, 1998
- Varujan Vosganian, *Ochiul cel alb al Reginei*, ed. bilingvă, trad. de Florin Sicoe, revizuire de Heathrow O'Hare, viziune grafică și ilustrații de Mircia Dumitrescu, București, Ed. Cartea Românească, 2001
- Mihai-Victor Afilom, *Șerpii soarelui*, Deva, Ed. Emia, 2001
- Alexandru Potcoavă, *iar bianca stana alex*, Timișoara, Ed. Marineasa, 2001
- Ion Stratan, *Jocurile tăcute*, Deva, Ed. Căluza, 2001
- Valentin Dumitrescu, *Vocă uitată*, poeme negre, București, Ed. Simpozion, 2001

- Constantin Cubleşan, *Absent din agora*, Deva, Ed. Emia, 2001
- Nicolae Ţone, *Nicolae magnificul*, cu desene de Nicolae Popa, București, Ed. Vinea, 2000
- Mircea Ţuglea, *Mircea Ţuglea*, Constanța, Ed. Pontica, col. „Euridice”, 2001
- Rodica Marian, *Subterane și clopote*, cuvînt înainte de Irina Petraș, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2001
- Raul Constantinescu, *Aventurare în marele refuz*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, col. „Poeți de azi”, 2001
- Alexandru Lungu, *Răscrucea și semnul/The Crossing and the Sign*, ed. bilingvă, transpunere engleză de Luiza Carol și Carol Stieber, Brașov, Ed. Paralela 45, col. „Gemini”, 2001

Unica responsabilitate a revistei *Apostrof* este de a găzdui opiniile, oricît de diverse, ale colaboratorilor noștri. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului.

Apostrof

Desene de
GABRIELA
MELINESCU

CARTEA DE CARE AI NEVOIE

APOSTROF

Editura „Biblioteca Apostrof” vă oferă următoarele titluri încă disponibile:

- EVELYN UNDERHILL, **Mistica. I. Fenomenul mistic**
traducere de LAURA PAVEL,
postfață „Evelyn Underhill – Nae Ionescu”
de MARTA PETREU, 1995, 332 p. 30 000 lei
- MARTA PETREU, **Apocalipsa după Marta**
poeme, 1999, 96 p. 50 000 lei
- MIRCEA ZACIU, **Jucătorul de rezervă**
poezie, 2000, 88 p. 50 000 lei

Colecția „Filosofie contemporană”

- GABRIEL MARCEL, **A fi și a avea**
traducere de CIPRIAN MIHALI,
1997, 192 p. 30 000 lei
- GABRIEL MARCEL, **Omul problematic**
traducere, note de FRANÇOIS BREDAS și ȘTEFAN MELANCU,
1998, 140 p. 30 000 lei
- MICHEL HAAR, **Cîntul pămîntului. Heidegger**
traducere de IRINA PETRAȘ,
1998, 227 p. 45 000 lei

Colecția „Filosofie extrem-contemporană”

- JEAN-FRANÇOIS LYOTARD, **Postmodernul pe înțelesul copiilor**
traducere de CIPRIAN MIHALI,
1997, 108 p. 30 000 lei
- VLADIMIR JANKÉLÉVITCH, **Să iertăm?**
traducere de JANINA IANOȘI, postfață de ION IANOȘI,
1998, 82 p. 30 000 lei
- HANS-GEORG GADAMER, **Heidegger și grecii**
traducere și comentarii de VASILE VOIA,
1999, 84 p. 35 000 lei

Colecția „Filosofie medievală”

- SF. ANSELM DIN CANTERBURY, **Monologion despre esența divinității**
traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN,
1998, 162 p. 35 000 lei

Colecția „Filosofia religiei”

- HENRY CORBIN, **Paradoxul monoteismului**
traducere de JANINA IANOȘI,
1997, 216 p. 40 000 lei

Colecția „Filosofie românească”

- ION IANOȘI, **O istorie a filosofiei românești**
1996, 392 p. 60 000 lei
- N. STEINHARDT, **Cartea împărțirii**
ediție gândită și alcătuită de ION VARTIC, ed. a III-a,
2001, 140 p. 70 000 lei
- D.D. ROȘCA, **Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului**
traducere de DUMITRU ȚEPENEAG,
ediție și postfață de MARTA PETREU,
1999, 138 p. 35 000 lei
- VASILE MUSCĂ, **Filosofia în cetate**
1999, 132 p. 35 000 lei
- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației**
ediție îngrijită și prefață de MARTA PETREU,
2000, 132 p. 50 000 lei

Colecția „Ianus”

- NORMAN MANEA, **Despre clovni**
eseuri, 1997, 230 p. 40 000 lei
- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt**
proză, 1997, 186 p. 40 000 lei
- FLORIN SICOIE, **Sîmbăta engleză și alte povestiri**
1998, 130 p. 20 000 lei
- NORMAN MANEA, **Fericirea obligatorie**
proză, 1999, 192 p. 50 000 lei
- RAMIRO DE MAEZTU, **Don Quijote, Don Juan și Celestina**
trad. de MARIANA VARTIC, prefață de ION VARTIC,
1999, 264 p. 60 000 lei

- MARTA PETREU, **Un trecut deocheat sau „Schimbarea la față a României”**
1999, 440 p. 80 000 lei
- ION VARTIC, **Cioran naiv și sentimental**
2000, 422 p. 100 000 lei
- LIVIU BLEOCA, **Biblioteca de buzunar**
2001, 128 p. 50 000 lei
- PHILIP ROTH, **Animal pe moarte**
2001, 132 p. 99 000 lei
- MARTA PETREU, **Ionescu în țara tatălui**
2001, 178 p. 75 000 lei

Colecția „Istoria filosofiei”

- CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU, **F. W. Nietzsche. Viața și filosofia sa**
ediție îngrijită și postfață de MARTA PETREU
1997, 116 p. 40 000 lei

Colecția „Scrinul negru”

- **Procesul „tovarășului Camil”**
ediție îngrijită de ION VARTIC, prefață de MIRCEA ZACIU,
1998, 96 p. 20 000 lei
- I.D. SÎRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu**
ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 35 000 lei
- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul unui psihiatru)**
Aforisme. Prefețe de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU,
1999, 96 p. 30 000 lei
- PETRU DUMITRIU, **Vârsta de aur sau Dulceața vieții (Memoriile lui Totod Istrati)**,
text îngrijit și prefață de ION VARTIC
1999, 208 p. 40 000 lei
- DORLI BLAGA, ION BĂLU, **Blaga supravegheat de Securitate**
1999, 240 p. 100 000 lei
- RADU PETRESCU, **Corespondență • Sinuciderea din Grădina Botanică**
(variantele întâi în facsimil), ediție de MARTA PETREU și ANA CORNEA, prefață de MARTA PETREU, 188 p. 50 000 lei
- RADU STANCA, **Aquarium**
selecția textelor și cuvînt înainte de ION VARTIC, ediție
de MARTA PETREU, 202 p. 50 000 lei
- ALEXANDRU VONA, **Misterioasa dispariție a orașului din cîmpie**
postfețe de MARTA PETREU și ION VARTIC,
2002, 152 p. 69 000 lei
- DUMITRU ȚEPENEAG, **Destin cu popești**
șotoane (în colaborare cu Editura Dacia),
144 p. 63 000 lei

REDACȚIA:

MARTA ETREU
(redactor-șef)

ANA CORNEA
IRINA PETRAȘ
CLAUDIU GROZA
HORVÁTH SÁNDOR
LUKÁCS JÓZSEF
ANA POP
(contabilitate)

TEHNOREDACTARE:
DAN CRAIOVEANU

EDITORI:

- Uniunea Scriitorilor din România
  - Fundația Culturală Apostrof
- Cont la BRD Cluj:
în lei: 251100996617101
în valută: 251100296617101

Revista apare cu sprijinul:

- Ministerului Culturii și Cultelor din România
- Fund for Central and East European Book Projects

ADRESA REDACȚIEI:

3400 Cluj
Str. Iașilor, nr. 14
Tel., fax: 064/432.444
e-mail: fca@internet.ro

• Revista APOSTROF figurează în Lista-catalog a publicațiilor interne pe 1999, editată de RODIPET S.A., la poziția 4251.

Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122
Revista este înregistrată la OSIM cu nr. 45630/22.05.1996

Vignetele revistei reprezintă variațiuni grafice de Mihai Barbu după desene de Franz Kafka.

Tiparul executat la Centrul de Presă Reformat

Către cititorii din țară ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2002, vă rugăm să vă abonați *direct la redacție*. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin *mandat postal*, în contul:

Fundația Culturală Apostrof

cont: 251100996617101

Banca Română pentru Dezvoltare Cluj.

Prețul abonamentului este:

pentru 3 luni: 50.000 lei

pentru 6 luni: 100.000 lei

pentru 1 an: 200.000 lei

Taxele de expediere sînt incluse în această sumă.

Pentru cei care se abonează prin această modalitate, asigurăm expedierea promptă a revistei. Cei care se abonează pe 1 an, primesc revista fără majorările de preț provocate de inflație.

Către cititorii din străinătate ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2002, vă rugăm să vă abonați *direct prin redacție*, trimițînd contravaloarea abonamentului printr-un cec (money order) în contul:

Fundația Culturală Apostrof

Cont: 251100296617101

Banca Română pentru Dezvoltare – Group Société Generale

Sucursala Cluj, str. 21 Decembrie 1989, nr. 81-83, SWIFT BRDEROBU

Costul abonamentului este:

pentru 3 luni: 13\$

pentru 6 luni: 26\$

pentru 1 an: 52\$

În costul abonamentului sînt incluse și taxele de expediere par avion.

Abonații sînt rugați să ne indice adresa exactă la care urmează să primească abonamentul.

Adresa redacției: 3400, Cluj, str. Iașilor, nr.14, tel. 064 432.444.

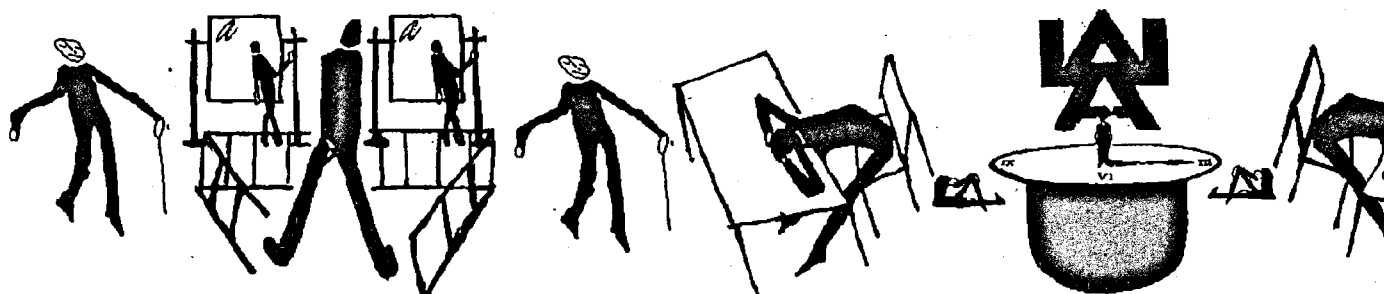
APARE
LUNAR

În 2001 la
„Biblioteca Apostrof”
a apărut:
Marta Petreu,
Ionescu în țara tatălui

Alte texte de:

Eta Boeriu, Aura Christi, Sanda Cordoș,
Michael Finkenthal, Damian Hurezeanu,
Gabriela Melinescu, Mircea Muthu,
Ionel Necula, Irina Petraș, George State

Revistă editată cu sprijinul financiar al MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR
și al FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECTS